GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMLARININ BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE FİNANSAL KRİZLER

Seçkin Doğan

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir Haziran 2005

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMLARININ BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE FİNANSAL KRİZLER

Seçkin DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. Güven SEVİL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2005

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMLARININ BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE FİNANSAL KRİZLER

Seçkin DOĞAN
İşletme Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2005
Danışman: Prof.Dr. Güven SEVİL

Türkiye'de ve gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörü, finansal sistemin temelini oluşturmaktadır. Tasarruf ve yatırımlara aracılık eden bu kurumlar, işlevlerini tam olarak yerine getiremezse, ekonomi etkin bir şekilde çalışamaz ve ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenir.

Bu nedenle bankacılık sektöründe yaşanan krizler sadece bankalar ile sınırlı kalmayıp ekonominin geneli üzerine yayılmaktadır. Bu sistemde meydana gelen bir kriz, bankacılık sektörüne olan güvenin sarsılması nedeniyle tasarrufların azalmasına, yatırımların finanse edilememesine ve ekonomide yaşanan belirsizlik nedeniyle sermayenin dışarıya kaçmasına neden olmaktadır. Bunun yanında çöken finansal sistemin yeniden yapılandırılması için harcanan kaynaklar ekonomi üzerine büyük bir yük getirmektedir.

Bu bakımdan bankacılık sektörünün risk algılamasını zayıflatarak bilanço yapısının bozulmasına neden olacak politika ve uygulamalardan kaçınmak, bankacılık krizlerinin önlenmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada bu amaçla; Türkiye'de uygulanan 2000 yılı ekonomik istikrar programının makroekonomik etkileri ve bunun bankacılık sektörüne yansımaları ortaya konmuştur. Risk algılaması zayıflayan bankacılık sektörünün likidite, faiz ve döviz kuru riskini üstlenmiş bir bilanço yapısıyla faaliyetlerini sürdürmesi, denetim eksikliği ve bozulan makroekonomik dengeler Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin en önemli nedenleri olarak görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda da bu görüşü destekleyen bulgular elde edilmiş; bankacılık sektörünün güçlendirilmesi için ne tür önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

ABSTRACT

EFFECTS OF ECONOMIC STABILITY PROGRAMS APPLYING IN DEVELOPING COUNTRIES ON BANKING SECTOR AND FINANCIAL CRISIS

Seçkin DOĞAN

The banking sector forms the foundation of the financial system in Turkey and developing countries. Unless these institutions, which mediate for savings and enterprises, have to dischange their functions absolutely, or the economy does not work effectively and economical accretion is influenced negatively.

For this reason, not only crisis which is used in the banking sector limits but also it spreads over the economy. A crisis which is occured in this system causes reduction of savings and enterprises can not be financed because of jolted confidence in the banking savings system. Nevertheless sources which were spent bring a big pressure on the economy because the financial system which has collapsed is reconstructed.

From this point of view, by decreasing the risk opportunities in the banking sector and voiding the policy and its application that could cause instabilities in the balance structure is great importance for maintaining the economic stability and preventing the banking crisis.

In order to achieve this macroeconomic effects of economic stability programs applied in Turkey in year 2000 and its effects have been revealed. Liguiditing the weakening opportunities of rise levels in the banking sector, with the interest and exchange rate risks, low of supervision and reconstrancting the macroeconomic balance have been proven to be the basic reasons for November 2000 and February 2001 crisis. With the conclusion of the analysis, importing this point of view have been reached and strengthing the banking sector together with the variation of precautions have been emphisited.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Seçkin DOĞAN'ın "**Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Ekonomik İstikrar Programlarının Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri ve Finansal Krizler"** başlıklı tezi **07 Temmuz 2005** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **İşletme (Finansman)** Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	**:**	**Prof.Dr.Güven SEVİL**	**……...**
Üye	**:**	**Yard.Doç.Dr.Pembegül ÇAKIR**	**……...**
Üye	**:**	**Yard.Doç.Dr.Ergün KAYA**	**……...**

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Seçkin DOĞAN

İşletme Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Ls.	2002	Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) İşletme Bölümü
Lise	1997	Eskişehir Süleyman Çakır Lisesi, Sosyal Bilgiler

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: 4 Şubat 1980 Almanya Cinsiyet: Erkek Yabancı dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii
ABSTRACT iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI iv
ÖZGEÇMİŞ v
TABLOLAR LİSTESİ xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI, ÖNCÜ GÖSTERGELERİ ve GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ

1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI 3
2. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ 4

2.1. Döviz Krizi 4
2.2. Bankacılık Krizi 4
2.3. Dış Borç Krizi 5
2.4. Sistemik Finansal Kriz 5

3. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ 6
4. DÖVİZ KRİZİ-BANKACILIK KRİZİ İLİŞKİSİ 7
5. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ 10

5.1. Bankacılığın Riske Açık Yapısı 10
5.2. Makroekonomik Koşullar 12

5.3. Hükümet Müdahalesi 13
5.4. İlişkili Kredilendirme 14
5.5. Bankaların Aktif Pasif Uyumsuzluğu 14
5.6. Finansal Liberalleşme..... 15

6. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ ve YENİDEN YAPILANDIRMA UYGULAMALARI 16

6.1. Brezilya 16
6.1.1. Krizin Nedenleri..... 17
6.1.2. Yeniden Yapılandırma 18
6.1.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti 19

6.2. Meksika..... 19
6.2.1. Krizin Nedenleri..... 20
6.2.2. Yeniden Yapılandırma 21
6.2.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti 22

6.3. Arjantin..... 23
6.3.1. Krizin Nedenleri..... 24
6.3.2. Yeniden Yapılandırma 26
6.3.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti 28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI VE 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMI

1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI 29

1.1. Ekonomik İstikrarsızlık 29

1.2. Yüksek Kamu Kesimi Açıkları 30
1.3. Kamu Bankalarının Sektördeki Ağırlığı 31
1.4. Denetim Yetersizliği 31
1.5. Özkaynak Yetersizliği 32
1.6. Mevduata Güvence Verilmesi 33
1.7. Yüksek Kaynak Maliyeti 33
1.8. Risk Algılama ve Yönetiminin Yetersizliği 34

2. 2000 YILI İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİ GELİŞMELER 34

2.1. 1997 Güney Doğu Asya Krizi 35
2.2. 1998 Rusya Krizi 36
2.3. 1998 IMF ile Yakın İzleme Anlaşması 38

3. 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMININ ANA HATLARI 39

3.1. Maliye Politikası 39
3.2. Döviz Kuru Politikası 41
3.3. Para Politikası 42
3.4. Yapısal Reformlar 43

4. PROGRAMIN UYGULANMASIYLA BİRLİKTE YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASİ OLAYLAR 46

4.1. Ekonomik Faaliyette Canlanma 46
4.2. Yapısal Düzenlemelerde Gecikme 47
4.3. Fon Bankalarında Operasyon 48
4.4. Kasım 2000 Krizi 49
4.5. IMF'den Ek Rezerv Kolaylığı Talep Edilmesi 50
4.6. Şubat 2001 Krizi 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMIYLA BİRLİKTE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI 52

1.1. Programın Temel Amaçları 52
1.2. Yapısal Yenilenme ve Yasal Düzenlemeler 53
1.2.1. Devlette Şeffaflığı Arttıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler 53
1.2.2. Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Arttıracak Düzenlemeler 54
1.2.3. Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler 55
1.2.4. Reel Ekonomiye Yönelik Önlemler 55

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI 56

2.1. Kamu Bankaları 56
2.1.1. Görev Zararlarının Tasfiyesi 57
2.1.2. Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması 57
2.1.3. Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi 58
2.1.4. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma 59

2.2. TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması 60
2.2.1. TMSF'na Devredilen Bankaların Getirdiği Mali Yükler 62
2.2.2. Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması 63
2.2.3. Açık Pozisyonların Kapatılması 64
2.2.4. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma 65

2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması 66
2.3.1. Kur ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması 66
2.3.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi 67
2.3.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı) 68
2.3.4. Varlık Yönetim Şirketi Kurulması 70
2.3.5. Devir ve Birleşmelerin Özendirilmesi 70

3. YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI'NA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE PROGRAMIN MALİYETİ 71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

1. 2000 YILI TÜRKİYE EKONOMİSİ 73

1.1. Büyüme 73
1.2. Enflasyon 75
1.3. Kamu Dengesi 76
1.4. Ödemeler Dengesi 79
1.5. Toplam Borç Stoku 82

2. 2000 YILI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ MALİ ANALİZİ 83

2.1. Genel Değerlendirme 83
2.2. Mali Durum Analizi 85
2.2.1. Aktif Yapısı 85
2.2.1.1. Menkul değerler cüzdanı 86

2.2.1.2. Bankalara yapılan plasmanlar 86
2.2.1.3. Krediler 87
2.2.1.4. Takipteki alacaklar 89
2.2.2. Pasif Yapısı 89
2.2.2.1. Mevduat 90
2.2.2.2. Bankalara borçlar 92
2.2.2.3. Özkaynaklar 92
2.2.3. Bilanço Dışı İşlemler 93
2.2.4. Karlılık 94

3. 2000 YILI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ÜSTLENDİĞİ RİSKLER 95
4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER 97

SONUÇ 103

EKLER 106

KAYNAKÇA 114

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Banka ve Borçluların Desteklenme Maliyetlerinin Milli Gelire Olan Tahmini Oranı..... 23
Tablo 2. Arjantin Bankacılık Sektörü..... 27
Tablo 3. 2000 Yılı Aylık Sepet Değerleri ve Değişimleri..... 41
Tablo 4. Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler..... 57
Tablo 5. Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri..... 58
Tablo 6. Kamu Bankalarının Özkaynakları..... 59
Tablo 7. Kamu Bankalarının Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler..... 60
Tablo 8. TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci..... 61
Tablo 9. TMSF Bünyesine Devredilen Bankaların Listesi..... 61
Tablo 10. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri..... 62
Tablo 11. TMSF Bankalarının Çözümleme Maliyeti..... 63
Tablo 12. TMSF Bünyesindeki Bankaların Kısa Vadeli Yükümlülükleri..... 64
Tablo 13. TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler..... 64
Tablo 14. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayısında Yaşanan Gelişmeler..... 65
Tablo 15. Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler..... 66
Tablo 16. Araçlara Göre İç Borç Stoku..... 67
Tablo 17. Özel Bankaların Özkaynaklarının Gelişimi..... 68
Tablo 18. Finansal Yeniden Yapılandırma Kapsamındaki Firmalar ve Borçlar..... 69
Tablo 19. GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları..... 74
Tablo 20. GSYİH ve Talep Unsurlarında Gelişmeler..... 74
Tablo 21. 1999–2000 TEFE –TÜFE Artış Hızları..... 76
Tablo 22. Konsolide Bütçe Dengesi..... 77
Tablo 23. Konsolide Bütçe Finansmanı..... 78
Tablo 24. 2000 Yılı Hazine İhaleleri..... 79

Tablo 25. Cari İşlemler Dengesi 80
Tablo 26. Sermaye Hareketleri Dengesi 81
Tablo 27. Toplam Borç Stoku 82
Tablo 28. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar 83
Tablo 29. Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı 84
Tablo 30. Bankacılık Sektöründe Çalışanlar 84
Tablo 31. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma 85
Tablo 32. Menkul Kıymet Türlerine Göre Dağılım 86
Tablo 33. Gruplar İtibariyle Krediler 87
Tablo 34. Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı 88
Tablo 35. Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları 89
Tablo 36. Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı 90
Tablo 37. Mevduatın Vadelerine Göre Dağılımı 91
Tablo 38. Bankacılık Sektörünün 2000 Yılı Özkaynakları 93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Döviz Krizi-Bankacılık Krizi İlişkisi 8

Şekil 2. Temmuz 2001-Aralık 2002 Döneminde Uygulanması Düşünülen Kademeli Band 42

GİRİŞ

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı bir ekonominin sağlanmasının en önemli koşullarından biri, etkin bir şekilde çalışan finansal sistemin varlığıdır. Finansal piyasaların işleyişini kesintiye uğratan finansal krizler sonucu bu ülkelerde ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenmektedir.

1980'lerin başından itibaren iletişim teknolojilerinin ilerleme göstermesi, sabit kur rejiminin çökmesi, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve döviz kuru riskinden korunmak için alternatif ürünlere başvurulması gibi gelişmelerle dünya ekonomik sistemi içinde finansal işlemlerin payı giderek artmıştır.

Ülkemizde banka dışı finansal kurumların sayıları ve büyüklüğü artma eğiliminde olmakla birlikte, bankacılık sektörü toplam finansal sistem aktifleri içinde yaklaşık yüzde 75'lik bir paya sahiptir. Banka dışı diğer finansal kuruluşların önemli bir kısmının da bankaların iştirakleri olduğu göz önüne alındığında, finansal sistemde bankacılığının ağırlığının daha da fazla olduğu görülmektedir.

Finansal sistem içinde bu denli önemli bir role sahip bankacılık sektörüne ilişkin olumsuz gelişmelerin öngörülebilmesini sağlayan öncü göstergelerin tespit edilmesi, uygulanması düşünülen politika seçeneklerinin sistem üzerindeki etkilerinin önceden görülebilmesi ve istenmeyen sonuçların kontrol altına alınması, bankacılık krizlerinin önlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Döviz kurunun sabitlenmesi şeklinde uygulanan politikalar gelişmekte olan ülkelerde yerel paranın aşırı değerlenmesi, ekonomik faaliyette canlanma ve dış ticaret açığına bağlı olarak cari işlemler açığının giderek artmasına neden olmaktadır. Uygulanan makroekonomik politikaların güvenirliliğine bağlı olarak gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru bir sermaye akımı gerçekleşmektedir. Bu durum ekonominin ve bankacılık sektörünün uluslararası sermaye akımlarına karşı aşırı duyarlı olmasına yol açmaktadır. Makroekonomik dengelerin bozulmasıyla birlikte

devalüasyon beklentisinin artması sermaye çıkışına neden olmakta ve finansal krizlerin oluşumunu hızlandırmaktadır. Bankacılık sektörünün bozulan bilanço yapısı ve denetimdeki yetersizlikler finansal krizlerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizlerinin tüm finansal sistemi ve ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması düzenleyici ve denetleyici kurumları daha dikkatli olmaya zorlamıştır. Pekçok ülkede bu kurumlar tüm bankacılık sektörünün çöküşünü engellemek için sisteme müdahale etmek zorunda kalmışlardır.

Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yoğunlaşan bu krizlerin önüne geçilmesi, kriz dinamiklerinin doğru bir şekilde ortaya konmasını gerektirmektedir.

Dört ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, finansal kriz türleri ve öncü göstergelerinden bahsedilmiş; döviz krizi-bankacılık krizi ilişkisi ortaya konduktan sonra Türkiye ile benzer nitelikte program uygulayan Brezilya, Meksika ve Arjantin ekonomilerinin deneyimlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Türk bankacılık sektörünün temel sorunları tespit edilmiş; Türkiye'de uygulanan 2000 yılı ekonomik istikrar programının ana hatları çizilerek programın uygulanmasıyla birlikte yaşanan ekonomik ve siyasi olaylarla birlikte Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin oluşumu anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, yaşanan krizler sonrasında uygulamaya konulan, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"yla birlikte Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırmasına ilişkin program ve uygulama sürecinde yaşanan gelişmeler incelenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde, Türkiye ekonomisinin 2000 yılı makroekonomik dengeleri ortaya konmuş; bu ekonomik yapının bankacılık sektörü üzerine etkisi ve bankaların yaşanan krizlerdeki payı, 2000 yılı Türk Bankacılık Sektörü'nün bilanço kalemlerinin analiz edilmesiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI, ÖNCÜ GÖSTERGELERİ ve GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ

1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

En genel tanımıyla kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların, ülke ekonomisini ve firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır.[1] Etkiledikleri sektörler açısından krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilir. Bu bağlamda finansal krizler, çeşitli faktörlere bağlı olarak finansal piyasalarda ortaya çıkan dalgalanmalar ve bunun sonucunda bu piyasaların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememesi olarak tanımlanabilir.

Reel krizler, üretimde ve/veya istihdamda önemli daralmalar şeklinde ortaya çıkabilirken; finansal krizler ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasa çöküşleridir.

1990'lı yılların başından itibaren dünyanın çeşitli ekonomilerinde değişik finansal krizler yaşanmıştır. 1994–1995 yıllarında Latin Amerika Ülkeleri'nde ortaya çıkan Tekila Krizi, 1997'de Tayland parasının devalüe edilmesiyle başlayan Güneydoğu Asya Krizi, 1998 yılında meydana gelen Rusya ve Brezilya Krizi, 2000–2001 yıllarında ülkemizde yaşanan krizler ve 2001 yılında Arjantin ekonomisinin yaşadığı kriz, finansal krizlere örnek olarak gösterilebilir.

Bu krizlerde çeşitli ortak yanlar olmakla birlikte, hepsinin kendine has bazı özellikleri de bulunmaktadır. Ancak hepsi de değişen derecelerde de olsa önemli maliyetler yaratmıştır. Bu maliyetlerin en başta geleni bu krizler nedeni ile oluşan çıktı

[1] Güven Delice, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif," **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı no 20: 57-81, (Ocak-Haziran 2003), s.58.

kayıplardır.[2] Bununla birlikte kırılgan hale gelen finansal yapıyı yeniden inşa etmek için harcanan kaynaklar da yaşanan krizlerin maliyetleri olarak kabul edilmektedir.

2. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

Gelişmekte olan piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler; ana hatlarıyla döviz krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik finansal kriz olmak üzere dört başlık altında toplanabilmektedir.

2.1. Döviz Krizi

Döviz krizi, bir spekülatif etki sonucunda herhangi bir ülke parasının devalüe edilmesi veya değer kaybetmesiyle sonuçlanan ya da spekülatif saldırılar sonucunda ülke yetkililerinin uluslar arası rezervleri önemli ölçüde harcayarak veya faiz oranlarını hızlı bir biçimde yükselterek paralarını savunmaları durumunda oluşur.[3] Döviz krizi her zaman olmasa da çoğunlukla sabit, yarı sabit döviz kuru standartları altında, Para Kurulu uygulamasında veya ülke parasından kaçış durumunda ortaya çıkar.[4]

Sabit döviz kuru sisteminin uygulanmasında ve kurun belirlenmesinde çok dikkatli olunması gerekmektedir. Sabitlenmiş döviz kuru sistemi ileride, cari işlemler dengesine bağlı olarak ülke parasına yönelik spekülatif ataklara yol açmaktadır. Bu ataklar ülkenin döviz rezervlerinin erimesine ve ekonomi yönetimini, yeni bir döviz kuru sistemini belirlemeye zorlamaktadır. Yeni döviz kuru sistemi genellikle dalgalı döviz kuru olmaktadır.

2.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizleri, bankaların yükümlülüklerini yerine getiremeyip ertelemeye zorlayan banka başarısızlıklarının yaşanması, mevduatlarının kendilerine

---

[2] Muharrem Afşar, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi** (Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004), s.79.
[3] Mustafa Özer, **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar** (Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999), s.29.
[4] Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler** (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2001). s.21.

ödenemeyeceği algı ve korkusu nedeniyle mudilerin bir ya da daha fazla bankadan kaçışları, hükümetlerin bu durumu önlemek için kurtarma ve kamulaştırma operasyonlarıyla müdahale ettiği veya geniş ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı durumunda ortaya çıkabilir.[5]

Bankalardan büyük oranda mevduat çekilmesi, banka bilançolarının kötüleşmesi, aktif kalitesinin bozulması, geri dönmeyen kredilerin artması ve menkul kıymet piyasalarındaki dalgalanmalar bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır.

Eğer banka iflasları kapanmayla, birleşmeyle önlenemiyor ve devlet tarafından kontrol altına alınamıyorsa; iflas olmadan bile, birleşme, satın alma veya büyük ölçekli hazine yardımı yapılıyorsa, bu durum bankacılık krizinin başlangıcı olarak değerlendirilir.[6] Bankacılık krizlerinin maliyetleri ve yarattığı kayıplar, döviz krizlerinden daha fazladır. Bu durum finansal sistemin yeniden yapılandırılması için gerekli olan finansal desteğin fazlalığından ileri gelmektedir.

2.3. Dış Borç Krizi

Bir ülkenin kamu ve/veya özel sektöre ait dış borçlarını ödeyememe durumudur. Özellikle hükümetlerin dış borçlarını çevirmek ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntıya düşmesi nedeni ile yükümlülüklerini ertelemesi şeklinde ortaya çıkar. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir döviz krizine yol açabilir.[7]

2.4. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini bozan bir şok biçiminde tanımlanır.[8] Bu tür krizler ekonomik, politik, sosyal yaşamın yapısından ve

---

[5] **Aynı,** s.21.
[6] Özer, **a.g.e.,** s.33.
[7] Delice, **a.g.e.,** s.61.
[8] **http://www.chicagofed.org/publications/economicperspectives/1998/ep3Q98_2.pdf** s.15. Erişim: 8 Aralık 2004

değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda tüm finansal piyasalar ile bu piyasalarda işlem gören finansal varlıkların tamamını etkilemektedir.[9]

Sistemik finansal krizler bir döviz krizini bünyesinde barındırabilirken; döviz krizleri her zaman sistemik finansal krizlere yol açmayabilir. Bu krizlerin temelinde likidite sorunları olmakla birlikte, ülke borcunun aşırı artması, mevduat sigorta sisteminin kötüye kullanılması, Merkez Bankası'nın piyasaya likidite sunmasındaki başarısızlık ve finans kesimi dışından kaynaklanan şoklar yer almaktadır.

Sistemik finansal krizlerin kendine özgü bir takım özellikleri bulunmaktadır;[10]

- Bu krizler finansal piyasalarda oluşmakta ya da bu piyasalar tarafından boyutları büyütülmektedir,
- Bu krizlerde bir ülke ya da kurumda oluşan sorunlar, diğer ülke ya da kurumlarda sorunlara veya iflaslara neden olmaktadır,
- Yatırımcılar güven kaybı nedeni ile sağlamak istedikleri likiditeyi keserler. Likiditenin kesilmesi borç alanların kredibilitesinden değil yatırımcının tamamen kendi düşüncesinden kaynaklanmaktadır,
- Ekonomi üzerinde önemli tahribata neden olur,
- Sistemik finansal krizler mutlaka politik müdahaleyi gerektirir.

3. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

Ekonomide yarattığı sorunlar ve oluşturduğu maliyetler sebebiyle finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi, hem bu krizlerin ekonomide yarattığı tahribatları önlemeye hem de krizlerin oluşturduğu maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır. Krizleri önceden tahmin edebilmek amacıyla çeşitli makroekonomik göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergelerin seçiminde, krize en çok hangi etkenlerin neden olacağı konusundaki beklentiler rol oynamaktadır.

Eğer krizlerin ana nedeni olarak mali sorunlar düşünülüyorsa; mali açıklar, kamu tüketimi ve bankacılık sektörünün kamu kesimine açtığı krediler ana göstergeler olmaktadır.[11] Ya da krizin finansal sistemin yapısının zayıflamasından kaynaklanması

---

[9] Afşar, **a.g.e.,** s.95.
[10] **http://www.chicagofed.org/publications/economicperspectives/1998/ep3Q98_2.pdf** s.15. Erişim: 8 Aralık 2004
[11] Afşar, **a.g.e.,** s.85.

olasılığında; özel sektöre verilen kredilerdeki artış, bankacılık sektörünün kısa vadeli dış borçları, faiz oranlarının vade yapısı, hisse senedi ve gayrimenkul fiyatlarındaki değişim, bankaların tahsili gecikmiş alacakları gibi göstergeler öne çıkacaktır.[12] Benzer biçimde krizin dış dengeden kaynaklanması olasılığında önem kazanacak göstergeler; kısa vadeli borcun döviz rezervlerine oranı, reel döviz kurunun uzun vadeli trend değerine kıyasla değerlenme oranı ve cari hesap açığından oluşmaktadır. Hem teori, hem de ampirik çalışmalar göstermektedir ki, bu değişkenlerin her birinin değeri ne kadar yüksek olursa, bir kriz olasılığı o kadar yüksek olmaktadır.[13]

Bu göstergelerin, bir ekonominin krize girip girmeyeceği konusunda nasıl kullanıldığına bakılacak olursa; reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi bir ülkenin krize olan duyarlılığının en önemli ve en erken göstergesidir. Krizden 13 ay önce, ülke parasının önceki iki yıl değeri ortalamasına oranla aşırı değerlenmesi döviz krizinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.[14] Bunun yanında banka kredilerinin aşırı bir biçimde büyümesi, bankaların kredi değerlendirme olanağını azaltır ve banka portföyünde riskli kredilerin payının artmasına neden olur. Bu oran yükseldikçe bankacılık sektörü daha kırılgan hale gelmektedir.

Bir diğer gösterge, para arzının döviz rezervlerine olan oranıdır. Sermaye girişlerinin tersine döndüğü bir ortamda Merkez Bankaları döviz kurlarında devalüasyona izin vermek istemeyeceklerdir. Bu nedenle de likit yükümlülüklerini rezervleriyle ödemesi gerekeceğinden döviz rezervleri önem kazanmaktadır.[15] Bunların dışında hisse senedi fiyatlarındaki belirgin düşüş ve ticaret hadlerinde başlayan kötüleşmeler, gelişmekte olan piyasalar için öncü göstergeler olabilmektedir.

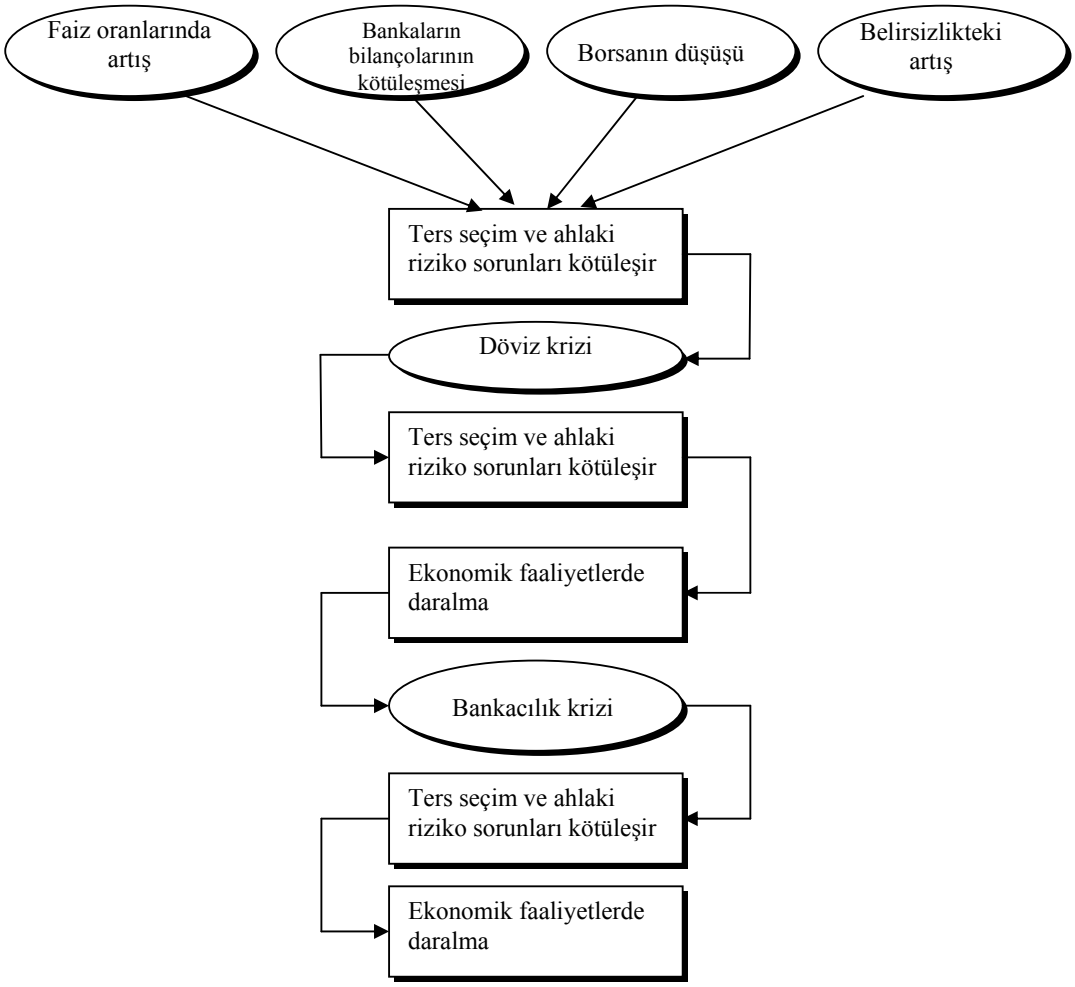
4. DÖVİZ KRİZİ-BANKACILIK KRİZİ İLİŞKİSİ

Döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Döviz kurunun sabitlenmesi veya reel değerinin altında tutulması, bankacılık

---

[12] M. İbrahim Turan, "Bankacılık Krizleri," **Active Bankacılık ve Finans Dergisi.** Sayı no 4: 1–8, (Aralık 1998-Ocak 1999), s.6.
[13] Delice, **a.g.e.,** s.71.
[14] Özer, **a.g.e.,** s.52.
[15] Morris Goldstein ve Philip Turner, **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri.** Çeviren: Ali İhsan Karacan (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1999), s.19.

sektöründe açık pozisyonların artmasını teşvik edip, döviz kuru riskini arttırmaktadır. Risk algılaması zayıflayan bankacılık sektörü krize açık hale gelmektedir.

Şekil 1. Döviz Krizi-Bankacılık Krizi İlişkisi

Kaynak: Morris Goldstein ve Philip Turner. **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri.** Çeviren: Ali İhsan Karacan (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1999), s.13.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, finansal istikrarsızlığın başlamasında 4 faktör önemli rol oynamaktadır. Bu faktörler; faiz oranlarında artış, banka bilançolarında kötüleşme, hisse senedi piyasasında düşüş ve belirsizliğin artışı'dır. Bu faktörlerden herbiri finansal istikrarsızlığı arttırabilirken, birden fazla faktörün bir arada görülmesi finansal krize dönüşebilir ve reel sektör üzerinde olumsuz etkiler yaratır.

Faiz oranlarında meydana gelen artış vade uyumsuzluğu yüzünden banka bilançolarını zayıflatır ve yükselen faiz yüküne dayanamayan bazı bankaların yükümlülüklerini yerine getirememesine neden olur.

Banka bilançolarının bozulması, faiz oranlarındaki artış ve belirsizlik, döviz krizine uygun bir ortam yaratır. Döviz üzerinde herhangi bir spekülasyona gidildiğinde Merkez Bankası'nın ya bankacılık krizi ya da döviz krizi gibi bir ikilemle karşılaşması söz konusudur.[16] Böyle bir durumda kırılgan hale gelen bankacılık sektöründe spekülasyonun başlaması ile birlikte Merkez Bankası ya son durak borç mercii işlevini kullanarak bankaları kurtaracak ya da bankacılık kriziyle karşı karşıya kalacaktır. Ancak son durak borç mercii işlevini kullanması durumunda piyasaya sunacağı ek likiditenin dövize kaymasından dolayı, döviz rezervleri üzerinde baskı artar ve spekülatif atakların devam etmesine neden olur.

Döviz krizi ile birlikte gelen yerel paranın aşırı değersizleşmesi, bankalar arasında büyük miktarlarda olan ve kur riskine karşı korunmamış döviz cinsinden borçlarının geri ödenmesinde problemler ortaya çıkarmaktadır. Bankaların kendi döviz pozisyonları küçük olsa bile, uluslar arası sermaye girişine açık olan bir ekonomide bazı sektörlerin (emlak sektörü) döviz cinsinden borçları muhtemelen yüksek olacaktır. Banka kredilerinin büyük ölçüde bu sektörlerce kullanılması ve borçluların yaygın olarak küçülen ekonomide ödeme güçlüğüyle karşılaşmaları, bankacılık sektöründe krize neden olabilmektedir.[17]

Benzer biçimde bankacılık krizlerinin döviz krizine yol açması da söz konusudur. Böyle bir oluşum mevduat sigortasının varlığı durumunda kendini gösterir. Mudiler ve bankalara borç verenler devletin koruması altında olduğundan, riskli banka ayrımı yapmadan banka pasiflerini genişletmektedirler. Yüksek faizlere rağmen borçlanmaya devam eden bankacılık sektörü kırılgan hale gelmektedir.

Batan bankaların yükümlülüklerinin devlet tarafından karşılanması, bütçe dengesini bozmakta ve mevduat sigortası kapsamında piyasaya verilen para rezervler üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu sürecin devamında, spekülatörlerin faaliyetleri

---

[16] Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri** (İstanbul: DER Yayınevi, 2002), s.106.

[17] **http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3204.pdf** s.2. Erişim: 3 Ocak 2004

rezervlerin tükenmesine neden olmakta ve döviz kuru serbestçe dalgalanmaya bırakılmaktadır.[18]

5. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ

Bankacılık doğası gereği krizlere elverişli bir sektördür. Çünkü bankacılık, birçok paradoksun ortasında tam denge noktasını tutturmayı gerektirmektedir. Bir ticari işletme olarak bankaların kar elde etme güdüsüyle, tasarruf sahiplerinin mevduatlarını güvence altında tutma talebi "kar-risk-güvenlik" paradoksunu oluşturmaktadır.[19] Bunun yanında, sosyal fayda ilkesi gereği ekonomiye en ucuz maliyetle en fazla kaynağı sunma fonksiyonu bankaların kar marjının ve aktif karlılığının düşmesine neden olmakta; telafisinin de yüksek finansal kaldıraç ve işlem hacmiyle gerçekleştirilmesi, kredi ve sermaye riskinin yükselmesini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca işlemlerin yapısı gereği, sistemdeki tüm kuruluşların birbirleri ile sürekli ve hızlı iletişim kurma zorunluluğu, kuruluşların birinde ortaya çıkan sorunun çok kısa zamanda sistemin tümüne yayılmasına neden olmaktadır.

5.1. Bankacılığın Riske Açık Yapısı

Bankaların karşılaştıkları riskleri incelemeden önce riskin tanımlanmasında fayda vardır. Finans alanı için risk; finansal yapı ve ilişkiler sisteminin ortamı veya koşullarındaki ve finansal birimlerin sahip oldukları pozisyonlardaki değişimlere bağlı olarak karşılaşılan finansal kayıp olasılığıdır.[20]

Bankacılıkta karşılaşılan riskler çeşitli sınıflara ayrılabilmekte olup çalışmada altı temel risk türü ele alınmıştır.

Kredi riski; bankaların karşılaştığı en temel risk türüdür. Kredi müşterilerinin borçlarını ödeyememeleri ve/veya ödemek istememeleri durumunda ortaya çıkar. Belli sektörlere yönelik kredi yoğunluğu ya da az sayıda müşteriye çok yüksek boyutlarda kredi verilmesi bu riski arttırır.

---

[18] Karabulut, **a.g.e.,** s.12.
[19] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.2.
[20] Nazım Ekren, "Ekonomik/Finansal Kriz Riski," **Activeline Gazetesi,** (1 Nisan 2004), s.1.

Likidite riski; bankaların menkul kıymet satışı veya yeniden borçlanma yoluyla uygun maliyetli nakit sağlama zorluğu içerisine girmesi durumudur. Bu risk banka müşterilerinin hesaplarındaki paralarını çekmesi ve bankaların nakit kaynak sağladığı interbank piyasalarına ve/veya uluslar arası finans piyasalarına girip kaynak sağlayamaması durumunda artar.[21] Likidite sorunları finansal piyasalardan borçlanarak çözülebilir. Bu tür bir çözüm bankanın borçlanma kapasitesine bağlıdır. Ancak likidite riskinin yüksek olduğu finansal sistemde banka pasiflerinin vade yapısı kısalacağından bu piyasalardan borçlanmak zorlaşmaktadır.

Faiz oranı riski; bankaların aktif ve pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları ve gelir/gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.[22]

Döviz kuru riski; döviz kurunun değişkenliğinden kaynaklanan risktir. Bir bankanın yabancı para yükümlülükleri, yabancı para varlıklarından fazla ise banka açık pozisyonda çalışıyor demektir. Böyle bir durumda döviz kurunda meydana gelen bir artış bankanın zarar etmesine neden olmaktadır.

Ulusal paranın aşırı değerlenme sürecine girdiği bir ekonomide, bankaların fon kaynaklarını yabancı para cinsinden oluşturmaları, dışsal bir gelişmenin bankaların finansal yapısını belirlemesindeki rolünün açık bir örneğidir. Böyle bir politikanın sonucunda bankaların fon kullanımları da doğal olarak ulusal para cinsinden olmaktadır.[23]

Fiyat riski; bankaların ellerinde tuttukları varlıkların (hisse senedi, bono vb.) fiyatlarının düşme riskidir. Çeşitlendirmeyle bu riskten korunmak mümkündür. Ancak, makroekonomik politikada değişiklik gibi bir nedenle, tüm varlıkların fiyatlarında düşüş yaşanması durumunda çeşitlendirmeyle bu riskten kaçınmak mümkün olmamaktadır.

Operasyonel risk; bankanın, bilgi işlem sistemi veya iç kontrol sistemlerindeki aksaklıklardan kaynaklanan kayıplardan dolayı maruz kaldığı riski ifade eder. Bu risk insan unsuru, sistemin başarısız olması veya yeterli kontrol mekanizmalarının

---

[21] Pınar Evrim Mandacı, "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri," **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** Cilt no 5, Sayı no 1: 67-84, (2003), s.72.

[22] Faik Çelik ve Mehmet Behzat Ekinci, "Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği, Stratejik Bir Yaklaşım," **Active Bankacılık ve Finans Dergisi,** Sayı no 23: 1-8, (Mart-Nisan 2002), s.2.

[23] Ö. Faruk Çolak ve Aslan Yiğidim, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz** (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001). s.46.

olmamasından kaynaklanabilir.[24] Şube ağını aşırı genişletmek de faaliyet masraflarını gereğinden çok arttıracağından operasyonel riski arttırır.

5.2. Makroekonomik Koşullar

Bankacılık sektörünün yapısal özelliklerinden biri de ekonomideki büyük fiyat değişimlerine ve güven kaybına karşı oldukça duyarlı olmasıdır. Değişkenlik, bankanın varlıkları ile yükümlülüklerinin değerlerini ani bir şekilde değiştirdiğinde bankaların duyarlılığı artmaktadır.[25] Uygulanan makroekonomik politikaların, ekonominin temel dengelerini sürdürülemez hale getirmesi, bankacılık krizlerinin temel nedenidir. Piyasalar, izlenen veya izlenecek olan para ve maliye politikalarının güvenilir olmadığına inanırsa, krizlerin ortaya çıkma olasılığı artar. Aşırı genişlemeci para ve maliye politikaları, ekonomide iyimser beklentilerin oluşmasına neden olmakta; bu da bankaların kredi hacmini arttırmaktadır. Bu aşamada bankalar arası yaşanan rekabet sonucunda kredi riski göz ardı edilmektedir.

Genişlemeci politikalar sonucunda artan enflasyonu kontrol edebilmek, dış dengeyi iyileştirmek ve varlık fiyatlarını düzeltmek için sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına, borcun geri ödenmesinde güçlüklere ve alınan kredilerin yeterince etkin bir biçimde kullanılamamasına neden olmaktadır.[26] Böylelikle bir taraftan batık kredilerin artması diğer taraftan da düşen varlık fiyatlarından dolayı teminatların, iştiraklerinin ve yatırım portföylerinin değer kaybına uğraması, bankaların aktif kalitesini ciddi bir biçimde bozmaktadır.[27]

Gelişmekte olan ekonomilerde yurtiçi makroekonomik koşullar yanında dış etkenler de yaşanan krizlerde önemli rol oynamaktadır. Bu dış etkenlerin en önemlileri dış ticaret hadleri ve uluslar arası faiz oranlarındaki büyük değişimlerdir.

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin ana ihraç malları kısıtlı bir ürün yelpazesini içermektedir. Böyle bir ekonomide belli ürünlerin arz ve talebinde yaşanan ani değişiklikler, dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek ihracata dayalı ticaret yapan

---

[24] Abdülkadir Kahraman, "Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler," **Active Bankacılık ve Finans Dergisi.** Sayı no 15: 1-7, (Ekim-Kasım 2000), s.3.
[25] Afşar, **a.g.e.,** s.101.
[26] **Aynı,** s.45.
[27] Turan, **a.g.e.,** s.5.

firmaların iflasına ve bu firmalarla çalışan bankaların mali güçlük içine düşmesine sebep olmaktadır.[28] Daha önce yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerin %75'inin bankacılık krizleri öncesi ticaret hadlerinde en az %10'luk bir düşüş yaşandığını göstermektedir.[29]

Uluslar arası faiz oranlarındaki oynaklık ve bunun özel sermaye akımları üzerinde neden olduğu etki bir diğer önemli dışsal faktördür. Uluslar arası faiz oranlarındaki dalgalanmalar gelişmekte olan piyasalar için yalnızca borçlanma maliyetini etkilemez aynı zamanda bu piyasalarda yatırımın göreli çekiciliğini de değiştirir.[30] Uluslar arası faiz oranlarının düşmesi, fonların gelişmekte olan piyasalara yönelmesine; tersi durumda fon akımlarının azalması, finansal sistemin kırılgan hale gelmesine neden olmaktadır.

5.3. Hükümet Müdahalesi

Dünya genelinde artan özelleştirme uygulamalarına rağmen, birçok gelişmekte olan ülke ekonomisinde devlet bankaları bankacılık sektöründe hakim konumdadır. Bankacılık sektöründe görülen yoğun hükümet müdahaleleri, bankaların faaliyet ve karlılığını olumsuz etkilemekte ve bankacılık krizlerinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Devlet mülkiyetindeki bankaların hemen hepsi ekonomiye yönelik belli amaçları gerçekleştirmek ve belli sektörlere kredi tahsisi için kurulmuşlardır. Bu bankaların kredi kararlarında, özel mülkiyetteki bankalara nazaran hükümet yönlendirmeleri daha fazladır. Ayrıca bu bankalar, rekabete karşı korunup, görev zararlarının devlet tarafından karşılanmasından dolayı, zararların kontrolü ve problemli kredilerin tespitinde fazla etkin değillerdir.

Hükümetlerin bankacılık sektörü üzerine müdahalesi, devlet mülkiyetindeki bankalar dışında özel mülkiyetli bankalarda da kendini göstermektedir. Kredilerin belli sektörlere tahsisinde, zorlayıcı kanuni karşılıkların istenmesinde ve bütçe açıklarının

---

[28] Şevket Sayılgan, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Sayı no 210: 63–76, (Eylül 2003), s.64.
[29] Karabulut, **a.g.e.,** s.23.
[30] Goldstein ve Turner, **a.g.e.,** s.111.

fonlanması gibi birçok konuda bankacılık kesimi hükümetler tarafından kullanılmaktadır.[31]

5.4. İlişkili Kredilendirme

İlişkili kredilendirme, bankanın sahipleri, yöneticileri ve onlarla ilişkili kişi ve kurumlara açılan kredileri ifade etmektedir. İlişkili kredilendirme, bankanın iştiraklerine duyduğu güven yüzünden doğru risk değerlendirmesi yapamamasından kaynaklanabileceği gibi, banka yöneticilerinin üstü kapalı ilişkide olduğu birey ve kurumlara kötü niyetle kredi verilmesinden de kaynaklanabilir.[32] İyi ekonomik koşullarda böyle bir ilişkiye girmeyen finansal kurumların ekonomik çalkantı ve kriz dönemlerinde, finansal kurum sahibinin diğer şirketleriyle bu tip ilişkilere girme riski daha da artmaktadır.[33]

Kredi değerlendirmesinde tarafsızlığın yitirilmesi risk yoğunlaşmasını arttırmaktadır. İlişkili kredi kullandırımı sonrasında yüksek kredi kullanan ekonomik birimin iflası ya da kredi kullandırmada yoğunlaşılan sektörlerde yaşanan dar boğaz, banka sermayelerinin yok olmasına neden olmaktadır.

5.5. Bankaların Aktif Pasif Uyumsuzluğu

Bankalardaki aktif pasif uyumsuzluğunun yaygınlaşması, sektördeki kırılganlığı arttırmaktadır. Banka pasiflerinin büyümesi ekonominin büyüklüğüne ve uluslar arası rezerv stoğuna göre çok hızlı ise; banka varlıkları likidite, vade ve para cinsine göre banka pasiflerinden önemli ölçüde farklıysa; banka sermayesi ve/veya kredi zarar karşılıkları banka varlıklarının oynaklığını karşılayacak düzeyde değilse ve ekonomi büyük güven şoklarına maruz ise bankacılık sistemi kırılgan hale gelmiştir.[34]

Sabit döviz kuru sisteminin uygulanması ya da yurtiçi faizlerin çok yüksek olması durumunda, bankacılık sistemi açısından döviz cinsinden borçlanmak oldukça cazip hale gelmektedir. Örneğin bankalar uzun vadeli kredi kullandırımı için kısa vadeli

---

[31] **http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3204.pdf** s.4. Erişim: 3 Ocak 2004
[32] Karabulut, **a.g.e.,** s.55.
[33] Koray Duman, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması," **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı no 4: 132–145, (2002), s.140.
[34] Goldstein ve Turner, **a.g.e.,** s.117.

interbank piyasasından döviz cinsinden fon temin edebilirler. Bankalarda aktif pasif uyumsuzluğu yaratan böylesi uygulamalar, herhangi bir devalüasyonda bankaları oldukça zor durumlara sokabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe, gelişmiş ülke bankalarına kıyasla uzun vadeli fonlara erişim olanaklarının daha az olması (pasif tarafta), riskleri dağıtmada ve likiditeyi arttırmada sermaye piyasasından (aktif tarafta) daha az faydalanmaları nedeniyle vade uyumsuzluğu daha fazladır.

5.6. Finansal Liberalleşme

Finansal piyasaların daha etkin, baskılanmamış ve müdahalelerden uzak bir şekilde çalışmasına yönelik finansal liberalizasyon uygulamaları, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir.[35] Piyasalara girişin hem yerli hem yabancı bankalar için kolaylaştırılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, faiz kontrollerinin kaldırılması ve rezerv yükümlülüklerinin düşürülmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe faiz, döviz kuru ve likidite risklerini önemli ölçüde arttırmıştır.

İç faktörlerin yanı sıra, dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler de bankacılık krizlerine yol açmaktadır. Ülke ekonomisi küresel sistemle ne denli bütünleşmiş olursa ve dış ekonomik ilişkilerin payı toplam ekonomik faaliyette ne denli ağırlıklı olursa, finansal sistem de dışsal şoklara karşı o denli duyarlı hale gelmektedir.[36] Bununla birlikte, çoğu ülkede liberalizasyon sürecinin gerekli kurumsal altyapısı oluşturulmadan başlanması, finansal kurumları belirsiz bir ortamda faaliyet göstermeye itmiştir. Liberalizasyon sürecinde öncelikli yapılacakların belirlenmesinde yetersiz kalınması, bu süreci izleyen dönemde bankaları ödeme güçlüğü içine sokmuş ve bankacılık krizleri meydana gelmiştir.[37]

---

[35] Karabulut, **a.g.e.,** s.41.
[36] Turan, **a.g.e.,** s.5.
[37] Sayılgan, **a.g.e.,** s.66.

6. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ ve YENİDEN YAPILANDIRMA UYGULAMALARI

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizlerine baktığımız zaman, hepsinde görülen ortak nokta, yüksek seyreden enflasyon oranını düşürmek amacıyla sabit döviz kuruna dayalı istikrar programları uygulamış olmalarıdır. Bu anlamda aşağıda Brezilya, Meksika ve Arjantin ekonomisinin yaşadığı bankacılık krizlerine ve yeniden yapılandırma uygulamalarına yer verilmiştir.

6.1. Brezilya

Brezilya ekonomisi 1980'den 1994'e kadar yüksek enflasyon dönemi içinde faaliyetlerini sürdürmüş ve yıllık enflasyon oranı ortalama %100'ü aşmış; 1993–1994 döneminde hiper enflasyon (%2700) yaşamıştır. Bu nedenle de çok sayıda istikrar programını devreye sokmuştur. Bu istikrar programları arasında 1986 Cruzado Plan'ı, 1989 Summer Plan'ı, 1990 Collar Plan'ı ve 1994 Temmuz'unda kabul edilen Real Plan'ı yer almaktadır.[38] Ocak 1999'da meydana gelen mali kriz sonucunda Real dalgalanmaya bırakılmıştır.

Uygulanan Real Plan'ı öncelikli olarak kamu maliyesinin düzeltilmesi ve enflasyonist beklentilerin kırılmasını amaçlamış; bunu gerçekleştirmek içinde döviz kuru çıpa olarak kullanılmıştır.[39] Real Planı'yla birlikte enflasyon oranı hızla kontrol altına alınmış, 1994'te dört haneli olan enflasyon oranı 1998'de tek haneli rakamlara gerilemiştir. Enflasyondaki gerileme bankacılık sisteminin enflasyon bazlı gelirlerini kaybetmesi sonucunu doğurmuştur.

Yüksek enflasyon dönemi Brezilya bankalarına üç yönden fayda sağlamıştır:[40]

- Bankaların vadesiz mevduata negatif veya çok düşük faiz oranları vermeleri kaynak maliyetlerinin düşmesine neden olmuş,
- Yükümlüklerinin gerçek değerini, dolayısıyla ödeyememe ihtimalini azaltmış,

---

[38] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.41.
[39] Metin Toprak, "Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 42: 854–889, (Kasım-Aralık 2001a), s.888.
[40] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/BrezilyaBankacilikSistemi.doc** Erişim: 16 Aralık 2003

- Enflasyonun, kredi alanların borçlarını geri ödemelerini kolaylaştırması, bankaların likiditesini artırmıştır.

6.1.1. Krizin Nedenleri

Uygulanan program sonucunda düşen enflasyon ve geleceğe yönelik olumlu beklentiler, bankacılık kesiminin mevduat hacminde artışa ve yoğunlaşan kredi talebi de bankalar üzerinde kaynakların plase edilmesi yönünde baskı yaratmıştır. 1995 sonlarında Brezilya ekonomisinde baş gösteren durgunluk, bu kredilerin önemli bir kısmının batık kredi haline gelmesine neden olmuştur.

Real Plan'ı altında paranın hızla değerlenmesi 1995'de başlamıştır. 1995–98 arasında ortalama reel döviz kuru, bir önceki on yıl ortalamasının %30 üzerinde gerçekleşmiştir. Paranın aşırı değerlenmesinin diğer bir göstergesi de ihracat artış hızıdır. 1991–94 döneminde ihracat artış hızı ortalama %11 iken, bu oran 1995–98 arasında %4'e gerilemiştir.[41]

Brezilya parasının güçlenmesi, tüketimi ithal mallara yöneltmiş ve cari açığı arttırmıştır. Cari açığın finansmanının yabancı sermaye girişlerine dayandırıldığı böyle bir politikada sermaye akımları önem kazanmaktadır. Nitekim 1994 Meksika ve 1998 Rusya krizlerinin yaydığı güvensizlik, uluslar arası sermayenin gelişmekte olan ülkelerden çekilmesine neden olmuştur.

Rusya krizini takip eden üç ay içinde 30 milyar dolarlık rezerv kaybına uğrayan Brezilya ekonomisinden daha sonraki günlerde yaklaşık günde 1 milyar dolarlık bir sermaye kaçışı olmuştur.[42] Yaşanan bu sermaye kaçışı ile birlikte Brezilya borsası üç hafta içinde %40 değer kaybetmiştir.[43]

Brezilya gibi sabit döviz kuru sistemi uygulayan ülkelerde sermaye girişlerin tersine dönmesi, ödemeler dengesi krizlerine yol açarak kredi maliyetlerinin artmasına, banka aktif ve pasiflerinin kötüleşmesine neden olmaktadır. Ülkeye yabancı sermaye çekmek amacıyla faizlerin yükseltilmesi, ekonomide önemli ölçüde daralmaya ve kredilerin geri ödenmesinde sorunlara yol açmaktadır.

---

[41] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.42.
[42] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Ekim 2002/akdis.htm** Erişim: 20 Şubat 2004
[43] Mehmet Şişman, **Mali Sermayenin Küreselleşmesi: Tarihselliği ve Problemleri Üzerine Değerlendirmeler** (İstanbul: Set Yayınları, 2003), s.149.

Bankacılık sektörü yaşanan bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiş ve finansal sistemde yeniden yapılandırma zorunluluğu gündeme gelmiştir.

6.1.2. Yeniden Yapılandırma

Brezilya'da finansal sistemin yeniden yapılandırılması üç aşamada gerçekleşmiştir.

Bu aşamalar sırasıyla,

- Kamu müdahalesi ve likidasyon yolu ile sorunlu banka sayısının azaltılması,
- PROER (Ulusal finans sisteminin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi için teşvik programı) ve PROES (Kamu bankaları için) programları ve
- Yabancı bankaların sisteme girişini içermiştir.

Likidasyon aşamasında etkin bir rol oynayan Brezilya Merkez Bankası sorunlu bankaların yönetimine el koyarak likidite etmiş ve bu bankaların başına geçici yöneticiler atamıştır. Eski yöneticiler ve banka ortakları, bankanın batık kredilerinden ortaklaşa sorumlu tutulmuş ve kendilerine ait mallarını elden çıkarmalarına izin verilmemiştir.[44]

Likidite edilmeyip yeniden yapılandırılması uygun görülen bankalar PROER ve PROES programları uygulanarak yeniden yapılandırılmıştır. Programda ele alınan iki temel nokta; mevduat sahiplerinin haklarının korunması ve sorunlu bankaların hisselerinin devralınması yolu ile yönetimine el koyulmasıdır.

Birleşme ve devralmalar konusunda 1995 yılında başlayan PROER, bankacılık sektöründe birleşmelerin hızlı şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla vergi teşvikleri ve kredi imkanlarının sunulmasına ilişkin sistemleri kapsamıştır. Bu program çerçevesinde sorunlu bankayı alacak kuruma, piyasa faiz oranlarının altında kredi imkanı sağlanmış ve ayrıca satın aldığı bankanın mali zararlarını vergiden düşmek suretiyle kapatma imkanı tanınmıştır.[45]

Likidasyon ile PROER ve PROES programlarının uygulanmasından sonra Brezilya finans sistemine yabancı bankaların girmesi, sistemin yapısını önemli ölçüde

[44] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc** Erişim: 16 Aralık 2003
[45] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/BrezilyaBankacilikSistemi.doc** Erişim: 16 Aralık 2003

değiştirmiştir. Yabancı bankaların şube açma ve ortaklık paylarını arttırmadaki sınırlamaların kaldırılması, sistemdeki yabancı banka payının artmasında etkili olmuştur.

1994–1997 döneminde Brezilya bankacılık sisteminde yabancı kaynaklı aktif oranı yüzde 335 artmıştır. Bu artışa rağmen Brezilya bankacılık sisteminde yabancı sermayenin payı Latin Amerika ortalamalarına göre düşük kalmıştır. Latin Amerika'da yabancılar toplam bankacılık aktiflerinin ortalama yüzde 17'sine sahipken, Brezilya'da bu oran yüzde 14, Arjantin'de yüzde 24, Şili'de yüzde 22, Meksika'da yüzde 16'dır.[46]

6.1.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti

Programda doğrudan likidasyon aşamasında 48, PROER çerçevesinde 51 ve PROES kapsamında 33 bankaya müdahale edilmiştir. Banka dışı finans kuruluşları da dahil edildiğinde 2,5 yıllık bir süreç içinde toplam 182 kuruluş yeniden yapılandırmaya tabi tutulmuş; bu sürece hiç dahil olmayan çok sayıda banka da geniş ölçüde işten çıkarma ve şube kapatma yoluyla küçülmüştür. Sadece PROER kapsamında sağlanan destek 1996 yılı milli gelirinin yüzde 2,5'i oranındadır. Buna karşın kamu bankalarının bazı borçlarının konsolide edilerek kamu borcu haline getirildiği PROES uygulamasında ise konsolide edilen borç miktarı 1996 yılı milli gelirinin yüzde 9,3'ü oranındadır. Bunun kamuya getirdiği net yük ise bilinmemektedir.[47]

6.2. Meksika

Meksika'da 1982 yılında yaşanan iç borç krizinin ardından ticari bankalar kamulaştırılmış ve 1980'li yılların sonları ile 1990'lı yılların başlarında başlayan finansal serbestleşme ve özelleştirme sürecinin ardından 1995 yılında bankacılık krizi gerçekleşmiştir.[48]

Meksika'da, döviz kurunu sabitleştirmek amacıyla 1945 yılından başlayarak beş farklı girişim olmuştur. Ancak her girişimi, ekonomik gelişme, Peso'nun reel olarak

---

[46] **Aynı**
[47] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc** Erişim: 16 Aralık 2003
[48] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Mexico.doc** Erişim: 16 Aralık 2003

değer kazanması ve önemli boyutlara ulaşan dış açıklar izlemiş, her girişim eninde sonunda yüksek oranlı devalüasyonlarla son bulmuştur.[49]

Aralık 1988'de yüksek seviyelere ulaşan enflasyon oranını aşağıya çekmek için, döviz kuru tabanlı bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu program, sıkı bütçe ve para politikası, kronikleşen enflasyonla mücadele için toplumsal uzlaşmaya dayanan gelirler politikası, hedef enflasyona göre ayarlanacak kamu ürün fiyatları ve yeni sözleşmelerde geçmiş enflasyon yerine gelecek için hedeflenen enflasyonun dikkate alınması gibi önlemleri içermiştir.[50]

6.2.1. Krizin Nedenleri

1994 yılında döviz rezervleri sürekli eriyen Meksika'da, sabit kur politikasının daha fazla yürütülemeyeceği ve devalüasyon yapmanın gerekli olduğu kanaati yaygınlaşmıştır. 20 Aralık 1994 tarihinde Hükümet'in Peso'yu %15,3 devalüe etmesiyle Meksika krizi patlak vermiştir.[51]

Ancak %15 oranında gerçekleştirilen devalüasyon piyasalar tarafından yeterli görülmemiştir. Yapılan devalüasyon döviz üzerinde oluşan spekülatif atağı yavaşlatamamış; aksine büyük oranlı döviz dalgalanmalarını beraberinde getirmiştir. 22 Aralık 1994'de döviz kuru serbest dalgalanmaya bırakılmıştır.

Meksika krizi hükümetin aldığı devalüasyon kararı sonrasında patlak vermiş olmakla birlikte altında yatan nedenler 1990'lı yılların başlarında Meksika ekonomisindeki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Olumlu beklentiler ve konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması, krizin altında yatan en temel etkendir.

1994 yılında yapılan başkanlık seçimleri öncesinde, iktidar partisi adayı ve genel sekreterin suikast sonucu öldürülmesi, ülkeden büyük miktarda sermaye çıkışına sebep olmuştur. Şubat 1994'de 30 milyar dolar olan rezervler Aralık ayında 12 milyar dolara

---

[49] Özer, **a.g.e.,** s.93.
[50] Toprak, 2001a, **a.g.e.,** s.884.
[51] Ali Alp, "Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 675–687, (Eylül-Ekim 2001), s.681.

düşmüştür.[52] Bu olayı bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam hazırlamıştır.

1990 yılının başından itibaren Meksika bankacılık sistemine yoğun sermaye girişi olmuş ve yerli bankaların uluslararası bankalardan aldıkları krediler hızla büyümüştür. Bankaların kredi plasmanları hızla artmış ve GSYİH'ya olan oranı 1987 yılındaki yüzde 20 seviyesinden, 1994 yılında iki kat artarak yüzde 40'a ulaşmıştır.[53] Devalüasyon sonrası artan faizler ve enflasyon, reel gelirlerin düşmesine ve takipteki kredilerin artmasına yol açmış, buna bağlı olarak da banka bilançoları bozulmuştur.

6.2.2. Yeniden Yapılandırma

Bankacılık sektöründeki likidite sorunları ile ilgilenmesi amacıyla FOBAPROA adlı kamu kuruluşu oluşturulmuştur. Krizi bastırmak ve bankacılık sisteminde bir sistemik kriz oluşumunu önlemek amacıyla borçluları destekleyen ve banka bilançolarının iyileştirilmesine yönelik aşağıdaki önlemler alınmıştır. Bunlar;[54]

- Meksika bankalarının yabancı para cinsinden borçlarının yaklaşık yüzde 75'inin kısa dönemli olması nedeniyle Meksika Merkez Bankası, bankaların kısa dönemli yabancı para finansmanını sağlamak üzere dolar kredi penceresi oluşturmuş,
- Banka bilançolarındaki tahsili gecikmiş alacakların azaltılması için bankaların kredi portföylerinin bir kısmının, 10 yıl vadeli devredilemeyen hazine bonoları (Fobaproa bonoları) verilmek suretiyle hükümete devredilmesi sağlanmış,
- Bankaların asgari yüzde 8 olan sermaye yeterliliğini karşılamak üzere özel bir fon kurulmuştur. Fon tarafından zor durumdaki bankalara sağlanan kredilerin 5 yıl içinde geri dönmesi veya sermaye yeterliliğinin yüzde 8'in altına düşmesi ile eksilen sermayenin tamamlanmaması durumunda açılan krediye eşdeğer oranda banka hissesinin devralınması koşulu getirilmiş,

---

[52] Sibel Yücel, "Meksika Bankacılık Sistemi 1995 Krizi ve Krizde Yapılanlar," **Active Bankacılık ve Finans Dergisi.** Sayı no 28: 1-8, (Ocak-Şubat 2003), s.4.
[53] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc** Erişim: 16 Aralık 2003
[54] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Mexico.doc** Erişim: 16 Aralık 2003

- Banka-şirket anlaşmalarını koordine eden bir birim oluşturularak büyük grupların borç yeniden yapılandırmaları desteklenmiştir. Borç yeniden yapılandırma programı küçük firmalara da gönüllü olarak uygulanmıştır.

Bankacılık sistemine yeniden sermaye aktarılması konusunda iç kaynakların yetersizliği, yabancı mülkiyetin teşvik edilmesini gündeme getirmiştir. Alınan kararlar sonucunda yabancı bankaların sektör paylarında artış yaşanmıştır.

Meksika'da uluslararası düzenleme standartlarına uyum bakımından önemli gelişmeler kaydedilmiş, etkin bir bankacılık sistemi için temel altyapı modernleştirilmiştir. Bankalar Kanunu değiştirilmiş, iştiraklere verilen kredilerin sınırlandırılması için yeni düzenlemeler yapılmış, kredi sınıflandırılması ve karşılık ayrılması sisteminde gelişmeler kaydedilmiş, yabancı para riskine maruz kalma durumu azaltılmış, mevduat sigortası kapsamı daraltılmış ve muhasebe standartları geliştirilmiştir.[55]

6.2.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti

1995–1996 yılları arasında bankalar 114 milyar Peso'luk krediyi (15.2 milyar dolar) FOBAPROP'ya satmışlar ve 53 milyar peso (7.1 milyar dolar) sermaye elde etmişlerdir. Bu program çerçevesinde bankaların toplam kredi miktarının %30'u FOBAPROA tarafından satın alınmıştır.[56]

[55] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/MeksikaKore.pdf** s.16. Erişim: 16 Aralık 2003
[56] Yücel, **a.g.e.,** s.6.

Tablo 1. Banka ve Borçluların Desteklenme Maliyetlerinin Milli Gelire Olan Tahmini Oranı (%)

A. Borçlu Destekleme Programları Toplam Maliyeti	**3.0**
a. Borcun Yeniden Yapılandırılması	2.1
- İlk Program	0.9
- İpotek Kredileri için Düzenlenen Ek Program	1.2
b. Küçük Ölçekli Borçluların Desteklenmesi	0.2
c. Sektör Bazında Destekleme Programları	0.7
- Tarım ve Balıkçılık	0.5
- Küçük ve Orta Ölçekli Firmalar	0.2
B. Banka Destekleme Programlarının Maliyeti	**11.4**
a. Sermaye Artırılması Amaçlı Devralınan Krediler	2.6
b. Banka Müdahaleleri	8.3
c. Batık Bankaların Yeniden Yapılandırılma Maliyeti	0.5
Toplam Maliyet	**14.4**

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc Erişim: 16 Aralık 2003

Alınan bu önlemlerin devlete maliyeti oldukça yüksek olmuştur. 1995 ile 1998 dönemi arasında uygulanan bu destek programları, milli gelirin %14.4'ü kadar toplam bir maliyet doğurmuştur. Devlet tarafından el konan bankalar, kriz öncesi bankacılık sektörü aktiflerinin %50'sine sahip olan bankalar olmuşlardır. Devlet müdahalesi maliyetinin milli gelire oranı %8.3'tür. Diğer yüksek maliyet doğuran bir program ise %2.6 ile yeniden sermayelendirme ve borçların satın alınmasıdır.

6.3. Arjantin

1980'ler boyunca Arjantin ekonomisinin temel sorunu kamu sektöründeki olağandışı açık ile bu açığın özel sektör tasarruflarınca kapatılamaması olguları olmuştur. Arjantin ekonomisi 1990'a yıllık yüzde 1350'ye varan bir hiper-enflasyon, ulusal para biriminin çöktüğü bir mali yapı ve derin bir krize sürüklenen sanayi sektörü ile birlikte girmek zorunda kalmıştır.[57] Bu nedenle enflasyonist süreci kırmak ve parasal istikrarı sağlamak amacıyla 1991 yılında Konvertibilite Programı uygulamaya konulmuştur.

[57] Gökçe Aysu, "Karanlığa Giden Yolda Arjantin: Nasıl Bu Hale Geldi? IMF Ne Kadar Suçlu" **http://www.makalem.com/konukyazar** s.1. Erişim: 21 Şubat 2004

2001 yılı sonuna kadar sürdürülen program neticesinde ilk yıllarda olumlu ekonomik gelişmeler yaşanmış ancak daha sonra etkin bir para politikası yürütülmemesi ve dış etkenler sonucu ekonomik büyüme sağlanamamış ve programın son yıllarında ekonomide bir daralma süreci başlamıştır.

Bu esaslar çerçevesinde hazırlanan Konvertibilite Programı'nın temel unsurları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;[58]

- Yerel para Peso ile ABD doları arasındaki parite sabitlenmiş,
- Para basımı uluslararası rezervlerdeki net değişime bağlanmış,
- Merkez Bankası'nın kamuya kredi açması kanunla yasaklanmış,
- Kamu maliyesi alanında disiplinin sağlanması ve sürdürülmesi için siyasi çevrelerde uzlaşma sağlanmış,
- Yapısal reformlar ve özelleştirmeye hız verilmiştir.

6.3.1. Krizin Nedenleri

Uygulanan Konvertibilite Programı hiper-enflasyonist baskıları iki sene içinde kontrol altına almayı başarmıştır. 1991'de yüzde 84 olan enflasyon oranı, 1993'de yüzde 7.4'e kadar düşmüş ve 1995 yılının enflasyon oranı yüzde 2'nin altına inmiştir.[59] Makroekonomik istikrarın kurulması ve ulusal mali piyasalarda güvenin sağlanmasına bağlı olarak, yabancı yatırımcıların spekülatif amaçlı portföy yatırımları hızla artmıştır. Programın daha ilk iki yılında Arjantin ekonomisine toplam 15 milyar dolar yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir.[60]

Konvertibilite Programı'nın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de başlangıçta olumlu olmuştur. 1986 yılı fiyatları ile GSYİH; 1991 yılında yüzde 10,5, 1992'de yüzde 10,3, 1993'te yüzde 6,3 ve 1994'te yüzde 8,5 oranında büyümüştür. 1995 yılında yaşanan Meksika Krizi'nin de etkisiyle yüzde 4,6 küçülmüşse de 1996 yılında büyüme hızı yeniden pozitife dönmüş ve Arjantin ekonomisi yüzde 4,3 oranında büyüme sağlamıştır.[61]

---

[58] E. Alpan İnan, "Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi," **Bankacılar Dergisi.** Sayı no 42: 57–74, (2002), s.58.
[59] Aysu, **a.g.e.,** s.1.
[60] **http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayfa9/arjant%DDn.htm** Erişim: 2 Mart 2004
[61] **http://www.aso.org.tr/asomedya/mayıs2001-ft.htm/#buyutec** Erişim: 4 Mart 2004

Uygulanan sabit kur politikasına bağlı olarak yerel paranın aşırı değerlenmesi ve sermaye girişleri, iç talepte patlama yaşanmasına neden olmuş ve tüketim ithal mallara kayarak dış ticaret dengesini olumsuz etkilemiştir.

1990 yılında Arjantin'in ihracat gelirleri 12 milyar dolardan 1994 yılında 16 milyar dolar seviyelerine yükselirken; ithalat harcamaları yüzde 500 büyüyerek, 4 milyar dolardan 21 milyar dolara yükselmiştir. 1990'da 5 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 1994'de 10,2 milyar dolar açık vermiştir.[62] 1995'de Meksika Pezo'sunun, 1999'da Brezilya Reali'nin devalüe edilmesi ve aynı dönemde doların değer kazanması uluslar arası piyasalarda Arjantin ekonomisinin rekabet şansını azaltmış ve cari işlemler dengesi açık vermeye devam etmiştir.

Özellikle hızla artan cari açığın finansmanı için gerekli olan dış sermaye ihtiyacı büyük boyutlara ulaşırken, gelişmeler yatırımcıların yatırım vadelerini gözden geçirmelerine ve kısaltmalarına neden olmuş, bunun sonucunda da döndürülmesi gereken iç ve dış borç yükü aşırı derecede yükselmiştir.[63]

Toplam dış borcu, dolar cinsinden 140 milyar dolara, GSYİH'ya oranı da %50'ye kadar yükselmiştir. Bu oranın düşük olması Peso'nun dolar karşısında aşırı değerli olmasından kaynaklanmıştır. Kriz belirtilerinin en önemli göstergesi olan kısa dönemli dış borcun uluslar arası rezervlere oranı 1998 sonrası 1,20 civarına tırmanmıştır.[64]

Arjantin'de oluşan ve belirginleşen finansal kırılganlığın yarattığı risklerin algılanması ve bu sırada global konjonktürde Güneydoğu Asya ve Rusya krizlerinden kaynaklanan olumsuzlukların yarattığı kötümser beklentiler, 1998'den itibaren yabancı sermaye girişlerinde önemli bir azalmaya yol açmıştır.[65] Bu durum ise ülkenin döviz rezervlerinin erimesine neden olmuştur.

Sonuç olarak 2001 yılında Arjantin ekonomisi iflas etmiş, borçlarını döndüremez hale gelmiştir. Memur maaşlarını dahi ödemekte zorlanmış, bankacılık sistemi çökmüştür. Mevduat çekilişlerine ve sermaye hareketlerine sınırlama getirilmiş, faiz oranları %1000'lere tırmanmış ve uzun süre karşı çıkılmış olmasına rağmen yüksek

---

[62] Aysu, **a.g.e.,** s.2.
[63] Saim Akyol, "Arjantin ve Türkiye Krizlerine Bakış," **Activeline Gazetesi,** (1 Haziran 2002), s.1.
[64] Nurhan Yentürk, "Arjantin Krizi: Dış Borç İle Tango," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Sayı no: 193: 51–61, (Nisan 2002), s.59.
[65] Roberto Frenkel, "Arjantin: On-Yıllık Bir Konvertbilite Rejiminin Hikayesi," Çeviren: Kemal Çakman, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Sayı no 195:13-28, (Haziran 2002), s.20.

oranlı bir devalüasyon yaşanmıştır.[66] Devalüasyonla birlikte bankaların bilançoları daha da kötüleşmiştir. 2001 yılı içinde tahsili gecikmiş alacaklar yüzde 25 artışla 7,2 milyar Peso'ya, aynı dönemde toplam aktifler yüzde 25 azalarak 127 milyar Peso'ya gerilemiştir. Toplam aktiflerdeki Peso cinsinden azalış devalüasyonla beraber değerlendirildiğinde, sistemdeki daralmanın daha da yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.[67]

6.3.2. Yeniden Yapılandırma

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Arjantin'de de bankacılık sektörü finansal risklerin önemli bir bölümünü üstlenmiş ve bu risklerin büyük bir çoğunluğu gerçekleşmiştir. Faizlerin aşırı yükselmesinden dolayı menkul değerler cüzdanının değeri azalmış, ekonomik belirsizlik dolayısıyla tahsili gecikmiş alacaklarda artış yaşanmıştır. Bunun yanında devalüasyonla birlikte üzerinde döviz kuru riski taşıyan bankacılık sektörü kambiyo zararlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bankacılık sistemine en büyük zararı veren olaylardan bir tanesi de uğradığı kredibilite kaybıdır. Gerek mevduat gerekse dış kaynaklarda hızlı bir gerileme yaşanmıştır.

Arjantin'de dezenflasyon sürecini bir yıl gecikmeyle takip eden finansal reform ve yeniden yapılandırma faaliyeti bankacılık sisteminin yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Uygulamaya konulan finansal reform programı üç bölümde yoğunlaşmıştır. Buna göre;[68]

- Sermaye yeterlilik rasyoları uluslararası standartlara yükseltilmiş,
- Yeni karşılık oranları tespit edilmiş ve özerk bir denetim organı oluşturulmuş,
- Sektöre girişi engelleyen kurallar kaldırılmış ve sistemin daha rekabetçi bir yapı kazanmasına çalışılmıştır.

---

[66] **http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=758029502_1934_pdf.zip&oid=-1&oid=1934** s.2. Erişim: 26 Şubat 2004
[67] İnan, 2002, **a.g.e.,** s.66.
[68] E. Alpan İnan, "Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri," **Bankacılar Dergisi.** Sayı no 32:1-17, (2000) s.11.

Tablo 2. Arjantin Bankacılık Sektörü

	Sayı		Pay (%)	
	Özel Bankalar	**Kamu Bankaları**	**Özel Bankalar**	**Kamu Bankaları**
1991	132	35	39,3	60,7
1992	131	36	46,3	53,7
1993	132	35	54,9	45,1
1994	132	33	56,7	43,3
1995	92	30	58,6	41,4
1996	87	20	61,8	38,2

Kaynak: Emre Alpan İnan, "Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri," **Bankacılar Dergisi.** Sayı no 32:1-17, (2000) s.11.

Bankaların mali yapısını önemli oranda değiştiren finansal reform çabalarından sonra 1993'te kamu bankalarının özelleştirilmesine geçilmiştir. Bu süreç 1995 Tekila etkisinden sonra hızlandırılmıştır.[69] Finansal reform ve özelleştirme süreci, 1991-1996 arasında bankacılık sisteminde hem kamu bankalarının payını azaltmış, hem de sektörde yoğunlaşmayı artırmıştır. 1991'de sistemde 167 banka varken, bu sayı 1996'da 107'ye gerilemiştir. Aynı dönem itibariyle kamu bankalarının sistemdeki payı da yüzde 61'den yüzde 38'e gerilemiştir.

Bankacılık sektörüne yönelik alınan kararlar kronolojik olarak şöyledir;[70]

Nisan 1991 → Merkez Bankası'nın Para Kurulu'na dönüştürülmesi,

Eylül 1992 → Merkez Bankası'nın bağımsız hale dönüştürülmesi,

Aralık 1992 → Tasarruf mevduatı sigortasının kaldırılması,

→ BASEL Sermaye Yeterliliği uygulamasının yürürlüğe girmesi,

Aralık 1994 → Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun yüzde 11,5'e yükseltilmesi,

→ Bankaların kredi karşılık oranlarının yükseltilmesi,

→ Tekila Krizi'nin başlaması,

Nisan 1995 → Tasarruf mevduatı sigortasının yeniden uygulanmaya başlanması,

Ağustos 1995 → Likidite yeterliliğinin getirilmesi,

Aralık 1995 → Tekila Krizi'nin sona ermesi,

Eylül 1996 → Piyasa riski için sermaye gereğinin uygulamaya konulması,

Mart 1999 → Faiz riski için sermaye gereğinin uygulamaya başlatılması,

[69] İnan, 2002, **a.g.e.,** s.63.

[70] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/mspd/2001–2.pdf** s.8. Erişim: 16 Aralık 2003

1992 yılında Merkez Bankası bağımsızlığını ilan etmiş ve bankanın eyaletlere ve merkezi hükümete kredi açması yasaklanmıştır. Daha önce yürürlükte olan mevduat sigortası fonu kaldırılmış, böylece bu fonun istismar edilme problemi giderilmeye çalışılmıştır. Bu durum mevduat sahiplerini bankaların performanslarına karşı daha duyarlı hale getirmiştir.

Merkez Bankası bankacılık sistemini güçlendirmek ve krize karşı direnmelerini arttırmak için uluslararası kabul görmüş uygulamaları sisteme adapte etmeye başlamış, bu bağlamda BASEL Sermaye Yeterliliği Rasyosu 1992 sonunda %9.5 olarak belirlenmiş, 1994 sonunda %11.5'e yükseltilmiştir.

1995 yılında yaşanan Tekila Krizi'nin etkisiyle bankalar vadeli mevduatlarının önemli bir kısmını kaybetmişler ve bu mevduatların Merkez Bankası'ndaki karşılıkları düşük olduğu için, daha az bir likidite imkanına sahip olmuşlardır. Kriz sonrasında zorunlu karşılık yerine likidite yükümlülüğü sistemi getirilmiş, likidite yükümlülüğü yalnızca mevduatlar için değil tüm yükümlülükler üzerine konmuştur. Bununla birlikte likidite gereği vadenin uzamasıyla birlikte azaltılmıştır.[71]

6.3.3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti

1995-1999 tarihleri arasında Arjantin'de 18 sorunlu özel bankanın problemi çözülmüş; bu bankaların yükümlülük toplamı 5 milyar doları bulmuştur. Bu bankalardan 12 tanesinde Mevduat Sigorta Fonu'nun katkısı 746 Milyon dolar olup, bankalardaki mevduatın neredeyse tamamı (%97) kapatılmıştır. Bankalara Sermaye Desteği Fonu'ndan özel bankaların birleşme, devralma ve sermaye aktarımı işlemleri için toplam 767 milyon dolar kullandırılmıştır. Ayrıca Eyaletlerin Kalkınmasına Destek Fonu, kötü banka olarak isimlendirilen bankaların kısa vadeli yükümlülükleri karşılığında alacaklılara tahvil verirken, bu alacağını tasfiye sürecinde tahsil etmiştir. Bu aşamada fon kaynaklarından 1.3 milyar dolar kullanılmıştır.[72]

---

[71] **Aynı,** s.16.
[72] **Aynı,** s.18-19.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI VE 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMI

1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılından itibaren Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli değişimler göstermiştir. Bununla birlikte, ekonomide yaşanan hızlı ve dengesiz büyüme birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında yüksek enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir.

Bunun yanında yüksek kamu kesimi açıkları, kamu bankalarının sektördeki ağırlığı, denetim ve özkaynak yetersizliği, mevduata güvence verilmesi, yüksek kaynak maliyeti, risk algılama ve yönetiminin zayıflaması bankacılık sektörünün sorunlarının daha da ağırlaşmasına neden olmuştur.

1.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Ülkemizde yaşanan genel makroekonomik dengesizlikler kimi zaman Türk Bankacılık Sektörü'nde yapısal sorunlara neden olmuş; kimi zaman da sektörün yapısal sorunlarını ağırlaştırmıştır.[73] 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek ve değişken enflasyon, ekonominin büyüme hızındaki dalgalanmalar ve sermaye hareketlerinin kırılgan yapısı geleceğe yönelik belirsizlikleri artırmak suretiyle ekonomik birimlerin kısa vadeli bir

[73] **http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=232&id** Erişim: 24 Eylül 2004

bakış açısıyla hareket etmelerine ve Türk Lirası'na olan güveni zayıflatarak para ikamesinin hızlanmasına neden olmuştur.

Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörü, son derece ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları, reel olarak azalmakta ve özkaynaklarının reel büyüklüğü düşmektedir. Enflasyonist koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve işletme giderlerini arttırmış, yükselen kaynak maliyetlerinin etkisiyle artan kredi faizleri, bankaların düşük riskli plasman olanaklarını daraltmıştır.[74] Bankacılık sektörü açısından ekonomik istikrarsızlığın yol açtığı bir diğer sorun da problemli kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmıştır. Vadesinde tahsil edilemeyen krediler banka kaynaklarının likiditesini bozduğu gibi, kaynak maliyetinin de artmasına neden olmuştur.

1.2. Yüksek Kamu Kesimi Açıkları

Bankacılık sektörünün mali aracılık fonksiyonunu yerine getirememesinin altında yatan etkenlerden biri de devletin finansal kesimden sürekli fon talep edici konumda olmasından kaynaklanmıştır.

Bu oluşum 1986 yılından itibaren başlamış ve kesintilerle de olsa süreklilik göstermiştir. Kamu kesiminin fon talebi kimi zaman TCMB tarafından açık piyasa işlemleri ile karşılanırken, çoğunlukla da Hazine'nin ihale yöntemi ile karşılanmıştır.[75]

Kamu kesimi açıklarındaki artış ve bu açıkların yüksek reel faizler ile yurtiçi piyasalardan finansmanı, bankaların reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmelerine neden olmuştur. Sektördeki gelişimin bu yönde olması bankalara, döviz pozisyonu açığı ile çalışan yani döviz kuru riskini üstlenen bir bankacılık yapma yolunu açmıştır. Yüksek reel faizlerin yarattığı arbitraj imkanı bankacılık sektörünün yurtdışından borçlanarak kamu açıklarını finanse etmelerini cazip hale getirmiş ve bankacılık sektörünün açık pozisyonlarının artması ile sonuçlanmıştır.

Sektörün toplam aktifleri içinde kamu borçlanma senetlerinin payı, 1989-1999 arasındaki dönemde yüzde 10,3'den yüzde 21,3'e yükselmiştir. Bu gelişme, sektörün

---

[74] İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar** (Yedinci basım. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000), s.125.

[75] **http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3202.pdf** s.5. Erişim: 28 Eylül 2004

faiz riskine karşı kırılganlığını önemli ölçüde arttırmıştır. Aynı dönemde özel sektöre açılan kredilerin toplam aktifler içindeki payı ise yüzde 36'dan yüzde 24'e gerilemiştir. Böylece bankalar, üreticiyi ve reel ekonomiyi yeteli ölçüde destekleyememiştir.[76]

1.3. Kamu Bankalarının Sektördeki Ağırlığı

Özel bankaların temel amacının kâr maksimizasyonu olmasına karşın, kamu bankalarının birbiriyle çelişebilen; kârlılık, sektörün gelişmesi, para arzının denetimi, stratejik sektörlere ucuz kredi temini gibi başka amaçları da vardır. Dolayısıyla bu bankalar, çoğu zaman ticari amaç dışında kamu hizmet ve yükümlülüklerini yerine getirmekte, özel bankaların taşımadıkları ekstra maliyetleri yüklenmekte ve kâr amaçlı bir banka açısından rasyonel olmayan işleri de yapmaktadırlar.[77]

Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan temin etmeleri, hem mevcut zararlarını arttırmış hem de sistemde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır. Böyle bir durum piyasada faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak kamu bankalarının görev zararlarının zamanında ödenmemesi ve yönetimdeki zayıflıklar nedeniyle bu bankaların mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuştur.

1.4. Denetim Yetersizliği

Bankaların denetim ve gözetiminin üç temel amacı vardır;[78]

- Banka iflaslarının gerçek maliyetlerini sınırlamak ve aynı zamanda bankaların fonksiyonlarını icra etmelerine izin vermek,
- "Ahlaki risk" problemini sınırlamak ve sistemin kötüye kullanılmasını önlemek,
- Finansal sistemde bir darboğaza veya makroekonomiye olan güvenin sarsılmasına yol açacak bir krizinin çıkmasını önleyerek, makroekonomik istikrarı sağlamak.

---

[76] Sayılgan, **a.g.e.,** s.67.
[77] **http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/111.pdf** s.7. Erişim: 8 Ekim 2004
[78] **http://195.155.145.1/turkce/yayinlar/kitaplar/TURK_BANKACILIK.zip** Erişim: 6 Ekim 2004

Denetim işlevi, faaliyet bitimindeki gözden geçirme gibi statik bir yapı olmayıp, faaliyet yapılırken her aşamada hataları ortaya çıkaran ve onların giderilmesini sağlayan geri beslemeli dinamik bir süreçtir.[79] Bu şekilde denetlenmeyen ya da eksik denetlenen sistemler zamanla etkinliklerini kaybederler. Kamu bankalarının yüksek görev zararları ve BDDK'nın bazı özel bankalara el koyması, bu denetimin dinamik bir denetim olmadığını ya da yetersiz kaldığını göstermektedir.

Türkiye'deki özel bankaların büyük bir çoğunluğu yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrolündedir. Bu ortamda bankaların çoğunlukla kendilerine bağlı şirketlere kredi verdiği ve bazı durumlarda bilinçli olarak bankalarının içini boşalttıkları yaşanan gerçeklerdir.

Sonuç olarak, uygulamada temel bankacılık ilkelerinden ve uluslararası muhasebe standartlarından sapmaların yaşandığı görülmüştür. Bağımsız denetimin sorunları, şeffaflığın geliştirilememesi ve kimi zaman da denetim sonuçlarının gerektirdiği tedbirlerin alınmasındaki güçlükler, Türk bankacılık sektörünün performansını olumsuz yönde etkilemiştir.[80]

1.5. Özkaynak Yetersizliği

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da özkaynaklarının yetersiz olmasıdır. Türkiye'de bankalar, uluslararası bankacılık ölçeği dikkate alındığında, aktif büyüklüğü ve özkaynaklar bakımından çok küçük miktarlarla faaliyet göstermektedirler.[81] Bu sorunun temel nedeni sektörde yer alan küçük bankaların, büyük bankalara göre çoğunlukta olmasıdır. Bu bankaların fon kaynağı sadece İnterbank veya uluslararası piyasalardır. Küçük ölçekli bankaların iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur.

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların büyük bir bölümü yeterli getiriyi sağlayamamıştır.[82]

---

[79] **http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/111.pdf** s.10. Erişim: 8 Ekim 2004
[80] **http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=232&id** Erişim: 24 Eylül 2004
[81] **http://195.155.145.1/turkce/yayinlar/kitaplar/TURK_BANKACILIK.zip** Erişim: 6 Ekim 2004
[82] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/ocak%202004/turk.htm** Erişim: 6 Ekim 2004

1.6. Mevduata Güvence Verilmesi

5 Nisan 1994'de istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektöründe olası bir toplu çöküşü önlemek amacıyla tasarruf mevduatına devlet güvencesi sağlanmış, bu uygulama sonraki yıllarda da devam etmiştir.[83] Bu uygulamayla bankalar, tasarruf sahiplerinin denetiminden uzaklaşmış ve bankalar tarafından fon kullanımında risk faktörü yeterince dikkate alınmamıştır.

Mevduat sigorta sistemi, mali bünyesi zayıf olan bankaların yüksek risk alarak yüksek faiz taahhüdünde bulunmalarına yol açmıştır. Bu durum bankacılık sektöründe haksız rekabete yol açmış ve sektöre olan güvenin zayıflamasına neden olmuştur.

Sektöre duyulan güvensizlik, yabancı bankaların sektöre olan ilgilerini azaltmakta, banka birleşme ve devralmalarının önüne geçmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu tarz bir mevduat sigorta sisteminin olmaması da mevzuatın yanlış olduğunun önemli göstergelerinden birisidir.[84]

Mevduat sigorta sisteminin kaldırılması ya da kısmi güvence sağlanması tasarruf sahiplerini bilinçli davranmaya ve yatırım yapacağı bankayı analiz etmeye yönlendirecektir. Böylelikle yüksek riske sahip banka ile düşük riskli banka ayrımı daha sağlıklı bir şekilde yapılmış olacaktır.

1.7. Yüksek Kaynak Maliyeti

Günümüzde mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen mevduat yine de sektörün kaynakları arasında önemini korumaktadır. Mevduata uygulanan faiz oranları doğal olarak enflasyon oranı ile yakın ilişki içindedir. 1980'lerden itibaren serbest faiz sistemine geçilmesiyle birlikte mevduat kompozisyonun vadeli lehine gelişmesi sonucu mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.[85]

Bunun yanında toplam disponibilite, mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Primleri yüzünden kaynak maliyeti daha da

---

[83] Osman Demir, "Türkiye Ekonomisi Sorunlar, Hatalar ve Krizler," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Sayı no 202: 84–99, (Ocak 2003), s.91.
[84] Sayılgan, **a.g.e.,** s.69.
[85] Parasız, 2000, **a.g.e.,** s.126.

artmaktadır. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri ve Gider Vergisi kesintileri gibi uygulamalar dolayısıyla kredi maliyetleri yükselmektedir. Dolayısıyla bu maliyet unsurları bankaların kullanılabilir kaynaklarını önemli ölçüde azalttığından, kredi faizlerini arttırmaktadır.

İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken; 1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, birçok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişlerdir. Fakat 1990'lı yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılması, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden arttırmalarına neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.[86]

1.8. Risk Algılama ve Yönetiminin Yetersizliği

Yaşanan tüm bu gelişmeler sonucunda bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmesine rağmen, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makroekonomik politikalar, bankacılık sektörünün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana itmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal krizler Türk Bankacılık Sektörü'nde risk yönetiminin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Kaynakların vade yapısıyla uyumsuz kullanımı, grup şirketleriyle limitleri aşan ilişkiler ve yasal çerçevenin dışına çıkan uygulamalar Türk Bankacılık Sektörü'ne ağır yükler getirmiştir.

2. 2000 YILI İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİ GELİŞMELER

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren yakın aralıklarla ekonomik krizlere maruz kalmıştır. Çeşitli istikrar programları uygulamaya konulmuşsa da kalıcı bir başarı

[86] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/ocak%202004/turk.htm** Erişim: 6 Ekim 2004

sağlanamamıştır. Yaşanan krizler ve kronik enflasyon ekonominin istikrarsız bir yapıda faaliyet göstermesine, sürdürülemez iç borç dinamiğine ve kaynak dağılımının bozulmasına neden olmuştur. İleriye yönelik belirsizliğin artması yatırım planlarını olumsuz etkilemiş; özellikle 1997 Güney Doğu Asya krizi ile 1998 Rusya krizi sonrası bölge ekonomilerinin yanı sıra Türkiye ekonomisi de bir durgunluk içine girmiştir.

Bu dönemde uygulanan politikalar, kısa süreli ve hızlı fiyat değişikliklerinin önlenmesi ve piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olmuştur. 1998'in ilk altı ayında uygulamaya konulan istikrar politikaları, dış piyasalardaki olumsuz gelişmelere rağmen finansal piyasalarda belli bir ölçüde başarılı olmuştur. Yılın ikinci yarısında ise Uluslar arası Para Fonu (IMF) ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması çerçevesinde, altı aylık bir para programı açıklanmıştır. Bir süre sonra ise, Yakın İzleme Anlaşması'nın kapsamı genişletilerek mali destekli bir Stand-By Anlaşması'na dönüştürülmüştür.[87]

Bu bağlamda 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı öncesi ülke ekonomimizi etkileyen uluslar arası finansal krizler ve IMF ile yapılan anlaşmaların özelliklerinin belirtilmesinde yarar vardır.

2.1. 1997 Güney Doğu Asya Krizi

Güney Doğu Asya ülkelerinde 1997'nin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan finansal kriz, ilk olarak Tayland'da başlamış, daha sonra da Endonezya, Malezya Filipinler, Güney Kore ve Japonya'ya yayılmıştır.

1989 sonrasında dar bir bantta (1$=25B) dolara bağlanan Tayland parası Baht'la ilgili olarak, 1996 yılının sonunda ihracattaki düşme, cari açıklardaki artma, şişen gayri-menkul fiyatlarının düşmeye başlaması ve bazı finans şirketlerinin zor duruma düşmesi dolayısıyla devalüasyon beklentisi artmıştır.[88] Merkez Bankası'nın kuru tutma girişimi için piyasaya likidite vermesi, döviz üzerindeki baskıyı daha da arttırarak sermayenin kaçmasına ve uluslararası rezerv kayıplarına yol açmış, bunun sonucunda 1997 Temmuz'unda sabit kur rejimi terk edilerek Baht devalüe edilmiştir. Baht'ın devalüasyonu Güney Doğu Asya bölgesinde finansal panik yaratmış ve diğer ülkelerin de ulusal paralarını devalüe etmesine yol açmıştır.

[87] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/OCAK2003/istikrar.htm** Erişim: 14 Mayıs 2004
[88] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.35.

Asya ülkelerinin devalüasyon sonrasında rekabet avantajı kazanarak ihracatlarını artırmaları, ticari ilişki içinde oldukları diğer ülkelerin ihracatlarının daralmasına neden olmuştur. Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatı azalırken, bu ülkelerden olan ithalatı ise artma eğilimine girmiştir. Diğer taraftan yaşanan krizin gelişmekte olan piyasalara yönelik yarattığı tedirginlik, Türkiye'nin uluslar arası piyasalardan borçlanma maliyetini bir miktar arttırmış ve vadelerin kısalmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin böyle bir ortamda bütçe açıklarını finanse etmek için başta petrol ve türevlerine yaptığı yüzde 30 oranındaki zam, özellikle imalat sanayi fiyatlarında şok bir sıçramaya neden olmuş; kamu imalat sanayi fiyat artışı 1997 yılında yüzde 108.7, özel imalat sanayi fiyat artışı yüzde 85.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenden dolayı imalatla uğraşan birçok firma ya üretimini durdurmak ya da Güney Doğu Asya menşeli ürünleri ithal ederek faaliyetlerini sürdürmek veya tamamen tasfiye olmak durumuyla karşı karşıya kalmıştır.[89]

Asya Krizi'nin Türkiye finansal piyasalarına etkisi, borsadan yabancı yatırımcıların çekilmesi şeklinde yansımıştır. 1997 Ekim ayında çıkan para 313 milyon doları bulmuştur. Ekim-97/Ocak-98 döneminde çıkan para 565.3 milyon dolara ulaşmıştır. Bu miktar daha sonra yaşanan krizlere göre oldukça düşük sayılabilir. Bunda Merkez Bankası'nın uyguladığı kur ve faiz politikalarının önemli etkisi bulunmaktadır. Ayrıca döviz rezervlerinin de yüksek olması, kriz ortamında avantaj sağlamıştır.[90] Bu nedenle Asya Krizi'nin mali piyasalara yansımalarında önemli etkiler görülmemiştir. Kriz ve sonrasında yaşanılanların Türkiye'ye etkisi daha çok reel piyasalarda hissedilmiştir.

2.2. 1998 Rusya Krizi

Halihazırda dünya ekonomisinde Güney Doğu Asya Krizi'nin şoku yaşanırken, 17 Ağustos 1998'de Rusya'yı hem devalüasyona hem de bankaların borçlarını tek taraflı ödeyemeyeceklerini ilan etmeye iten yeni bir finansal kriz başlamıştır.

Rusya ekonomisinin 1994 yılında 10,4 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 1998'de 6 milyar dolar açık vermiştir. Cari işlemler dengesinde görülen bu

---

[89] İlker Parasız, **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar: Dünya'da ve Türkiye'de Kalkınma Makro Ekonomi Sorunları** (Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2001), s.424.

[90] **http://www.aso.org.tr/asomedya/mart2001-ft.html.#dosya** Erişim: 24 Mayıs 2004

açığın en önemli nedeni şüphesiz, Rusya'nın en önemli ihraç kalemleri arasında bulunan, başta petrol olmak üzere doğal kaynaklarının fiyatlarında görülen düşüştür. Petrol fiyatlarında yüzde 50'lere varan düşüşler yaşanması, ihracatının % 36'sını petrolün oluşturduğu Rusya'yı olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle Uzakdoğu krizinin yaratmış olduğu talep daralmasının etkisiyle düşen petrol fiyatlarının Rus Hükümeti'ne maliyetinin 35 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir.[91]

Borçlarını ve ücretleri ödeyebilmek için Rus hükümeti 1995 yılından itibaren yoğun bir şekilde kısa vadeli borçlanmaya başlamıştır. Ancak kısa vadeli borçlanma üretken yatırımları değil, maaş ve ücretler gibi cari harcamaları finanse etmek için kullanılmıştır.[92]

Bütçeyi borçlanmayla finanse eden hükümetin Ruble'nin istikrarını koruma çabası, kamu kağıtlarının değerinin düşmesine neden olmuş ve Ocak 1998'den itibaren yabancı yatırımcılar, hem kamu kağıtlarını hem de Ruble satışlarını arttırmışlardır. Ayrıca kamu kağıtlarını kullanarak dış bankalardan borçlanan yerli bankalar, kamu kağıtlarının değeri düştükçe borçlarını döndüremez hale gelmişler ve bilanço yapılarının bozulmasıyla karşı karşıya kalmışlardır.[93]

Bununla birlikte vergi ve sosyal güvenlik reformlarının yapılamamış olması ve bütçeyi finanse etmedeki zorluklar, yabancı yatırımcılarda Rusya'daki risk algılamasının giderek büyüdüğü endişesini yaratmıştır.

Güney Doğu Asya Krizi'nden sonra Rusya'da yaşanan finansal kriz Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkileyen bir diğer faktör olmuştur. Rusya'da gerçekleşen devalüasyon sonrasında halkın gelir düzeyinin düşmesi alım gücünü de düşürmüştür. Özellikle Rusya ile Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerinde önemli bir paya sahip olan bavul ticaretindeki büyük düşüş ihracatımızı olumsuz yönde etkilemiştir. T.C Merkez Bankası verilerine göre; Türkiye'nin 1996'da 8.8 milyar dolar olan bavul ticareti ihracatı 1998 yılının Kasım ayı itibariyle 3.5 milyar dolara gerilemiştir.

Rusya kriziyle birlikte Türkiye'den yabancı sermaye çıkışı yaşanmaya başlamış ve 1998 yılının son çeyreğinde 10,5 milyar dolarlık sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Bu durum bir yandan bankacılık ve finans sektörünün küçülmesine neden olurken bir

---

[91] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Ekim98/dunyaeko.htm** Erişim: 28 Mayıs 2004
[92] Vedat Akman, **Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz: Asya Krizi Sonrası ve Muhtemel Etkileri** (İstanbul: Rota Yayınları, 1998), s. 104.
[93] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.40.

yandan da kamu kesiminin yüksek borçlanma gereksinimi reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır.[94]

Krizin diğer bir etkisi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda görülmüştür. Krizin başlangıcı olan 17 Ağustos tarihinde 3.473 puan olan İMKB Ulusal 100 Endeksi 3 Eylül 1998 tarihine gelindiğinde yüzde 27 oranında düşmüş ve 2.540 puan düzeyine kadar gerilemiştir. Ayrıca, 1998 yılı sonunda endekste dolar bazında görülen düşüş yüzde 45.6 düzeyine yükselmiştir.[95]

2.3. 1998 IMF ile Yakın İzleme Anlaşması

Yakın İzleme Anlaşması, 2000–2002 dönemini kapsayan Enflasyonu Düşürme Programı öncesinde uygulamaya konulan IMF destekli bir programdır. Yakın İzleme Anlaşması 2000 yılı başında uygulamaya konulan programa kadar köprü görevini üstlenmiştir.

Anlaşma sonrasında Merkez Bankası yılın ikinci yarısı için altı aylık bir para programı açıklamıştır. 1998'de ilk altı ay için hedeflenen değişken olan rezerv paranın yerine net iç varlıklar hedef alınmıştır. Yakın İzleme Programı'nın uygulamaları IMF tarafından da birçok açıdan başarılı bulunmuştur. Özellikle enflasyonun Nisan 1999'da durağanlaşması, rezervlerin istikrarlı bir seviyede tutulması, bütçe temel dengesinin güçlendirilmesi ve uluslararası tahvil piyasalarından tekrar borçlanmanın sağlanması olumlu ekonomik gelişmeler olmuştur.[96]

1999 yılı Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmelerde Yakın İzleme Anlaşması'nın programa bağlı ve mali finans destekli bir stand-by anlaşmasına dönüştürülmesi benimsenmiş ve 2000–2002 döneminde uygulanacak makro ekonomik politikaların çerçevesi çizilmiştir. 9 Aralık 1999 tarihinde Türk Hükümeti tarafından verilen Niyet Mektubu 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Kurulu tarafından onaylanmıştır.[97]

---

[94] **http://www.aso.org.tr/asomedya/mart2001-ft.html.#dosya** Erişim: 24 Mayıs 2004
[95] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Ekim98/dunyaeko.htm** Erişim: 28 Mayıs 2004
[96] Oğuz Yıldırım, **Kura Dayalı İstikrar Politikalarının Etkinliği 1990–2000 Türkiye Örneği** (Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003), s.99.
[97] Parasız, 2001, **a.g.e.,** s.425.

3. 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMININ ANA HATLARI

Üç yıl sürdürülmesi üzerinde görüş birliğine varılan Enflasyonu Düşürme Programı'nın ana hedeflerini şunlar oluşturmuştur;[98]

- Yapısal reformlarla desteklenen maliye, gelirler, para ve kur politikalarının tutarlı, güçlü, güvenilir ve kararlı bir şekilde ve koordineli olarak yürütülmesiyle, TÜFE'nin 2000 sonuna kadar yüzde 25, 2001 yılı sonuna kadar yüzde 12 ve 2002 yılı sonuna kadar yüzde 7'ye düşürülmesi,
- Reel faiz oranlarının makul düzeylere çekilmesi,
- Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımının sağlanması.

Yukarıdaki hedeflere ulaşmayı sağlamak için oluşturulan program üç temel unsura dayandırılmıştır;[99]

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması birinci temel unsuru oluşturmaktadır.
- İkinci temel unsur enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikasıdır.
- Enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulaması, programın üçüncü temel unsurunu oluşturmuştur.

3.1. Maliye Politikası

Uygulanan sıkı maliye politikası ile kamu açıklarını hızlı ve kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmak, vergi uygulamaları yoluyla gelirlerin arttırılması ve harcamaların kısılmasının yanısıra, kamu finansmanında kalıcı bir faiz dışı fazlaya ulaşılması hedeflenmiştir.

---

[98] Gazi Erçel, "Türk Ekonomisinin Makroekonomik Özellikleri ve Beklentiler," **İMKB Dergisi.** Cilt no 3, Sayı no 12: 145–158, (Ocak 2001), s.148.

[99] **http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html Erişim:** 12 Şubat 2004

Bu bağlamda, programda toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranının üç yıllık hedef dönem içerisinde yüzde 3,7'ye çıkarılması hedeflenmiştir. 2000 yılında bu oranın yüzde 2,2 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmüştür. 2000 yılına ilişkin gerçekleşmeler üç ayrı konsolide kamu sektörü açığı tanımı üzerinden belirlenen performans/gösterge hedef kriterleri çerçevesinde izlenmiştir.[100]

- Özelleştirme gelirleri hariç toplam kamu sektörü faiz dışı fazlasının 2000 yılı sonu itibariyle 4,5 katrilyon TL'nin altına inmemesi,
- Özelleştirme gelirleri dahil edildiğinde bu büyüklüğün 6,7 katrilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi,
- 2000 yılı sonunda toplam kamu sektörü açığının 18,8 katrilyon TL düzeyini aşmaması öngörülmüştür.

2000 yılında Türkiye ekonomisindeki gerçekleşmeler dördüncü bölümde incelenecektir. Ancak hedeflenen rakamların ne oranda gerçekleştiğine kısaca değinmek gerekirse; kamu kesiminde beklenenden daha iyi bir performans sergilenmiş ve 2000 yılı için yüzde 2.2 olarak hedeflenen faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranı yüzde 6 olarak gerçekleşmiştir. Yine 2000 yılı sonu için özelleştirme gelirleri hariç toplam kamu sektörü faiz dışı fazlası 6.8 katrilyon, özelleştirme gelirleri dahil edildiğinde bu rakam 7.6 katrilyona ulaşmıştır. Toplam kamu sektörü açığı ise 2000 yılı sonunda 12.8 katrilyon düzeyinde gerçekleşmiştir.

Programın gelir tedbirleri içinde en göze çarpan özellik ek vergilere verilen ağırlıktır. 1999 Marmara Depremi'nin maliyetlerini karşılamak üzere getirilen ek vergiler esas olarak 2000 yılı programının ana gelir kaynağı olmuştur.

Programın başlangıcında dikkati çeken bir diğer husus ise dolaylı vergiler ile ilgili düzenlemelerdir. KDV oranındaki artışlar ve ek KDV uygulamaları programın sık başvurulan tedbirleri arasında olmuştur. Dolaylı vergilerin yanısıra akaryakıt ürünleri üzerinden alınan vergilerin de otomatik fiyatlandırma mekanizması ile devlete önemli ölçüde gelir yaratması sözkonusu olmuştur.[101] Para politikası ve kamunun ücret

[100] **http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf** s.3. Erişim: 2 Haziran 2004
[101] **http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf** s.44. Erişim: 2 Haziran 2004

politikası belirlenen kur hedefi ile uyumlu olmakla birlikte, ücretlerde geriye dönük endekslemeden ileriye dönük endeksleme sistemine geçilmesi benimsenmiştir.[102]

3.2. Döviz Kuru Politikası

Döviz kuru politikası, geleceğe dönük belirsizliği azaltmak için önceden taahhüt edilmiş hedefleri belirleme ve bunu yaparken de gereksiz katılıklara yol açmayacak şekilde esneklik sağlama ve vadeyi önceden saptama ilkelerine dayandırılmıştır. Buna göre, fiyatlama kararını etkilemede çok önemli role sahip olan döviz kurunun "çıpa" olarak kullanılması ve bu yolla fiyat ayarlamalarının kurdaki değişime yaklaşmasının sağlanması benimsenmiştir.[103]

Tablo 3. 2000 Yılı Aylık Sepet Değerleri ve Değişimleri

	Ay Sonu Sepet Değeri (1 USD + 0.77 EURO)	SEPET DEĞİŞİMLERİ	
		Aylık Artış Oranı(%)	Kümülatif Artış Oranı(%)
Aralık 1999	959,020		
Ocak 2000	979,159	2.1	2.100
Şubat	999,722	2.1	4.244
Mart	1,020,716	2.1	6.433
Nisan	1,038,068	1.7	8.243
Mayıs	1,055,715	1.7	10.083
Haziran	1,073,662	1.7	11.954
Temmuz	1,087,620	1.3	13.410
Ağustos	1,101,759	1.3	14.884
Eylül	1,116,082	1.3	16.377
Ekim	1,127,243	1.0	17.541
Kasım	1,138,515	1.0	18.717
Aralık 2000	1,149,900	1.0	19.904

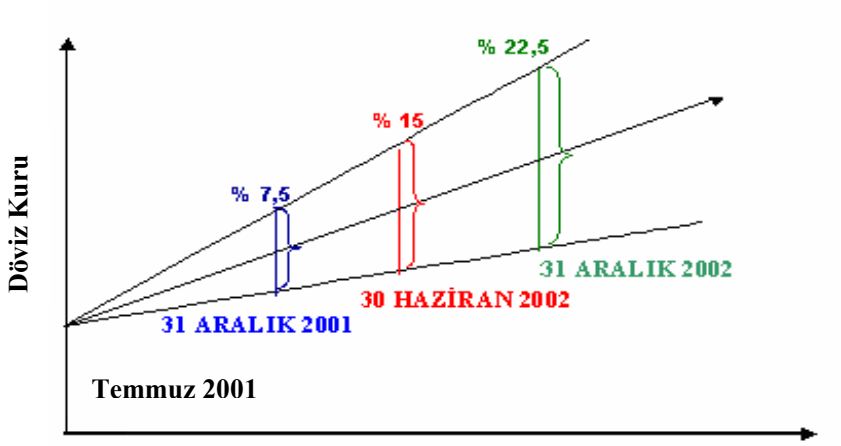
Kaynak: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html Erişim: 12 Şubat 2004

Bu çerçevede 2000–2002 döneminde uygulanması öngörülen döviz kuru politikası iki ana döneme ayrılmıştır. İlk 18 aylık dönemde kur politikası enflasyon hedefine yönelik günlük kur ayarlaması esasına dayanmış ve 1 ABD Doları + 0,77 EURO olarak belirlenmiş bir kur sepetinin bir yıllık bir zaman için önceden ilan

[102] Gazi Erçel, "Türkiye'nin Enflasyonla Mücadele Programı," **İMKB Dergisi.** Cilt no 3, Sayı no 12: 37–44, (Ocak 2001), s.40.
[103] Yay, Yay ve Yılmaz, **a.g.e.,** s.43.

edilmesi yolu izlenmiştir. T.C Merkez Bankası 2000 yılında yıllık bazda döviz kuru sepeti artış oranının yüzde 20 olacağını açıklamış ve taahhüt etmiştir.

Programın ikinci 18 ayını kapsayan, Temmuz 2001 – Aralık 2002 döneminde ise "band" uygulamasına geçilmesi planlanmıştır. Buna göre, bandın genişliği 1 Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak yüzde 7,5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar yüzde 15'e ve 31 Aralık 2002'ye kadar yüzde 22,5'e yükseltilmesi öngörülmüştür. Band uygulamasında, kurun band'ın içindeki hareketlerine Merkez Bankası'nın müdahale etmemesi benimsenmiştir.

Şekil 2. Temmuz 2001-Aralık 2002 Döneminde Uygulanması Düşünülen Kademeli Band

Kaynak: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html Erişim: 12 Şubat 2004

Temmuz 2001'de band sistemine geçilmesinin düşünülmesi, Merkez Bankası'nın döviz kuru üzerindeki etkisini azaltmak ve döviz kurunun azalan enflasyon ortamında giderek daha fazla arz ve talep koşullarına göre belirlenmesini sağlamaktır.

3.3. Para Politikası

2000 yılı başından itibaren para politikası "Para Kurulu" sistemine benzer bir şekilde izlenmeye başlanmıştır. Bu politikanın en önemli özelliği Merkez Bankası'nın para arzı üzerindeki kontrolünden ya da faizleri belli bir oranda tutabilme gücünden

vazgeçmesidir.[104] Para Tabanı = Net İç Varlıklar + Net Dış Varlıklar eşitliğine dayanarak; para tabanındaki değişikliklerin net dış varlıklardaki değişikliğe bağlı olması için, net iç varlıkların alabileceği maksimum değer ve net uluslararası rezervler için de bir alt taban belirlenmiştir.

İlk 18 aylık dönem boyunca Net İç Varlıklar'ın hedeflenen maksimum değeri -1.2 katrilyon TL merkez alınarak ve bir önceki üç ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün +/- yüzde 5'inin belirlediği parelel bir band içinde dalgalanmasına izin verilerek sürdürülmesi planlanmıştır. Net Uluslararası Rezervler (Net Dış Varlıklar – Bankaların Döviz Mevduatları) kaleminin ise, düşebileceği minimum seviye 2000 yılı için alt sınır olarak 12 ile 13.5 milyar ABD Doları ile sınırlandırılmıştır. Merkez Bankası'nın piyasalar için TL yaratma işlemi ise, belirlenen kurdan getirilen tüm dövizi almak ve istendiğinde piyasaya döviz karşılığı TL likiditesi vermek şeklinde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.[105] 2000 yılı boyunca net iç varlıklar hedefi programda öngörüldüğü şekilde kontrol edilmiştir. Ancak Kasım ayında yaşanan likidite sıkışıklığını aşmak için Merkez Bankası'nın piyasaya likidite sürmesi hem net iç varlıklar hedefinde sapmaların yaşanmasına hem rezervlerinin azalmasına neden olmuştur.

3.4. Yapısal Reformlar

IMF'ye sunulan 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu'nda yapısal reformlarla ilgili olarak şu ifadelere yer verilmiştir;

Yapılması planlanan yapısal reformlar, kamu finansmanını kuvvetlendirmeyi, orta vadede topluma daha iyi hizmet sunmayı, vergi yükündeki eşitsizliği gidermeyi ve kamu harcamalarındaki israfı azaltmayı hedef almıştır. Bu amaçla tarım, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve bankacık alanında çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir.

Tarım alanında, tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona göre değil, hedeflenen enflasyona göre arttırılması ve doğrudan gelir desteği sisteminin uygulanması benimsenmiştir.[106]

---

[104] Parasız, 2001, **a.g.e.,** s.435.
[105] **http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html** Erişim: 12 Şubat 2004
[106] **http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html** Erişim: 12 Şubat 2004

Sosyal güvenlik reformu ile, asgari emeklilik yaşını, sisteme yeni dahil olanlar için hemen 58/60 ve halihazırda sisteme dahil olanlar için ise 10 yıllık bir geçiş dönemi ile 52/56 olarak artırmakta; emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresini artırmakta; ortalama aylık bağlama oranını %80'den %65'e çekmekte; emeklilik maaşını TÜFE'ye bağlamakta ve prime esas ücret tavanı yükseltilmektedir.[107]

Yapılan düzenlemeler sonucunda Haziran 2000'den itibaren SSK'nın zararlarında 1 milyar dolarlık bir azalma sağlanmış; sosyal güvenlik kurumlarının açıkları 1999 da 6,8 milyar dolardan 2000 yılında 5 milyar dolara gerilemiştir.[108]

Kamu mali yönetiminin kuvvetlendirilmesi ve şeffaflığın sağlanması açısından keyfi harcamalara ve israflara yol açan bütçe dışı fonların kapatılması planlanmıştır. Bu bağlamda, 2000 ve 2001 yılında yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde toplam 68 fonun tasfiyesi gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik performansı etkileyen kararlara ek olarak, mali sistemin güçlendirilmesini hedef alan ve bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır.

Bankacılık sisteminin gözetim ve denetiminin güçlendirilmesi konusunda kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun beraberinde getirdiği ana değişiklikler arasında şunlar yer almıştır;[109]

- İdari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetim otoritesi olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kurulması,
- Banka denetim ve gözetim yetkilerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na devredilmesi,
- Banka kuruluş aşamasında aranılan şartların ağırlaştırılması,
- Bankaların uygun bir iç denetim ile risk kontrol ve yönetim sistemine sahip olmaları,
- Büyük kredi tanımları ve kredi limitleri,
- Mali bünyesi zayıflayan bankalara ilişkin olarak alınacak tedbirlerin daha detaylı ve kapsamlı olarak düzenlenmesi,
- Banka ortakları ve yöneticilerinin şahsi sorumluluklarının artırılması.

---

[107] **Aynı**

[108] Emin Çarıkçı, "2000–2001 Yılı Ekonomik Krizlerin Sebepleri ve Sonuçları," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 475–490, (Eylül-Ekim 2001), s.480.

[109] Gazi Erçel, "IMF ile Yapılan Stand-By Anlaşması Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün 1999–2000 Yılına Dönük Değerlendirilmesi," **İMKB Dergisi.** Cilt no 3, Sayı no 12: 65–78, (Ocak 2001), s.68.

Bankacılık sisteminin etkinliğini arttırmaya yönelik getirilen bankacılık düzenlemeleri şunlardır;[110]

- Türkiye'de banka kurmak ya da yabancı bir banka tarafından şube açmak için öngörülen asgari sermaye 20 trilyon TL'ye yükseltilmiştir. Ayrıca, banka kurulurken TMSF'na asgari sermayenin yüzde 10'u tutarında sisteme giriş payı yatırılması koşulu getirilmiştir,
- Bir bankanın gerçek ve tüzel kişilere açacağı doğrudan ve dolaylı krediler toplamı özkaynaklarının yüzde 25'i ile sınırlandırılmıştır,
- Bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa özkaynaklarının yüzde 15'i ile iştirak edebilmelerine izin verilmiş ve bu iştiraklerin toplam tutarı özkaynakların yüzde 60'ı ile sınırlandırılmıştır,
- Bir kişinin, doğrudan veya dolaylı olarak banka sermayesinin yüzde 10'u ve daha fazlasını temsil eden payları edinmesi sonucunu veren pay devirleri Kurul'un iznine tabi bırakılmıştır,
- Bankaların yabancı para net genel pozisyonu oranı azami yüzde 20 olarak belirlenmiştir,
- 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren anapara ve faiz tutarları toplamının, 31/12/2000 tarihine kadar uygulanmak üzere 100 milyar Türk Lirası'na, 1/1/2001 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 50 milyar Türk Lirası'na kadar olan kısmı mevduat sigortası kapsamına alınmıştır,
- Para Politikası'nın bağımsız olarak uygulanması yönünde yapılan önemli bir değişiklik ise Merkez Bankası'nın Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarına avans veremeyeceği, kredi açamayacağı ve sözkonusu kurum ve kuruluşların ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasalardan alamayacağı hükmünün getirilmiş olmasıdır,
- 25 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Tebliğ ile TL mevduat için ayrılan zorunlu karşılıkların oranı Aralık 1999 da düşürülmüş olan yüzde 6 oranından yüzde 4'e çekilmiştir. Bankaların mevduat dışı Türk Lirası hesapları için söz konusu oran ise yüzde 8'den yüzde 6'ya indirilmiştir,

[110] **http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/SonDonemdekiEknomoikProgramlar.doc** Erişim: 16 Aralık 2003

- 5 Mayıs 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan bir düzenleme ile bankaların yabancı para pozisyon fazlalarının T.C. Merkez Bankası'nda serbest mevduat tutulmasına ilişkin uygulanan disponibilite oranı yüzde 8'den yüzde 100'e çıkarılmıştır.

Programda sıkı bütçe politikası ve yapısal reformlara ilave olarak 2000 yılı özelleştirme uygulamaları, reel faizlerin düşürülmesi ve iç borç stokunun azaltılması sürecine katkıda bulunacak, önemli bir unsur olarak görülmüştür.[111] Ancak hedeflenen özelleştirme performansına ulaşılamamıştır.

4. PROGRAMIN UYGULANMASIYLA BİRLİKTE YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASİ OLAYLAR

Ülkemizde uygulanan sabit döviz kuruna dayalı istikrar programı, Brezilya, Meksika ve Arjantin uygulamaları göz önüne alındığında benzer sonuçlar doğurmuştur.

4.1. Ekonomik Faaliyette Canlanma

Uygulamaya konulan programla birlikte kamu maliyesinde kaydedilen hızlı iyileşme ve uluslar arası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notu üzerindeki olumlu açıklamaları Hazine'nin yurtdışı borçlanma imkanlarını arttırmıştır. Kur belirsizliğinin ortadan kalkması ve Hazine'nin yurt içi borçlanma piyasası üzerindeki baskısının azalması ile birlikte reel faiz oranları hızlı bir şekilde düşmüş; 1999 yılında yüzde 100 olan ortalama faiz oranı, 2000 yılı içerisinde yüzde 33.5'lere kadar gerilemiştir. Faiz oranlarının düşmesi tüketimi tasarruflar aleyhine genişletmiş ve geleceğe yönelik olumlu beklentilerin de etkisiyle ekonomide bir canlanma süreci başlamıştır.

Faizlerde yaşanan hızlı gerileme ve kamu borç stokunun daha da azalacağı yönündeki beklentiler, bankacılık sektörü açısından ileriye yönelik kamu kağıtlarının cazibesinin azalmasına ve kaynakların yeni alanlara aktarılması sonucunu doğurmuştur.

---

[111] Yıldırım, **a.g.e.,** s.8.

Bu anlamda rekabet yarışına giren bankacılık sektörü yüksek boyutlarda tüketici kredisi dağıtmaya başlamıştır.

İç talepte yaşanan canlanma, artan tüketici kredileri, enflasyon oranının tahmin edilenden yüksek çıkması nedeniyle aşırı değerlenen TL, ham petrol ile diğer enerji fiyatlarındaki artış sonucu ithalat hızla artmış ve dış ticaret açığında belirgin bir kötüleşme ortaya çıkmıştır.

Uluslararası yatırım bankaları, fonlar ve derecelendirme kuruluşlarının hepsinin itibar ettiği görüşe göre bir ülkenin cari işlemler açığı milli gelirinin % 4'üne ulaşmışsa o ülkede ciddi bir devalüasyon riski bulunmaktadır.[112] 2000 yılı Ekim ayında dış ticaret açığı 21, cari işlemler açığı da 10 milyar dolara ulaşmıştır. Programda cari açığın GSMH'ya oranı yüzde 2 olarak tahmin edilmiş; ancak bu oran 2000 yılında %5'e yükselmiştir.[113]

2000 yılının ilk 10 ayı zarfında 12,5 milyar dolarlık net sermaye girişi gerçekleşmiş ve bu sermaye girişi büyüyen cari işlemler açığını finanse etmenin yanı sıra, döviz rezervlerinin de artmasını sağlamıştır.[114] Ancak 2000 yılı boyunca cari işlemler açığının sürekli olarak yükselmesi uluslar arası piyasalarda endişeleri arttırıcı bir etki yaratmıştır.

4.2. Yapısal Düzenlemelerde Gecikme

2000 yılı içinde yapılması gereken yapısal reformlardaki gecikme ve ek mali önlemlerin alınması konusundaki isteksizlik, IMF tarafından Ekim ayında serbest bırakılması gereken 3. kredi diliminin ertelenmesine yol açarak uluslar arası piyasalarda beklentileri olumsuz etkilemiştir.[115]

2000 yılında 5 milyar doları Telekom'dan olmak üzere 7,6 milyar dolar, 2001 yılında ise 6 milyar dolar özelleştirme yapılması planlanmıştır. Ancak uluslar arası piyasalardan beklenen talebin gelmemesi ve bazı siyasi nedenlerle büyük

---

[112] **http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Diger/somcagAgu02.doc** Erişim: 2 Haziran 2004
[113] Vildan Serin ve Eyüp Bastı, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Görülen Finansal Krizler ve Getirilen Teorik Açıklamalar ve Türkiye Örneği," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 42: 1214–1224, (Kasım-Aralık 2001), s.1220.
[114] Yılmaz Akyüz ve Korkut Boratav, "Türkiye'de Finansal Krizin Oluşumu," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Sayı no: 197: 14–45, (Ağustos 2002), s.29.
[115] Sübiday Togan, "Kasım ve Şubat Krizleri Üzerine," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 511–517, (Eylül-Ekim 2001), s.513.

özelleştirmeler (THY, Telekom) yapılamamıştır. Özelleştirmedeki gecikmeler sonucunda yabancılar tarafından "istikrar programının" hedeflerinin zamanında gerçekleşmeyeceği konusunda bir güven bunalımı oluşmuştur.[116]

Stand-By anlaşması yapılmadan önce IMF'in talebi üzerine bankacılık sektöründe bazı düzenlemeler yapılmış, yeni Bankalar Kanunu çıkarılmış ve 5 çürük banka TMSF'na devredilmiştir. Ancak uygulanacak programın başarıya kavuşabilmesi için daha kapsamlı bir yeniden yapılandırmanın gereği IMF ve Dünya Bankası tarafından ısrarla vurgulanmıştır.[117] Bu yapılandırma kapsamında, kamu bankalarının görev zararlarının kapatılması, bu bankaların özelleştirilmesi, özel bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi, etkin denetimin uygulanması ve mevduata getirilen güvencenin sınırlandırılması yer almıştır. Hükümet bu uygulamalardan sadece mevduata getirilen devlet güvencesini kademeli olarak sınırlandıran düzenlemeyi Haziran 2000'de yapmış; ancak Kasım ayında yaşanan kriz ile birlikte askıya alınmıştır.

Ayrıca, tarım ve sosyal güvenlik alanında kayda değer ilerlemeler sağlanamamıştır. Emeklilik yaşının yükseltilmesine rağmen sosyal güvenlik kurumlarının finansman sorunları çözümlenememiştir.

4.3. Fon Bankalarında Operasyon

2000 yılının Ekim ayında, Fon'a alınan bankaların eski sahipleri hakkında başlatılan soruşturmalar, gündemin ilk sırasına yerleşmiştir. Anayasa Mahkemesi, Vakıfbank'ın özelleştirmesine ilişkin olanı da dahil, kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasını öngören düzenlemeleri içeren Kanun Hükmünde Kararname'yi tümüyle iptal etmiştir. 27 Ekim 2000'de Etibank ve Bank Kapital'in yönetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir.[118]

Fon'daki bankaların zararlarının karşılanması amacıyla Hazine tarafından Fon'a 6,1 milyar dolar tutarında kamu kağıdı verileceği açıklanmıştır. BDDK Fon

---

[116] Mehmet Zelka, "Kriz, Ekonomik Gelişme ve Dış Ticaret," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 42: 973–984, (Kasım-Aralık 2001), s.975.
[117] Erdal Türkan, "Türkiye'de 2001 Ekonomik Krizi ve Güven Faktörü", **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 150–165, (Eylül-Ekim 2001), s.157.
[118] Ekrem Keskin, "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi," **Bankacılar Dergisi.** Sayı no 37: 3–43, 2001, s.5.

bankalarının satışına ilişkin programı açıklamış ve Kamu Bankaları'na ilişkin yeniden yapılandırma tasarısı Meclis'te kabul edilmiştir.[119]

4.4. Kasım 2000 Krizi

Kasım ayı ortalarına gelindiğinde yabancı kreditörler Türk Bankaları'nın kredilerini yenilememişler ve portföylerindeki TL cinsinden getiri getiren menkul kıymetleri satmaya başlamışlardır. Kasım ayında yabancıların bu gibi işlemlerinden kaynaklanan net sermaye çıkışı 5.2 milyar doları geçmiştir.[120] Devalüasyon beklentisi içindeki bankalar açık pozisyonlarını kapatmak üzere döviz talebini arttırmışlar ve piyasada likidite sıkıntısı başlamıştır.

BDDK tarafından, bankaların sahip oldukları döviz pozisyonlarını, IMF ile varılan mutabakata uygun olarak yasal limitlere bir an önce getirmelerinin istenmesi ve Maliye tarafından bankalara yönelik denetimlerin sıkılaştırılacağı ve ciddi miktarda ceza tahsil edileceğine dair söylentiler, mevcut yerli para ve döviz talebi üzerinde etkili olmuştur.[121] Bu durum bankaları açık pozisyonlarını kapatma konusunda paniğe sürüklemiş, döviz alabilmek için bankalar likidite talebini yükseltince faizler hızla yükselmiştir.

Bazı bankaların TMSF'na devredileceği söylentileri nedeniyle bankaların birbirlerine olan kredi hatlarını iptal etmesi, kredi arzında hızla daralmaya yol açmıştır.[122] Bünyesinde çok fazla Devlet İç Borçlanma Senedi bulunduran Demirbank, bono ve tahvil portföyünü yurt içinden finanse etmek zorunda kalmış; ancak bankaların Demirbank'a borç vermemeleri ve elindeki devlet kağıtlarını garanti olarak kabul etmemeleri, bankayı ödeme güçlüğüne düşürmüş ve TMSF'na devredilmiştir.

22 Kasım'da bankalar arası piyasalarda ortalama gecelik faizler yüzde 210'a yükselmiş, 15 Kasım'da 13.256 olan İMKB Ulusal 100 endeksi sürekli azalarak 4 Aralıkta 7.329 puana gerilemiştir. Panik havasını dağıtmak isteyen Merkez Bankası

---

[119] **Aynı,** s.5.
[120] Akyüz ve Boratav, **a.g.e.,** s.31.
[121] Bankacılıkta Likidite Krizi Var mı?, **Activeline Gazetesi,** Sayı no 9, (Ocak 2001), s.2.
[122] **http://idari.cu.edu.tr/mahir/mahir_dosyalar/kim.htm** Erişim: 11 Mayıs 2004

piyasaya para sürmek zorunda kalmış ve 17 Kasım 2000'de 24,5 milyar dolar olan Merkez Bankası brüt rezervleri 18,9 milyar dolara gerilemiştir.[123]

4.5. IMF'den Ek Rezerv Kolaylığı Talep Edilmesi

2000 yılının Kasım ayında yaşanan spekülatif atak, Merkez Bankası'nın net iç varlık hedefini bir kenara bırakıp piyasaya ek likidite sürmesi, IMF'in 7,5 milyar dolarlık ek rezerv olanağı sağlaması ve döviz piyasasında yapılan önemli satışlar ile kısmen atlatılabilmiştir.[124] Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına imkan sağlayan yasanın Meclis'te kabul edilmesi ve Hükümet'in THY ve Telekom özelleştirilmesinin hızlandırılacağına dair güvence vermesi, 7,5 milyar dolarlık ek rezervin sağlanmasını mümkün kılmıştır. Ancak Haziran 2005 tarihi itibariyle söz konusu özelleştirmeler hala gerçekleştirilememiştir.

Ayrıca yabancı bankaların yerli bankalara kullandırdıkları kredilerin geri çağrılmaması için, 2000 yılı Aralık ayında yabancı banka yöneticileri ile görüşmeler yapılmış ve yabancı kreditörler bankalar arası kredi kanallarının açık tutulacağına ilişkin taahhütte bulunmuşlardır.[125] Tüm bunlara karşın IMF kredisi ek rezerv kolaylığı şeklinde verildiğinden vadesi çok kısa ve maliyeti yüksek olmuştur. Böylece kur çıpası yüksek maliyet ödenerek savunulmuştur.

4.6. Şubat 2001 Krizi

Türkiye ekonomisi Ocak 2001'in başlarına doğru kriz ortamından çıkmaya başlamıştır. 5 Ocak'ta Merkez Bankası'nın döviz rezervleri yeniden 25 milyar doların üzerine çıkmış ve Şubat Krizi'ne kadar da bu seviyenin altına inmemiştir. Aralık ayında yüzde 200 olan İnterbank gecelik faiz oranları Ocak ayında yüzde 42'ye gerilemiş, İMKB Ulusal 100 endeksi 4 Ocak'ta 10.198 puana yükselmiştir.[126]

---

[123] Bülent Güloğlu, "İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 524–530, (Eylül-Ekim 2001), s.527.
[124] Zafer Tunca ve Gökhan Karabulut, "Küreselleşme, Kriz ve Türkiye," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 42: 932–938, (Kasım-Aralık 2001), s.936.
[125] Metin Toprak, "Türkiye'nin Ekonomi Politiği ve Mali Krizler," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 42: 1423–1479, (Kasım-Aralık 2001b), s.1437.
[126] Güloğlu, **a.g.e,** s.527.

Şubat ayının ortalarına gelindiğinde Hazine 5,8 milyar dolar iç borç ödemesine karşılık 4,5 milyar dolar yeniden borçlanmaya çalışmıştır. Ancak siyasi olarak ülkenin önünde başka sorunlar baş göstermiştir.[127] 19 Şubat 2001 günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı'nda Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki siyasi tartışmalar, uygulanan programa olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve Kasım ayından sonra artan mali kırılganlığın da etkisiyle doğrudan dövize karşı ciddi bir atak meydana gelmiştir.

19 Şubatta bir gün valörlü 7,6 milyar dolarlık döviz talebi olmuş, Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmıştır. Likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur.[128] 16 Şubat'ta 28 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervleri 19 Şubat'ta 22,5 milyar dolara gerilemiştir. Merkez Bankası 5 milyar doların üzerinde rezervini kaybetmiştir.[129]

Bu ortamda, uygulanmakta olan döviz kuru sisteminin sürdürülmesinin bankacılık sisteminin sorunlarını daha da ağırlaştıracağı ve ekonomi üzerinde daha yıkıcı etkiler yaratacağı göz önüne alınarak, 22 Şubat 2001'de Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır.

İç borçlanma faizleri yüzde 113'e, gecelik repo faizleri yüzde 7200'e yükselmiş; hazine bonosu 1 günde yüzde 14 değer kaybetmiş; dövize olan talep hızını birden arttırmış ve 680.000 TL olan dolar kuru 1.200.000'e tırmanmıştır.[130]

Sonuç olarak, zayıf sermaye yapısına rağmen, aşırı açık pozisyon taşıyan bankacılık sektörü, görev zararları nedeniyle işlerliğini kaybetmiş kamu bankaları, özelleştirme, yapısal ve hukuki reformlarda gecikmeler, Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi ve cari açığın kritik sınırı aşması ve gerekli müdahalelerin zamanında yapılmaması programın başarısızlığa uğramasına neden olmuştur. Yaşanan krizler bankacılık sektörünün yapısal sorunlarını daha da ağırlaştırmıştır.

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarındaki krizlerden sonra "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başlığı altında yine IMF'in desteği ile makro düzeyde yeni düzenlemelere gidilmiştir.[131]

---

[127] **http://www.idari.cu.edu.tr/mahir/Şubat2001.htm** Erişim: 11 Mayıs 2004
[128] Toprak, 2001b, **a.g.e.,** s.1439.
[129] Güloğlu, **a.g.e.,** s.527.
[130] Ali Özgüven, "İktisadi Krizler," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 56–63, (Eylül-Ekim 2001), s.60.
[131] **http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/tam2001/ekonomi.htm** Erişim: 16 Ekim 2004

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMIYLA BİRLİKTE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 1999 yılı sonunda IMF ile yapılan ve yürürlüğe konan Stand-By Anlaşması'nın bir uzantısı olmuştur. Ancak öncelikli olarak enflasyonla mücadeleden çok, kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve ekonomik büyümenin önündeki engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

1.1. Programın Temel Amaçları

Uygulamaya konan program, kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmayı ve eşanlı olarak kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik alt yapıyı oluşturmayı amaçlamıştır.

Yeni program bu temel ilke çerçevesinde;[132]

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmeyi,
- Bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmeyi,
- Enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasını,

[132] **http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf** s.13. Erişim: 14 Ekim 2004

- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların alt yapısını oluşturmayı;

kendisine alt hedefler olarak seçmiştir.

1.2. Yapısal Yenilenme ve Yasal Düzenlemeler

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde aşağıda yer alan beş ana alanda yasal ve yapısal düzenlemelere gidilmiştir.[133]

- Mali sektörün yeniden yapılandırılması,
- Devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi,
- Ekonomide rekabetin ve etkinliğin arttırılması,
- Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve
- Reel ekonomiye yönelik önlemler.

Mali sektörün yeniden yapılandırılması ile ilgili konu başlıklarına "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" başlığı altında detaylı olarak değinilecektir. Bu başlık altında kamu, TMSF ve özel bankaların bozulan mali yapılarının güçlendirilmesine yönelik yapılan uygulamalar ve bunun Türkiye ekonomisi üzerine getirdiği maliyetler yer almaktadır.

1.2.1. Devlette Şeffaflığı Arttıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler

30 Nisan 2001 tarihinde yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile büyük bir çoğunluğu kamu bankalarında bulunan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik düzenlemede, kamu bankalarına görev zararı oluşturacak faaliyetlerin verilmesi halinde bununla ilgili giderlerin karşılığının ilgili yıl bütçesine konulacağı ve kuruluşlara peşin ödeme yapılacağı hükmü getirilmiştir.

---

[133] Erol Al, "Ekonomik Krizin Temelleri ve Çözüm," **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 41: 81–93, (Eylül-Ekim 2001), s.90; **http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf** s.17–21. Erişim: 14 Ekim 2004

5 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren Borçlanma Kanunu ile devlette şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması hedeflenmiştir. Yapılan borçlanmalarla ve verilen garantilerle ilgili olarak her üç ayda bir TBMM'nin bilgilendirilmesi ve Borç Yönetim Raporu'nun TBMM'ne sunulacağı hükmü getirilmiştir. Bu kanun ile, Hazine Müsteşarlığı o yıl hedeflenen bütçe açığının yüzde 5'inden daha fazla borçlanamayacaktır.

5 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren Kamulaştırma Kanunu'na göre, yeterli ödeneği temin edilmeden kamulaştırma işlemine başlanılmayacak; öncelikle satın alma ve trampa usulünün uygulanması yoluna gidilecek, anlaşma sağlanamaması halinde kamulaştırma bedeli mahkemelerce tespit edilecektir.

1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu ile daha rekabetçi ve etkin bir ihale sisteminin oluşturulması ve uluslararası standartlara uyum sağlanması amaçlanmıştır. Devlet ihalelerinde, uygulama projesine dayalı anahtar teslimi ihale yapılarak hem daha etkin ve rekabete açık bir ihale yönteminin izlenmesi, hem de ihale edilen projelerde maliyet artışının önlenmesi hedeflenmiştir.

1.2.2. Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Arttıracak Düzenlemeler

15 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren Şeker Kanunu ile şeker üretiminde, fiyatlandırmasında ve pazarlamasında usul ve esaslar getirilerek piyasadaki istikrarın sağlanması amaçlanmıştır.

Tütün Kanunu ile tütün mamulleri ve alkollü içeceklerin fiyatlandırılması, dağıtımı, satışı ve kontrolü ile ilgili usul ve esasların "Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu" tarafından düzenlenmesi hükmü getirilmiştir. TEKEL'in özeleştirilmesinin hızlandırılacağı açıklanmış; ancak TEKEL'in alkollü içkiler birimi 300 milyon ABD doları bedelle Şubat 2004 tarihinde satılabilmiştir.

1 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe giren Doğalgaz Kanunu ile BOTAŞ'ın doğalgaz ithalatı, iletimi ve dağıtımındaki tekel hakkı kaldırılarak tüm aşamalarda özel sektörün katılımının sağlanması amaçlanmıştır.

26 Nisan 2001 tarihinde Türk Sivil Havacılık Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Resmi Gazete'de yayımlanmış; sözkonusu kanun ile uçuş tarifelerinin ticari ve ekonomik koşullara uygun olarak ruhsat sahibi tarafından belirlenmesi

sağlanmıştır. Böylelikle hava yollarının iç hat uçuş fiyatlarının Ulaştırma Bakanlığı'ndan onay almadan serbestçe belirlenmesi yolu açılmıştır.

1.2.3. Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler

21 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren Ekonomik ve Sosyal Konsey Kanun'u ile sosyal kesimlerin temsilcilerini bir araya getirerek sosyal politikaların belirlenmesi sürecine katılımları, sosyal tarafların kendi aralarında ve hükümetle uzlaşmaları, oluşturulan görüş ve önerileri Hükümet'e ve kamuoyuna iletme sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır.

1.2.4. Reel Ekonomiye Yönelik Önlemler

Reel ekonomiye yönelik tedbirlerin başında ihracatın arttırılması yer almıştır. Bu kapsamda; bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde Eximbank'ın kredi imkanlarının arttırılması, ihracatta KDV ödemeleri hızlandırılması ve desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemlerin azaltılması yer almıştır. Bu kapsamda 2001 yılı itibariyle Eximbank'a 128 trilyon lira aktarılmıştır.

Esnaf, sanatkar, KOBİ'ler ve tarım kesiminin krizden asgari seviyede etkilenmelerini temin etmek amacıyla Ziraat ve Halk Bankası'ndan kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlandırmak amacıyla bütçeye 400 trilyon lira ödenek konmuştur.

Bu düzenlemelerin yanında;

Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeyinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın arttırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminin, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sistemi 7 Nisan 2001 tarihinde yaşama geçirilmiştir.

5 Mayıs 2001 tarihinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sözkonusu kanunla tam özerk hale getirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın temel

amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve Banka'nın ülke para politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında tek yetkili ve sorumlu olduğu hükme bağlanmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, yukarıda yer alan düzenlemelerle birlikte Türkiye ekonomisi üzerinde köklü bir yapısal dönüşümü hedef almıştır. Gerçekleştirilen düzenlemelerin ekonomi üzerindeki olumlu etkisi orta ve uzun vadede görülebilecektir.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI

26 Nisan 2001 tarihinde, 2001 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu değişikliklerle, kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların mali durumlarının gözetilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenerek, ekonomik programın amacına uygun operasyonların yapılmasına imkan sağlanmıştır.

Bu çerçevede BDDK, üç ayaklı "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı"nı faaliyete geçirmiştir. Program bankacılık sektörünün mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesi, gözetim ve denetim etkinliğini arttıracak yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermiştir.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaları sağlıklı bir yapıya kavuşturmayı amaçlamıştır.

2.1. Kamu Bankaları

Kamu bankalarına yönelik uygulanan yeniden yapılandırma programı, öncelikle bu bankaların görev zararlarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve operasyonel açıdan iyileştirilmelerine yoğunlaşmıştır.

2.1.1. Görev Zararlarının Tasfiyesi

Kamu bankalarının artan nakit açıklarını gidermek amacıyla piyasadan fon talep etmesi, bu bankaları özellikle likidite ve faiz risklerine karşı duyarlı hale getirmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri döneminde faiz oranlarının aşırı yükselmesi bu bankaların fonlama ihtiyaçlarını daha da arttırmış ve zararlarının büyümesine yol açmıştır.

Tablo 4. Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler

(Trilyon TL.)	**Ziraat**	**Halk**	**Emlak**	**Toplam**
2000 Sonu İtibariyle	**2.034**	**863**	**-**	**2.897**
2001 Ocak	2.333	2.167	-	4.500
Şubat	-	1.000	-	1.000
Mart	550	1.750	-	2.300
Nisan	4.500	1.750	-	6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 Toplamı	**12.113**	**10.797**	**45**	**22.955**
Genel Toplam	**14.148**	**11.659**	**45**	**25.852**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /bsyyp_gelisme2. doc Erişim: 24 Aralık 2004

Kamu bankalarının yeniden yapılandırmasına ilişkin olarak öncelik görev zararlarının tasfiye edilmesine verilmiştir. Bu amaçla 2001 yılı içinde toplam 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil verilerek bu bankaların görev zararları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamı tasfiye edilmiştir. Buna 2000 yılı sonu itibariyle verilen senet tutarları da eklediğinde toplam rakam 25.8 katrilyon liraya yükselmektedir.

2.1.2. Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması

Kamu bankalarının görev zararlarının tasfiyesi programı, bu bankaların gecelik yükümlülüklerinin azaltılması ve nakit akışının düzenli kılınması hedefi ile uyumlu bir biçimde yürütülmüştür. Kamu bankaları aldıkları bu kağıtlarla belirli bir program dahilinde Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla 9.8 katrilyon lira likidite temin etmişler ve bu kaynakla diğer bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmışlardır.

Tablo 5. Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri (Katrilyon TL)

	16 Mart 2001	24 Ekim 2001	9 Temmuz 2002
1.Merkez Bankası	**5,5**	**1,7**	**0,0**
- Açık Piyasa İşlemleri	5,5	1,7	0,0
Toplam Repo	5,5	1,7	0,0
- Gecelik Repo	0,2	0,0	0,0
- Uzun Vadeli Repo	5,3	1,7	0,0
- İnterbank Piyasası (gecelik)	0,0	0,0	0,0
2.Özel Bankalar+Müşteri Repoları ve Gec. Mev	**8,5**	**0,0**	**0,0**
Özel Bankalar (Gecelik)	**4,2**	**0,0**	**0,0**
- TCMB İnterbank Piyasası	0,4	0,0	0,0
- Bankalararası Para Piyasası	1,9	0,0	0,0
- İMKB Repo Piyasası	1,9	0,0	0,0
Müşteri Repo.ve Gecelik Mev.	**4,3**	**0,0**	**0,0**
Genel Toplam (1+2)	**14,0**	**1,9**	**0,0**

TCMB'na kesin satış 9.8 katrilyon

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYP_GR_Tem2002.pdf s.11. Erişim: 24 Aralık 2004

Kamu bankalarının 16 Mart 2001 tarihi itibariyle 8.5 katrilyon lira olan özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülükleri Ekim 2001 itibariyle sıfırlanmış; Merkez Bankası'ndan kullandıkları kaynak tutarı da aynı dönemde 5.5 katrilyon liradan 1.7 katrilyon liraya gerilemiş ve 9 Temmuz 2002 tarihi itibariyle tamamıyla sıfırlanmıştır.

Gecelik bazda yapılan, bireysel/kurumsal müşterilere yönelik repo işlemlerinde asgari vade haftalığa dönüştürülmüş, vade ve likidite riski daha iyi yönetilebilir hale getirilmiştir. 2001 yılı boyunca Hazine Müsteşarlığı, kağıt değiştirme, nakit ödeme ve erken itfa yoluyla kamu bankalarının nakit girişlerinin ve likidite pozisyonlarının düzenli bir yapıda gelişmesine ve böylece bu bankaların kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskılarının azalmasına katkıda bulunmuştur.[134]

2.1.3. Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi

Kamu bankalarının sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucunda kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarları Aralık 2000'de 476 trilyon liradan, Eylül 2002'e kadar yapılan artışlarla yaklaşık 3.4 katrilyon liraya

[134] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_GR_ 0602.doc** Erişim: 24 Aralık 2004

yükselmiştir. Kamu bankalarının toplam özkaynakları da kademeli olarak artarak Aralık 2000'de 713 trilyon liradan, Aralık 2001'de 4 katrilyona, Eylül 2002'de 5 katrilyon liraya yükselmiştir.

Ağustos 2003 tarihi itibariyle kamu bankalarının toplam özkaynakları 7.8 katrilyon lira olarak gerçekleşmiştir.[135]

Tablo 6. Kamu Bankalarının Özkaynakları

Trilyon TL	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
Ziraat Bankası			
-Ödenmiş Sermaye	261	2.222	2.222
-Yedek Akçeler+SKYDF+MDDAF	180	470	715
-Kar/Zarar	65	526	544
Toplam Özkaynak	506	3.218	3.481
Halk Bankası			
-Ödenmiş Sermaye	145	1.150	1.150
-Yedek Akçeler+SKYDF+MDDAF	171	249	328
- Geçmiş Yıl Zararı	-	-	-581
-Kar/Zarar	5	-581	622
Toplam Özkaynak	321	818	1.519
Emlak Bankası			
-Ödenmiş Sermaye	70	-	-
-Yedek Akçeler+SKYDF+MDDAF	121	-	-
-Kar/Zarar	-305	-	-
Toplam Özkaynak	-114	-	-
KAMU BANKALARI (TOPLAM)			
-Ödenmiş Sermaye	476	3.372	3.372
-Yedek Akçeler+SKYDF+MDDAF	472	719	1.043
- Geçmiş Yıl Zararı	-	-	-581
-Kar/Zarar	-235	-55	1.166
Toplam Özkaynak	**713**	**4.036**	**5.000**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirma programi /BSYYP_Gelisme_112002.pdf s.12. Erişim: 24 Aralık 2004

2.1.4. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması programı, bu bankaların şube ve personel sayılarını azaltmak suretiyle rasyonel bir yapıya kavuşmalarını amaçlamıştır.

[135] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelime_102003.pdf** s.14. Erişim: 24 Aralık 2004

Tablo 7. Kamu Bankalarının Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler

	Aralık 2000	Mart 2001	Eylül 2001	Aralık 2001	Mart 2002	Haziran 2002	Eylül 2002	Aralık 2002
Personel Sayısı	**61.601**	**59.831**	**48.511**	**47.985**	**43.907**	**37.054**	**30.896**	**30.399**
-Ziraat Bankası	36.576	35.334	35.565	33.023	29.173	22.923	22.796	22.099
-Halk Bankası	10.000	14.699	12.946	14.962	14.737	14.131	8.100	8.300
-Emlak Bankası	15.025	9.798	-	-	-	-	-	-
Şube Sayısı	**2.494**	**2.488**	**2.418**	**2.398**	**2.052**	**1.691**	**1.687**	**1.685**
-Ziraat Bankası	1.287	1.281	1.615	1.499	1.383	1.141	1.138	1.139
-Halk Bankası	804	804	803	899	669	550	549	546
-Emlak Bankası	403	403	-	-	-	-	-	-

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYP_Gelim e_102003.pdf s.8. Erişim: 24 Aralık 2004

Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'nin bankacılık yapma ve mevduat kabul etme lisansı, 9 Temmuz 2001 tarihinde kaldırılarak, bankanın tüm aktif ve pasifleri T.C. Ziraat Bankası A.Ş'ne devredilmiştir.[136]

Bu amaçla, kamu bankalarının şube ve personel sayısının azaltılması yönünde de önemli adımlar atılmış ve Aralık 2000'de 2.494 olan şube sayısı dönemler itibariyle kademeli olarak azaltılarak Aralık 2002'de 1.685'e, 61.601 olan personel sayısı da 30.399'a gerilemiştir.

2.2. TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

1997-2002 döneminde toplam 20 banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Bu bankalardan beşi (Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank) Sümerbank bünyesinde, (İnterbank ve Esbank) Etibank, daha sonra Etibank'ın da içinde yer aldığı (EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası ve Kentbank) da Bayındırbank bünyesinde birleştirilmiştir. Bank Ekspres, Sümerbank, Demirbank, Sitebank ve Tarişbank'ın satış işlemleri gerçekleştirilmiştir.

[136] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/Bankacilik_% 20sektoru_reformu.doc** Erişim: 24 Aralık 2004

Tablo 8. TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	1	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	5	12
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	2	5
Tasfiye Sürecindeki Banka Sayısı	-	-	-	-	-	1	1
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	**1**	**2**	**8**	**11**	**9**	**2**	**2**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYP_Gelisme_042003.pdf s.37. Erişim: 24 Aralık 2004

Özetle 20 banka devralınmış; bunlardan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 tanesi satılmış, 1 tanesi tasfiye sürecine girmiştir. Buna bağlı olarak TMSF bünyesinde Pamukbank ve Bayındırbank olmak üzere iki banka kalmıştır.

Tablo 9. TMSF Bünyesine Devredilen Bankaların Listesi

Devralınan	**Fona Devir Tarihi**	**Birleştirilen**	**Satışı Gerçekleştirilen**
T. Ticaret Bankası	6 Kasım 1997	**Sümerbank**	Bank Ekspres
Bank Ekspres	12 Aralık 1998	-Egebank	Sümerbank
İnterbank	7 Ocak 1999	-Yurtbank	Demirbank
Egebank	22 Aralık 1999	-Yaşarbank	Sitebank
Yurtbank	22 Aralık 1999	-Bank Kapital	Tarişbank
Sümerbank	22 Aralık 1999	-Ulusal Bank	
Esbank	22 Aralık 1999	**Bayındırbank**	**Tasfiye**
Yaşarbank	22 Aralık 1999	-Etibank	**Sürecinde Olan**
Etibank	27 Ekim 2000	-İnterbank	T. Ticaret Bankası
Bank Kapital	27 Ekim 2000	-Esbank	
Demirbank	6 Aralık 2000	-EGS Bank	**Halen TMSF**
Ulusal Bank	28 Şubat 2001	-Toprakbank	**Bünyesinde Olan**
İktisat Bankası	15 Mart 2001	-İktisat Bankası	Bayırdırbank
Sitebank	9 Temmuz 2001	-Kentbank	Pamukbank
Tarişbank	9 Temmuz 2001		Türkiye İmar Bankası
Bayındırbank	9 Temmuz 2001		
Kentbank	9 Temmuz 2001		
EGS Bank	9 Temmuz 2001		
Toprakbank	30 Kasım 2001		
Pamukbank	19 Haziran 2001		

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYP_GR_Tem2002.pdf s.17. Erişim: 24 Aralık 2004

Diğer taraftan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 03.07.2003 tarihinde yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremeyen, alınması istenen tedbirleri almayan, faaliyetine devamı mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz eden Türkiye İmar Bankası T.A.Ş'nin bankacılık

işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve bankanın yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na intikal etmiştir.[137]

2.2.1. TMSF'na Devredilen Bankaların Getirdiği Mali Yükler

TMSF'na devredilen bankaların devir tarihi itibariyle toplam yükümlülükleri yaklaşık 32 milyar dolardır. Bu yükümlülüklerin 26 milyar doları mevduat hesaplarından oluşmakta ve bu mevduatların da sadece 16.8 milyar dolarlık kısmı sigortaya tabii mevduat kapsamında olmuştur. Ancak Kasım 2000 krizinin ardından bankacılık sistemini korumak ve mevduat çekilişlerini engellemek amacıyla, bankaların tüm yurtiçi ve yurtdışı yükümlülüklerini yerine getireceği açıklanmıştır.

Tablo 10. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri

Toplam Yükümlülükler (Devir Tarihi İtibariyle Milyon Dolar)	**31.995**
-Toplam Mevduat	25.958
-TL Cinsinden Mevduatlar	10.751
-Yabancı Para Cinsinden Mevduatlar	15.207
-Diğer	5.997
Bilgi; Sigortaya tabii mevduat 16.827	

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf s.22. Erişim: 24 Aralık 2004

TMSF bünyesine alınan bankaların devralındıkları tarihler itibariyle zarar toplamı 17.3 milyar dolar olmuştur. Bu zararların çok önemli bir kısmı hakim ortakların kendi bankalarından yasal limitlerin çok üzerinde kaynak kullanmasından kaynaklanmıştır. Nitekim, hakim ortakların kendi ve diğer TMSF bankaları vasıtasıyla kullandıkları toplam kaynak tutarı 11 milyar dolar düzeyindedir. Buna karşın fon tarafından hakim ortaklardan yapılan tahsilat tutarı Ağustos 2003 tarihi itibariyle 276.5 milyon dolarla sınırlı kalmıştır.[138]

TMSF bünyesine alınan bankalar finansal ve operayonel açıdan yapılandırmaya tabi tutulmuş ve bu kapsamda; TMSF bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri ve açık

[137] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYPGelisme102003.pdf** s.21. Erişim: 24 Aralık 2004
[138] **Aynı,** s.26.

pozisyonları önemli oranda azaltılmış; şube ve personel sayılarında küçülmeye gidilmiştir.

2.2.2. Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması

TMSF bankalarının mali bünyelerinin kuvvetlendirmesi, yeniden yapılandırılması ve yükümlülüklerinin giderilmesi için gerekli kaynağın 17.3 milyar dolarlık kısmı kamu, 5.2 milyar dolarlık kısmı ise TMSF gelirlerinden karşılanmıştır.

Tablo 11. TMSF Bankalarının Çözümleme Maliyeti (Milyon Dolar)

Kamu sektörü tarafından sağlanan kaynaklar (a+b)	**17.261**
a. Hazine tarafından TMSF için ihraç edilen DİBS tutarı(*)	18.726
b. TMSF tarafından iade edilen DİBS tutarı	1.465
Özel sektör tarafından sağlanan kaynaklar (c+d)	**5.213**
c. TMSF gelirleriyle yapılan mevduat	3.017
d. TMSF gelirleriyle yapılan sermaye desteği	2.196
Genel Toplam	
(*) İhraç tarihindeki kurlara göre hesaplanmıştır; TL değeri 24.618 trilyon	**22.474**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf s.28. Erişim: 24 Aralık 2004

TMSF bankalarına aktarılan kaynakların devir zararlarından fazla olması bu bankaların 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler esnasında devralınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde mevcut bilanço yapıları gereği artan faiz oranları fonlama maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.

TMSF bankalarına Hazine tarafından verilen 18.7 milyar dolar tutarındaki özel tertip tahvillerin bir bölümü, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması amacıyla kullanmıştır. Merkez Bankası'na kesin satış yapmak suretiyle elde edilen kaynaklarla 16 Mart 2001'de 5.2 katrilyon lira olan Merkez Bankası dışındaki kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır. Merkez Bankası'na olan 2.6 katrilyon lira olan kısa vadeli yükümlülüklerini ise 2002 yılı içerisinde sıfırlamışlardır.

Tablo 12. TMSF Bünyesindeki Bankaların Kısa Vadeli Yükümlülükleri (Katrilyon TL)

	16 Mart 2001	4 Mayıs 2001	25 Ekim 2002
Merkez Bankası	**2,6**	**5,6**	**0**
-Açık Piyasa İşlemleri	2,6	5,6	0
Gecelik Repo	0,3	0	0
Daha Uzun Vadeli Repo	2,3	5,6	0
-İnterbank Piyasası (gecelik)	0	0	0
Özel Bankalar (Gecelik)	**1,7**	**0**	**0**
-TCMB İnterbank Piyasaı	0,3	-0,1	0
-Bankalararası Para Piyasası	0,3	0	0
-İMKB Repo Piyasası	1,1	0,1	0
Müşteri Repoları ve Gecelik Mev.	**3,5**	**0,8**	**0**
Genel Toplam	**7,8**	**6,4**	**0**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYP_Gelisme_112002.pdf s.20. Erişim: 24 Aralık 2004

2.2.3. Açık Pozisyonların Kapatılması

Nisan 2001 tarihi itibariyle 4.3 milyar dolar seviyesinde olan TMSF bünyesindeki bankaların yabancı para pozisyon açıkları, Mayıs ayında verilen kamu kağıtlarının etkisiyle düzenli olarak azalmış ve 26 Eylül 2003 tarihi itibariyle 19 milyon dolara gerilemiştir. Yabancı para açık pozisyon tutarının Haziran 2001'de artış göstermesi, 19 Haziran 2001 tarihinde Pamukbank'ın fon kapsamına alınmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 13. TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

	13	18	29	28	27	26
(Milyon Dolar)	**Nisan 01**	**Mayıs 01**	**Haz. 01**	**Ara.01**	**Ara.02**	**Eyl.03**
1. Döviz pozisyonu	-4.812	-2.764	-3.894	-1.197	-1.829	-1.364
2. Dövize endeksli pozisyon	630	2.233	3.383	718	1.462	1.344
3. Bilanço içi döviz pozisyonu (1+2)	**-4.182**	**-531**	**-511**	**-449**	**-367**	**-19**
4. Vadeli pozisyon	-152	-116	-50	0	0	0
5. Net Genel Pozisyon (3+4)	**-4.314**	**-647**	**-561**	**-449**	**-367**	**-19**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf, s.30. Erişim: 24 Aralık 2004

Bunun yanında TMSF bankalarının çözümünü hızlandırmak amacıyla, mevduat ve yabancı para yükümlülükleri ihale yoluyla ve karşılığında DİBS verilmek suretiyle diğer bankalara devredilmiştir. Gerçekleştirilen ihaleler sonucunda, 479 trilyon liralık TL cinsinden mevduat ve 2.6 milyar dolarlık yabancı para cinsinden mevduat 8 adet

özel bankaya; 2.4 milyar dolarlık mevduat dışı yabancı para yükümlülükleri de kamu bankalarına devredilmiştir.[139]

2.2.4. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma

Finansal yeniden yapılandırma çalışmalarıyla eş zamanlı olarak operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları da yürütülmüştür. Devir tarihi itibariyle 1.815 olan TMSF bankalarının şubelerinden 383 tanesi satılan bankalarla devir, 265 tanesi de şube satışı yoluyla olmak üzere toplam 648 tanesinin faaliyetleri sürdürülmesi sağlanarak çözümlenmiştir. TMSF bünyesinde Ağustos 2003 tarihi itibariyle Pamukbank, Bayındırbank ve T. Ticaret Bankası'na ait toplam 316 şube kalmıştır. Kapatılan 851 adet şube de göz önüne alındığında TMSF'ye devredilen bankaların toplam şube sayısı 1.499 adet azalmıştır.

Tablo 14. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayısında Yaşanan Gelişmeler

	Şube Sayısı				Personel Sayısı			
	Devir Tarihi İtibariyle	Satılan Bankalarla Devredilen	Satılan Şubeler	Mevcut Şube Say. Ağu.03	Devir Tarihi İtibariyle	Satılan Bankalarla Devredilen	Satılan Şubeler	Mevcut Çalışan Ağu.03
Bayındırbank	22			5	381	-		526
Toprakbank	165	-	91	-	2.482	-	733	-
Pamukbank	196	-	-	171	5.320	-	-	4.160
EGS Bank	49	-	3	-	918	-	39	-
Etibank	283	-	100	-	6.171	-	1.106	-
İktisat	62	-	25	-	1.305	-	131	-
Kentbank	86	-	46	-	1.422	-	456	-
Tarişbank	41	29	-	-	528	345	-	-
T.Ticaret	274	-	-	140	4.790	-	-	1.249
Sümerbank	401	135	-	-	9.357	3.198	-	-
Bankekspres	25	26	-	-	721	618	-	-
Sitebank	13	5	-	-	253	146	-	-
Demirbank	198	188	-	-	4.241	3.565	-	-
TOPLAM	**1.815**	**383**	**265**	**316**	**37.889**	**7.872**	**2.465**	**5.935**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf,s.32. Erişim: 24 Aralık 2004

TMSF devraldığı bankalarla 37.889 personeli de devralmıştır. Satılan bankalar ile 7.872, satılan şubeler ile 2.465 olmak üzere toplam 10.337 personelin istihdamı

[139] **Aynı,** s.31.

korunmuştur. TMSF bünyesinde yer alan Bayındırbank, Pamukbank ve T. Ticaret Bankası'ndaki çalışan sayısı Ağustos 2003 tarihi itibariyle 5.935'dir.

2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri kamu ve fon bankalarında olduğu gibi özel bankalarda da önemli kayıplara yol açmış ve mali sisteme karşı genel bir güvensizlik oluşturmuştur. Mali bünyesi zayıf olan bankalar kriz sonrasında daha da kötüleşerek faaliyetlerini sürdüremez hale geldiklerinden TMSF bünyesine alınırken, mali bünyesi güçlü olan bankalar ise önemli sermaye kayıplarıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Yaşanan krizlerin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için alınan tedbirler çerçevesinde öncelik, özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmelerine ve bünyelerinde bulunan risklerin sınırlandırılmasına verilmiştir.

2.3.1. Kur ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması

Kasım ve Şubat krizleri sonrası artan belirsizlik ve döviz kurundaki yüksek oranlı dalgalanmalar özel bankaların, yabancı para pozisyon açıklarını kapatma eğilimini arttırmıştır. Hazine tarafından Haziran 2001'de gerçekleştirilen içborç takas işlemi de özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarını önemli ölçüde kapatmalarına katkıda bulunmuştur.

Tablo 15. Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

	2000	2001			2002			2003
(Milyon Dolar)	Kasım	Şubat	Haziran	Aralık	Mart	Ağustos	Aralık	Eylül
Bilanço içi Pozisyon	-10.671	-8.960	-2.056	-1.487	-991	-341	-451	-764
Vadeli Pozisyon	9.720	7.911	2.196	1.597	1.312	7	60	-105
Net Genel Pozisyon	-954	-1.049	140	110	321	-334	-394	-659

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf s.46. Erişim: 24 Aralık 2004

2000 yılı Kasım ayında 10.6 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi yabancı para pozisyon açıkları, 2001 yılı sonu itibariyle 1.5 milyar dolara gerilemiştir. Yabancı para pozisyon açıklarının azalma eğilimi 2002 ve 2003 yılında da devam etmiş

ve Eylül 2003 tarihinde 764 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Vadeli işlemler dahil yabancı para net genel pozisyona baktığımızda, 2001 yılı sonu itibariyle 100 milyon dolar fazla vermiştir.

Tablo 16. Araçlara Göre İç Borç Stoku

	Aralık 2000		Aralık 2001	
	Katrilyon TL	**% Pay**	**Katrilyon TL**	**% Pay**
Sabit Faizli	20,4	56	17,7	14,5
Değişken Faizli	13	35,7	60,9	50
Döviz Cinsi ve Dövize Endeksli	3	8,2	43,5	35,6
Toplam Stok	**36,4**	**100**	**122,2**	**100**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

İç borçlanmada değişken faizli, dövize endeksli ve döviz cinsinden tahvillerin payının arttırılması kur riskinin yanı sıra faiz riskinin de azaltılmasına katkı sağlamıştır. 2000 yılında toplam iç borç stoku içindeki payı yüzde 35,7 olan değişken faizli tahvillerin payı 2001 yılında yüzde 50'ye yükselmiştir. Aynı dönemler için dövize cinsi ve dövize endeksli tahvillerin payı yüzde 8,2'den 35,6'ya yükselmiştir.

2.3.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi

Özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri kapsamında; banka sahipleri ve hissedarların sermaye artırımına katkılarını arttırmak amacıyla takvime bağlı taahhüt mektupları alınmıştır.

Özkaynak artışını özendirmek amacıyla; gayrimenkul, iştirak ve hisse satışından doğan kazançların, satışın yapıldığı yılda sermayeye ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden istisna edilmesi için gerekli olan, satışa konu olan kıymetin asgari iki yıl süreyle elde tutulma şartının kaldırılmasına ve istisna edilen tutar üzerinden yapılan gelir vergisi stopaj kesintisinin düşürülmesine yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.[140]

[140] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_GR_0602.doc** Erişim: 24 Aralık 2004

Tablo 17. Özel Bankaların Özkaynaklarının Gelişimi

Trilyon TL	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Ağustos
Ödenmiş Sermaye	3.254	5.248	6.051	6.457
Yedek Akçeler	825	14.522	12.316	13.663
Sabit Kıy.Yen.Değ.F.	717	474	221	226
Menkul Değ.Değ. Ar F.	1.768	973	679	812
Dönem Karı	419	3.941	2.766	2.118
Geçmiş Yıllar Karı	-16	6.705	5.178	2.808
Toplam Özkaynaklar	**6.968**	**10.570**	**16.855**	**20.468**

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf s.58. Erişim: 24 Aralık 2004

Özel bankaların 2000 yılı sonunda 7 katrilyon lira olan özkaynak toplamı 2001'de 10.5 katrilyon liraya 2002'de 16.9 katrilyon liraya ve Ağustos 2003 tarihi itibariyle 20.5 katrilyon liraya yükselmiştir.

2001 yılında ekonomideki durgunluğun beklenenden daha derin olması ve uzun sürmesi, global ekonomideki belirsizliklerin artması, olumsuz koşulların duran varlıkları nakde çevirme olasılığını kısıtlaması ve yerli/yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekingenliklerinin artması, bir yandan sermaye ihtiyacını arttırırken, diğer yandan özel kesimin yeni sermaye artırımı imkanlarını sınırlamıştır.

Bu durum, özel bankalara yönelik mali yapılarını güçlendirme stratejilerine yeni araçların eklenmesini gündeme getirmiştir. Bu kapsamda özel bankaların eriyen sermayelerini ve kötü aktifler sorununu "İstanbul Yaklaşımı" ve "Varlık Yönetim Şirketleri"nin kurulması yoluyla çözümlenmesi hedeflenmiştir.

Bu araçlara ilişkin yasal düzenlemeleri içeren "4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 31 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir.[141]

2.3.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı)

Finansal Yeniden Yapılandırma Programı, ekonomiye katma değer yarattığına inanılan ve finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların fon yaratma kabiliyetleri de dikkate alınarak alacaklı kuruluşlarca uygun görülecek makul bir süreç içerisinde ve

[141] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf** s.47. Erişim: 24 Aralık 2004

makul koşullarla, gerek katma değer yaratmaya devam etmeleri, gerekse öngörülen süre içerisinde mali kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine olanak sağlanması olarak tanımlanmaktadır.[142]

FYYP kapsamında BDDK tarafından Kanun'un 2'inci maddesine dayanarak Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmelik hazırlanmış ve Resmi Gazete'nin 11 Nisan 2002 tarih ve 24723 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. Yönetmelikte öngörüldüğü üzere, Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanarak alacaklı kuruluşlarca imzalanmasını takiben BDDK onayına sunulmuş ve 4 Haziran 2002 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[143]

Anlaşmada, yeniden yapılandırılacak borçlu firmaların seçiminde kullanılacak kriterler yer almıştır. Buna göre,

4743 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış kredilerle ilgili olarak 31.12.2000 tarihi itibariyle;[144]

- Bünyesinde en az 100 kişiyi bordrolu olarak istihdam eden,
- Toplam yıllık ihracatı 15 milyon ABD Dolarını aşan,
- Toplam yıllık cirosu 25 trilyon TL'yi aşan,
- Denetlenmiş bilançosu en az 15 trilyon TL aktif büyüklüğüne sahip olan, firmalar "Büyük Ölçekli Firmalar" olarak tanımlanırken, bu kriterlerin dışında kalan firmalar "Orta ve Küçük Ölçekli İşletmeler" olarak tanımlanmıştır.

Tablo 18. Finansal Yeniden Yapılandırma Kapsamındaki Firmalar ve Borçlar

	Toplam Başvuru		**Bağıtlanan FYYS**	
Eylül 2003 İtibariyle	**Adet**	**Milyon Dolar**	**Adet**	**Milyon Dolar**
Büyük Ölçekli Firma Sayısı	208	5.415	157	4.561
Küçük Ölçekli Firma Sayısı	100	673	69	556
Toplam Firma Sayısı	308	6.088	226	5.117

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami /BSYYPGelisme102003.pdf s.51. Erişim: 24 Aralık 2004

[142] Pelin Ataman Erdönmez, "Finansal Yeniden Yapılandırma Programı," **Bankacılar Dergisi,** Sayı no 41: 9–20, (2002a), s.13.
[143] Pelin Ataman Erdönmez, "Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci," **Bankacılar Dergisi,** Sayı no 43: 67–81, (2002b), s.77.
[144] Erdönmez, 2002a, **a.g.e.,** s.15.

Eylül 2003 tarihi itibariyle 100 adet küçük ölçekli ve 208 adet büyük ölçekli olmak üzere toplam 308 firma Finansal Yeniden Yapılandırma Programı için başvurmuştur. Toplam başvuru tutarı 6.1 milyar dolar civarındayken, bu borcun % 84'ü yani 5.1 milyar doları yeniden yapılandırılmıştır.

2.3.4. Varlık Yönetim Şirketi Kurulması

4743 sayılı Kanun ile bankalar, özel finans kurumları ve diğer mali kurumların alacakları ile diğer varlıklarını devralarak yönetmek üzere kurulması öngörülen varlık yönetim şirketlerinin, kuruluş ve faaliyet esasları BDDK tarafından "Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir.[145]

Hukuki alt yapının tamamlanmış olmasına karşın, Irak Savaşı, makroekonomik durum, hukuki süreçte yaşanan sorunlar ve TMSF Alacak Satışı Projesi'nin takviminde meydana gelen gecikme nedeniyle Varlık Yönetim Şirketlerine yatırımcılar yeterli ilgiyi göstermemişlerdir.[146]

2.3.5. Devir ve Birleşmelerin Özendirilmesi

Banka sermayelerinin güçlendirilmesi kapsamında, bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde adımlar atılmış ve vergi teşvikleri getirilmiştir. Bununla beraber devir ve birleşmelerde artış gözlenmiştir.

Ekim 2003 tarihli Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı verilerine göre; Körfezbank 31 Ağustos 2001'de Osmanlı Bankası'na, Osmanlı Bankası 14 Aralık 2001'de Garanti Bankası'na, Demirbank 14 Aralık 2001'de HSBC'ye, Bank Ekspres 26 Ekim 2001'de Tekfenbank'a devredilmiştir. 11 Ocak 2002'de Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş adı altında faaliyete başlamıştır. Morgan Guaranty ve The Chase Manhartan 14 Aralık 2001'de JP Morgan Chase&Co adı altında birleşmiştir. Sınai Yatırım Bankası 29 Mart 2002'de T. Sınai Kalkınma Bankası'na, Tarişbank 27 Aralık 2002'de Denizbank'a, Fiba Bank 9 Nisan 2003'de Finansbank'a devredilmiştir.

---

[145] Erdönmez, 2002b, **a.g.e.,** s.77.

[146] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYPGelisme102003.pdf** s.53. Erişim: 24 Aralık 2004

3. YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI'NA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE PROGRAMIN MALİYETİ

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasında ideal olan yaklaşım, sistemin reforma ihtiyacı olduğunun önceden saptanması ve nispeten finansal piyasaların sakin olduğu dönemlerde gerçekleştirilmesidir. Ancak politika otoritelerinin reform kararlarını almaları ve uygulamaları krizlerden sonra olmaktadır. Bu anlamda ülkemizde yapılan ve yukarıda tüm detaylarıyla incelenen Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın, yaşanan krizler sonrasında gerçekleştirilmesi, programın maliyetini arttırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2000 yılı içinde bankacılık sektörüne yönelik yapılan müdahaleler ve BDDK'nın kısa süre içerisinde uygulamaya başladığı kararlar, sektördeki yapısal sorunları gidermekten çok günü kurtarmaya yönelik olmuştur. Bankacılık sektöründe bankacılık ilkelerine uygun çalışmayan bankaların sistem dışına çıkarılmaması, varolan likidite, kredi, faiz ve döviz kuru riskini her geçen gün arttırmıştır. BDDK'nın faaliyete başlamasıyla birlikte başlangıçta müdahalede gösterdiği yavaşlık daha sonra aceleciliğe dönüşmüş; bankalardan gerekli yasal düzenlemeleri hemen gerçekleştirmelerinin istenmesi sektörde panik havasını arttırmıştır. Paniği önlemeye yönelik müdahaleler ise, sistemin yeniden yapılandırılması maliyetinin artmasına neden olmuştur.

Bunun yanında TCMB Şubat krizinde Ziraat Bankası'nın disponibilite yükümlülüğü dolayısıyla içine düştüğü likidite sıkışıklığını aşmak için istediği 1.8 katrilyon TL'lik krediyi vermeyerek adeta krizin tetiğini çekmiştir. Merkez Bankası 1.8 katrilyon TL'lik krediyi plase etmezken daha sonra yeniden yapılandırma kapsamında bu bankaya 14.1 katrilyon TL'lik tahvil vermesi, kriz sonrası maliyet artışının ne denli büyük olduğunun göstergesidir.

Yeniden yapılandırma kapsamında bankalara el koyulmasının bu bankaların zararlarını daha da arttıracağı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bankaya olan borçlarını düzgün bir şekilde ödeyen kimi borçluların bankanın fona geçmesiyle birlikte borçlarını ödememeye başladığı ve bu bankaların kaynakları kullanmada eskisine naran daha verimsiz çalıştığı görülmektedir. Ayrıca el koyulan bankalar bütçeye ve dolayısıyla vergi mükelleflerine yeni yük getirmekte; bunun yanında bu tür uygulamalar ahlaki çöküntüye yol açmaktadır. "Batarsam devlet güvencesi var" düşüncesi art niyetli

bazı banka yöneticilerinin bankanın içini boşaltmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan bu bankaların fona alınması yerine doğrudan tasfiye edilmesi maliyet azaltıcı bir unsur olacaktır.

Ayrıca yeniden yapılandırma kapsamında etkin bir tahsilat gerçekleştirilememiştir. TMSF'na devredilen bankaların 11 milyar dolarlık bir zararı hakim ortakların kendi bankalarından yasal limitlerin çok üzerinde fon kullanmasından kaynaklanmıştır. Ancak hakim ortaklardan tahsil edilen tutar 276.5 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır.

Yeniden yapılandırma sonucunda; kamu bankalarının görev zararlarının karşılanması için 25.8 katrilyon TL, sermaye yapılarının güçlendirilmesi için 3.4 katrilyon TL ve TMSF bankalarının yükümlülüklerinin azaltılması için 24.6 katrilyon TL olmak üzere toplam 53.8 katrilyon TL kaynak aktarılmıştır. Sözkonusu maliyet sadece bu bankalara verilen kamu kağıtlarını kapsamaktadır. Bunun yanında TMSF bankalarının kapatılan şubeleri için daha önceden katlanılan faaliyete geçme maliyeti ve işten çıkarılan personelin çalıştığı süre içinde aldığı eğitim maliyetleri de göz önüne alındığında bankacılık sektörünün yarattığı maliyet daha da yükselmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN 2000 YILI EKONOMİK İSTİKRAR PROGRAMININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

1. 2000 YILI TÜRKİYE EKONOMİSİ

1999 yılı sonunda Türkiye ekonomisinin karşı karşıya kaldığı ve sürdürülemez boyutlara ulaşan makroekonomik dengesizliklerini aşmak amacıyla, 2000 yılı başında orta vadeli ve kapsamlı bir makroekonomik program hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Uygulanan programın en somut başarısı kamu finansmanı alanında ortaya çıkmıştır. Nitekim, faiz dışı bütçe fazlası 1999 yılında 1,6 katrilyon lira iken, 2000 yılında 7,6 katrilyon liraya yükselmiştir. Büyüme hedefi de beklentilerin üzerinde gerçekleşmiş; 2000 yılında yüzde 5,5'lik büyüme hedefi yüzde 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın enflasyon, dış ticaret ve cari işlemler açığı beklentilerin önemli ölçüde üzerine çıkmış ve mali sektörde bazı riskler oluşmuştur.

1.1. Büyüme

Türkiye ekonomisi 1999 yılında gerçekleşen daralmanın ardından 2000 yılında uygulanan programla beraber yeniden hızlı bir canlanma göstermiş; faiz oranlarındaki hızlı düşüş, geleceğe yönelik belirsizliklerin azalması ve değerlenen TL'nin de etkiyle iç talepte artış yaşanmıştır. 1999 yılında yüzde 6,1 gerileyen GSMH 2000 yılı boyunca sürekli artan bir eğilim göstermiş ve yılın tamamında yüzde 6,1 oranında artış kaydetmiştir. Sektörel büyüme oranlarına bakıldığında sanayi sektörü 2000 yılında

yüzde 5,6, tarım sektörü yüzde 4,1, hizmetler sektörü ise yüzde 8,7 büyüme kaydetmiştir.

Tablo 19. GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları

1987 Yılı Fiyatlarıyla, Yüzde Değişme

			Dönemler İtibariyle							
	Yıllık		1999				2000			
	1999	2000	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Tarım	-5,0	4,1	5,5	-8,3	-5,8	-3,5	1,8	2,3	1,9	12,2
Sanayi	-5,0	5,6	-9,8	0,8	-8,3	-2,6	2,8	4,0	9,8	5,5
Hizmetler	-4,5	8,7	-8,3	-2,8	-5,5	-1,6	7,4	8,3	9,7	8,9
GSMH	**-6,1**	**6,1**	**-7,9**	**-3,7**	**-7,6**	**-4,9**	**4,2**	**4,9**	**7,2**	**7,6**
GSMH Cari Fiy. Trilyon TL	78.283	125.971	12.224	16.540	25.963	23.556	21.299	27.392	40.179	37.101

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Talep unsurunu yansıtan harcamalar yöntemiyle GSYİH'ya bakacak olursa, 1999 yılında düşüş gösteren tüm kalemlerin artmış olduğu görülmektedir. Ayrıca, yılın ilk aylarında enflasyondaki düşüşün beklenenden yavaş olduğu bir ortamda nominal faiz oranlarının hızla gerilemesi beklenen reel faiz oranlarını negatife dönüştürmüş ve hanehalkı açısından tüketim ve tasarruf arasındaki fırsat maliyetini tüketim lehine çevirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 2000 yılında, özel kesim tüketim ve yatırım harcamaları sırasıyla yüzde 6,4 ve yüzde 15,4 oranında artış göstermiştir.

Tablo 20. GSYİH ve Talep Unsurlarında Gelişmeler

1987 Yılı Fiyatlarıyla, Yüzde Değişme

			Dönemler İtibariyle							
	Yıllık		1999				2000			
	1999	2000	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Toplam Tüketim	**-1,7**	**6,5**	**-4,0**	**-0,6**	**-1,9**	**-0,2**	**3,9**	**5,5**	**9,8**	**5,8**
Özel Tüketim	-2,6	6,4	-5,2	-0,9	-2,9	-1,3	4,3	4,7	9,9	5,8
-Dayanıklı Tüketim Malları	*-0,3*	*27,5*	*-7,4*	*6,0*	*-7,7*	*9,0*	*24,2*	*26,7*	*39,7*	*19,5*
Kamu Tüketimi	6,5	7,1	10,4	2,1	9,1	5,7	-0,7	12,6	9,7	5,7
Sabit Sermaye Oluşumu	**-15,7**	**16,5**	**-19,2**	**-15,9**	**-13,9**	**-14,4**	**9,2**	**17,4**	**20,2**	**17,3**
Kamu	-8,7	19,7	3,0	20,9	-10,8	-23,4	10,8	21,8	21,6	19,9
Özel	-17,8	15,4	-22,2	-23,7	-14,8	-8,5	8,9	15,9	19,7	15,9
-Makine-Teçhizat	*-24,1*	*37,3*	*-30,1*	*-33,2*	*-20,0*	*-7,7*	*23,6*	*38,8*	*52,5*	*33,2*
Top.Yurt İçi Talep	**-3,7**	**9,6**	**-11,2**	**0,4**	**-3,3**	**-1,2**	**13,3**	**7,6**	**8,0**	**10,3**
Mal ve Hizm. İhracatı	*-7,0*	*19,3*	*-8,1*	*-10,2*	*-10,6*	*1,2*	*12,1*	*25,9*	*24,8*	*13,8*
Mal ve Hizm. İthalatı	*-3,7*	*25,4*	*-16,6*	*-0,9*	*-2,1*	*5,2*	*34,8*	*25,2*	*23,4*	*19,5*
Net Mal ve Hizm. İhr.	**-0,9**	**-2,8**	**3,6**	**-2,7**	**-2,4**	**-1,3**	**-8,1**	**-2,0**	**-0,2**	**-2,3**
GSYİH (Harc.)	**-4,7**	**7,1**	**-8,2**	**-2,5**	**-5,7**	**-2,5**	**5,4**	**6,2**	**8,0**	**8,3**

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Özel tüketim harcamalarında gözlenen bu artışta, bir önceki yıla göre yüzde 27,5 oranında artan dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamalar belirleyici olmuştur. 2000 yılında, özel kesim makine teçhizat yatırım harcamaları yüzde 37,3 oranında artmıştır. Bu gelişmede, faiz oranlarındaki düşüşe ve geleceğe yönelik bekleyişlerin iyileşmesine ek olarak döviz kuru üzerindeki belirsizliğin ortadan kalkması ve Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması sonucu makine-teçhizat ithalatının nisbi olarak ucuzlaması etkili olmuştur.

2000 yılında bir önceki yıla göre kamu kesimi tüketim harcamaları yüzde 7,1 artış gösterirken sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 19,7 oranında artmıştır. 1999 yılında yüzde 3,7 azalan toplam yurtiçi talep yüzde 9,6 artış göstermiştir. Gerçekte bu hızlı büyüme ve talep artışı programın zayıf noktasını oluşturmuştur. Güçlü talep artışı bir yandan enflasyonun düşürülmesinde beklenen hızın yakalanamamasına sebep olurken, bir yandan da dış ticaret açığı yoluyla cari işlemler dengesinin önemli açıklar vermesine sebep olmuştur.

1.2. Enflasyon

Uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı çerçevesinde, 2000 yılı için Toptan Eşya Fiyatları'nın 12 aylık artış hızı yüzde 20, Tüketici Fiyatları artış hızının ise yüzde 25'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Ancak 2000 yılı Ocak ve Şubat aylarında tarımsal ürün ve ham petrol fiyatlarındaki hızlı artışların ve kamu fiyat ayarlamalarının etkisiyle aylık fiyat artış hızı beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir.[147] Mart ayından itibaren aylık fiyat artış hızları beklentilere yaklaşmaya başlamış ve yıllık olarak gerileme eğilimine girmiştir.

[147] **http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/tr2000.htm** Erişim: 10 Aralık 2003

Tablo 21. 1999–2000 TEFE –TÜFE Artış Hızları

	Aylık Yüzde Değişme				12 Aylık Yüzde Değişme			
	TEFE		TÜFE		TEFE		TÜFE	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Ocak	3,6	5,8	4,8	4,9	50,0	66,4	65,9	68,9
Şubat	3,4	4,1	3,2	3,7	48,3	67,5	63,9	69,7
Mart	4,0	3,1	4,1	2,9	48,2	66,1	63,5	67,9
Nisan	5,3	2,4	4,9	2,3	50,0	61,5	63,9	63,8
Mayıs	3,2	1,7	2,9	2,2	50,0	59,2	63,0	62,7
Haziran	1,8	0,3	3,3	0,7	50,3	56,8	64,3	58,6
Temmuz	4,0	1,0	3,8	2,2	52,4	52,3	65,0	56,2
Ağustos	3,3	0,9	4,2	2,2	53,7	48,9	65,4	53,2
Eylül	5,9	2,3	6,0	3,1	54,4	43,9	64,3	49,0
Ekim	4,7	2,8	6,3	3,1	55,2	41,4	64,7	44,4
Kasım	4,1	2,4	4,2	3,7	56,3	39,1	64,6	43,8
Aralık	6,8	1,9	5,9	2,5	62,9	32,7	68,8	39,0

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Kamu dengesinin iyileştirilmesine yönelik önlemler, kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyat artışlarının programda öngörülen enflasyon hedefi ile sınırlandırılması, reel faiz oranlarındaki düşüş, programın beklentiler üzerindeki olumlu etkisi ve üretimin artması enflasyondaki yavaşlamaya olumlu katkı yapmıştır.[148] 2000 yılı sonunda enflasyon oranı TEFE'de yüzde 32,7, TÜFE'de ise yüzde 39 olarak gerçekleşmiştir.

1.3. Kamu Dengesi

Türkiye ekonomisinde uzunca bir süredir yaşanan istikrarsızlığın ve yüksek enflasyonun en temel kaynağı olarak kamu kesimi dengesindeki bozulma görülmüştür. Bu nedenle, başta konsolide bütçe disiplinini sağlamak üzere, kamu kesimi açığının küçültülmesine yönelik politika uygulamalarına ağırlık verilmiştir. Bir yandan ek vergiler ve özelleştirme yoluyla bütçe gelirlerinde enflasyonun üzerinde bir artış sağlanmaya, diğer yandan da harcama artışı hedeflenen enflasyon oranında tutulmaya çalışılmıştır.

[148] Keskin, **a.g.e.,** s.15.

Tablo 22. Konsolide Bütçe Dengesi

	Trilyon TL			GSMH'ya Oran-Yüzde		
	1998	**1999**	**2000**	**1998**	**1999**	**2000**
Toplam Gelirler	**11.888**	**18.973**	**33.756**	**22,2**	**24,2**	**26,8**
Vergi Gelirleri	9.233	14.807	26.514	17,3	18,9	21,0
-Dolaysız Vergi Gelirleri	4.304	6.713	10.849	8,0	8,6	8,6
-Dolaylı Vergi Gelirleri	4.929	8.094	15.665	9,2	10,3	12,4
Vergi Dışı Normal Gelirler	1.289	1.914	3.486	2,4	2,4	2,8
Özel Gelir ve Fonlar	1.185	1.972	3.290	2,2	2,5	2,6
Katma Bütçe Öz Gelirleri	180	280	466	0,3	0,4	0,4
Harcamalar	**15.585**	**28.018**	**46.603**	**29,1**	**35,8**	**37,0**
Faiz Hariç Harcamalar	**9.409**	**17.297**	**26.163**	**17,6**	**22,1**	**20,8**
-Personel	3.870	6.908	9.982	7,2	8,8	7,9
-Diğer Cari	1.309	2.240	3.611	2,4	2,9	2,9
-Yatırım Harcamaları	998	1.540	2.472	1,9	2,0	2,0
-Faiz Dışı Transfer Harcamaları	3.231	6.609	10.097	6,0	8,4	8,0
Faiz Ödemeleri	**6.177**	**10.721**	**20.440**	**11,5**	**13,7**	**16,2**
-Dış Faiz	547	896	1.648	1,0	1,1	1,3
-İç Faiz	5.630	9.825	18.792	10,5	12,6	14,9
Konsolide Bütçe Dengesi	**-3.698**	**-9.045**	**-12.846**	**-6,9**	**-11,6**	**-10,2**
Faiz Dışı Denge	**2.479**	**1.676**	**7.594**	**4,6**	**2,1**	**6,0**
Faiz ve Özelleş. Dışı Denge	**2.232**	**1.676**	**6.852**	**4,2**	**2,1**	**5,4**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2000 yılında konsolide bütçe gelirleri bir önceki yıla oranla yüzde 77,9 artışla 33,7 katrilyon, giderleri ise yüzde 66,3'lük artışla 46,6 katrilyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı için konsolide bütçe dengesinin 14.4 katrilyon TL ve GSMH'nın 11.5'i kadar açık vermesi hedeflenmiş; gerçekleşmeler ise 12.8 katrilyon TL ve GSMH'nın yüzde 10.2'si düzeyinde oluşmuştur.

Gelirlerdeki artışın temel nedeni yine 2000 yılında uygulanan ekonomik program olmuştur. Tüketim ve yatırım mallarına olan talep artışı bir taraftan KDV tahsilatını arttırırken diğer taraftan firmaların artan kârlılıklarından dolayı kurumlar vergisini arttırmıştır. 2000 yılında patlayan ithalattan alınan vergideki artış da gelirlerin artmasındaki bir diğer etkendir.

Ayrıca 2000 yılında gerçekleştirilen bedelli askerlik uygulamasından 320 trilyon TL gelir elde edilmiştir. Diğer taraftan, deprem nedeniyle konulan ek vergiler ve bazı mal ve hizmetlerdeki KDV oranının 2 puan artırılması da vergi gelirlerinde artışa sebep olmuştur.[149]

Faiz dışı harcamaların GSMH içindeki payı 2000 yılında bir önceki yıla oranla 1,3 puan azalarak yüzde 20,8'e gerilemiştir. Faiz dışı harcamaların en büyük payı olan

[149] **http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/tr2000.htm** Erişim: 10 Aralık 2003

personel harcamalarının GSMH içindeki payı önceki yıla göre 1,1 puan gerilemiştir. Bu gerileme de maaş ve ücretlerin hedeflenen enflasyona göre arttırılması belirleyici olmuştur. Bu olumlu gelişmeler sonucunda faiz dışı bütçe fazlası 1,6 katrilyon TL'den 7,6 katrilyon TL'ye, GSMH'ya oranı ise yüzde 2,1'den yüzde 6'ya yükselmiştir.

Faiz dışı dengede sağlanan bu olumlu gelişmelere rağmen 2000 yılında toplam bütçe açığının GSMH'ya oranı bir önceki yıla göre ancak 1,4 puan gerilemiş ve yüzde 10,2 olmuştur. Bu gelişmede, 1999 yılından sarkan uzun vadeli ve yüksek faizli borçlanma senetleri nedeniyle faiz ödemelerinin GSMH içindeki payının yüzde 13,7'den yüzde 16,2'ye yükselmesi etkili olmuştur.

2000 yılında GSMH'nın yüzde 10,2'i düzeyinde gerçekleşen nakit açığının finansmanı, net tahvil ihracı ve dış borçlanma yoluyla gerçekleştirilmiş, hazine bonolarında ise net geri ödeyici olunmaya devam edilmiştir. Enflasyonla mücadele programın uygulamaya konulması ile birlikte uluslararası piyasalarda oluşan güven ortamı Hazine'nin dış borç kullanım olanaklarını artırmış ve 2000 yılında GSMH'nın yüzde 2,1'i oranında net dış borçlanma gerçekleştirilmiştir.

Tablo 23. Konsolide Bütçe Finansmanı

	Trilyon TL.			GSMH'ya Oran-Yüzde		
	1998	**1999**	**2000**	**1998**	**1999**	**2000**
BÜTÇE DENGESİ	**-3.698**	**-9.045**	**-12.846**	**-6,9**	**-11,6**	**-10,2**
Bütçe Emanetleri ve Avanslar	112	52	95	-0,2	0,1	0,2
NAKİT DENGESİ	**-3.809**	**-9.097**	**-12.752**	**-7,1**	**-11,6**	**-10,1**
DIŞ BORÇLANMA, NET	-1.036	460	2.677	-1,9	0,6	2,1
İÇ BORÇLANMA, NET	4.590	9.740	9.351	8,6	12,4	7,4
KISA VADELİ AVANS, NET	0	0	0	0,0	0,0	0,0
DİĞER	255	-1.103	724	0,5	-1,4	0,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Bütçe açığının finasmanında dış borç kullanım olanaklarının artması iç borçlanma üzerindeki baskının da önemli ölçüde hafiflemesini sağlamıştır. İç borçlanmada tahvil ihracı yoluyla uzun vadeli borçlanma sağlanabilmiştir. Ortalama vade 411 gün olurken ortalama faiz oranı da yüzde 38 oranında gerçekleşmiştir. Bir önceki yılda GSMH'a oranı yüzde 12,4 olan iç borçlanma 2000 yılında yüzde 7,4'e gerilemiştir.

Tablo 24. 2000 Yılı Hazine İhaleleri

	Net Satış (Trilyon TL)	İtfa	Net Satış/İtfa (%)	Ort. Bileşik Faiz (%)	Vade (Gün)
Ocak-Mart	8.751	13.068	67.0	39,8	450
Nisan-Haziran	8.866	11.487	77.2	38,1	450
Temmuz-Eylül	4.742	8.351	56.8	34,4	377
Ekim-Aralık	2.278	4.012	56.8	39,2	367
Ocak-Aralık	**24.637**	**36.918**	**66.7**	**38,0**	**411**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

1.4. Ödemeler Dengesi

2000 yılında, döviz kuru politikası çerçevesinde, Türk Lirası'nın döviz sepeti karşısındaki değeri önceden açıklanmış ve Türk Lirası'nın sepet karşısındaki değer kaybı kademeli olarak azaltılmıştır. Ancak, enflasyondaki katılık nedeniyle, fiyat artış oranlarının kur artış oranının üzerinde gerçekleşmesi sonucunda, Türk Lirası 2000 yılında yabancı para birimlerine karşı reel olarak değerlenmiştir. Euro'nun yıl içinde ABD Dolarına karşı değer kaybetmesi, Türk Lirası'nın Euro'ya karşı reel olarak değer kazanmasının daha da artmasına neden olmuştur. Bu durum Avrupa Birliği Ülkeleri'ne yönelik ihracatımızı olumsuz etkilerken, bu ülkelerden yapılan ithalatın ise hızla bir şekilde artmasına sebep olmuştur.

2000 yılında cari işlemler açığı GSMH'ya oranla yüzde 4,8 ile tarihi olarak en yüksek seviyesine ulaşmasına karşın, finansmanında herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır. Hazine'nin uluslararası piyasalarda yüksek miktarda tahvil ihracı yoluyla borçlanması, banka dışı kesimin dış borç kullanımındaki artış ve rezervlerin yüksek seviyesini koruması cari işlemler finansmanında önemli etken olmuştur. Kurlarda görülen reel değerlenme ve tüketim talebindeki artış sonucunda dış ticaret açığının büyümesi cari işlemler açığı üzerinde risk unsuru oluşturmuştur.[150]

[150] **http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf** s.18. Erişim: 2 Haziran 2004

Tablo 25. Cari İşlemler Dengesi

	Yıllık			2000 Yılı Üç Aylık Dönemler			
Milyon Dolar	**1998**	**1999**	**2000**	**I**	**II**	**III**	**IV**
I. DIŞ TİCARET DENGESİ	**-14.220**	**-10.443**	**-22.341**	**-3.784**	**-5.985**	**-6.247**	**-6.321**
İhracat FOB	31.220	29.325	31.214	7.580	7.971	7.727	8.097
İthalat CIF	-45.440	-39.768	-53.555	-11.364	-13.956	-13.974	-14.418
II. DİĞER MAL VE HİZMET DENGESİ	**10.477**	**3.908**	**7.345**	**311**	**1.364**	**3.809**	**1.861**
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	25.802	18.748	22.320	4.020	5.432	7.245	5.623
Diğer mal ve Hizmet Giderleri	-15.325	-14.840	-14.969	-3.709	-4.068	-3.436	-3.762
TOPLAM MAL VE HİZMETLER	-3.743	-6.535	-14.990	-3.473	-4.621	-2.438	-4.460
III. KARŞILIKSIZ TRANSFERLER DENGESİ	**5.727**	**5.175**	**5.225**	**1.201**	**1.353**	**1.250**	**1.421**
KARŞILIKSIZ TRANSFER GİRİŞLERİ (ÖZEL)	5.568	4.813	5.011	1.136	1.324	1.223	1.328
İşçi Gelirleri	5.356	4.529	4.560	1.073	1.159	1.123	1.205
Diğer	212	284	451	63	165	100	123
KARŞILIKSIZ TRANSFERLER (RESMİ):NET	159	362	214	65	29	27	93
İşçi Gelirleri	41	47	43	13	10	9	11
Diğer	118	315	171	52	19	18	82
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	**1.984**	**-1.360**	**-9.765**	**-2.272**	**-3.268**	**-1.188**	**-3.039**

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

2000 yılında toplam ihracat bir önceki yıla göre yüzde 6,4 oranında artarak 31,2 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmişken, ithalat yüzde 34,6'lik artışla 53,5 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucunda dış ticaret açığı yüzde 139 artarak 2000 yılında 22,3 milyar dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 73'den yüzde 58'e gerilemiştir. Diğer mal ve hizmetler dengesi 3,9 milyardan 7,3 milyar dolara yükselmiş bunda turizmden sağlanan gelir belirleyici olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 1999 yılında 1,3 milyar dolar olan cari işlemler açığı hedeflenen rakamın 7 milyar dolar üzerine çıkarak 9,8 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 26. Sermaye Hareketleri Dengesi

Milyon Dolar	1999	2000	2000 Yılı Üç Aylık Dönemler I	II	III	IV
SERMAYE HAREKETLERİ (REZERV HARİÇ)	**4.670**	**9.445**	**3.435**	**4.535**	**2.966**	**-1.491**
DOĞRUDAN YATIRIMLAR (NET)	138	112	-20	190	-427	369
Yurtdışında	-645	-870	-527	-132	-62	-149
Yurtiçinde	783	982	507	322	-365	518
PORTFÖY YATIRIMLARI (NET)	3.429	1.022	2.091	1.608	2.333	-5.010
UZUN VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	344	4.276	247	1.955	712	1.362
Kullanımlar	11.035	17.459	3.252	5.179	3.960	5.068
Ödemeler	-10.560	-13.803	-3.181	-3.369	-3.441	-3.812
Mevduat (KMDTH-Net)	-131	620	176	145	193	106
KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	759	4.035	1.117	782	348	1.788
VARLIKLAR (NET)	-2.571	-2.138	-472	464	-1.871	-259
Verilen Krediler	-453	116	-13	-34	79	84
Bankalar Döviz Mevcutları	-1.827	-1.915	-383	572	-1.860	-244
Diğer Varlıklar	-291	-339	-76	-74	-90	-99
YÜKÜMLÜLÜKLER (NET)	3.330	6.173	1.589	318	2.219	2.047
Sağlanan Krediler	2.960	6.813	491	1.776	1.956	2.590
Mevduatlar	370	-640	1.098	-1.458	263	-543

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Sermaye hareketlerinin gelişimine baktığımızda, 2000 yılı başında uygulamaya konulan programının yarattığı olumlu hava sermaye hareketlerinin yönünü, miktarını ve kompozisyonunu önemli ölçüde belirlemiştir. IMF'nin de desteğini alan çok kapsamlı bir programın uygulamaya konulması yabancı yatırımcıların Türkiye'ye kaynak aktarımını hızlandırmıştır.

Programın başarı ile sürdürüldüğü Ocak-Ağustos döneminde net sermaye girişleri 11 milyar dolara ulaşmış, ancak Eylül ayı ile birlikte programın sürdürülebilirliğine ilişkin beklentilerin olumsuza dönmesi nedeniyle sermaye çıkışları başlamıştır. 2000 yılının son çeyreğinde gerçekleşen çıkışlara rağmen, 2000 yılı genelinde toplam sermaye girişleri 1999 yılına göre iki katına çıkarak toplam 9,4 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu düzey Türkiye'nin gerçekleştirdiği en yüksek sermaye girişi rakamıdır.

2000 yılında Türkiye'de, doğrudan yabancı sermaye girişi bir önceki yıla göre yüzde 25'lik artışla 783 milyon dolardan 982 milyon dolara, orta ve uzun vadeli krediler 11 milyar dolardan 17.5 milyar dolara, kısa vadeli sermaye girişleri ise bir önceki yıla göre beş kat artarak 4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2000 yılının ilk üç

çeyreğinde toplam 6 milyar dolar portföy yatırımı çekilebilmişken, bunun 5 milyar doları son çeyrekte geri verilmiştir.

1.5. Toplam Borç Stoku

Hazine'nin 2000 yılı içindeki yoğun tahvil ihraçlarına paralel olarak orta ve uzun vadeli dış borçlar 2000 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 9,15'lik artışla 78.3 milyar dolardan 85.4 milyar dolara yükselmiştir. Diğer taraftan, kısa vadeli dış borçlanma yılın ikinci yarısından itibaren ağırlık kazanmış ve 1999 yılına oranla yüzde 23.1'lik artışla 23.4 milyar dolardan 28.9 milyar dolara yükselmiştir. Kısa vadeli borçların toplam dış borç stoku içindeki payı 1999 yılı sonunda yüzde 23 iken, 2000 yılında bu oran yüzde 25.2'e ulaşmıştır.

Tablo 27. Toplam Borç Stoku

	1997	1998	1999	2000
İÇ BORÇ STOKU (Milyar TL)	5.945.802	11.612.885	22.920.145	36.420.620
Nakit	4.642.884	9.511.785	20.197.511	29.422.612
-Tahvil	2.267.894	3.815.843	16.960.758	27.373.224
-Bono	2.374.990	5.695.942	3.236.753	2.049.388
Nakit Dışı	1.302.918	2.101.100	2.722.634	6.998.008
İç Borç Stoku/GSMH (Yüzde)	**20,2**	**21,7**	**29,3**	**28,9**
İç Borç Stoku (Milyon Dolar)	29.039	37.135	42.437	54.216
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon Dolar)	84.891	96.906	101.780	114.325
Orta ve Uzun Vadeli	66.897	75.689	78.308	85.413
-Kamu	39.390	40.327	42.228	47.165
-TCMB	10.868	12.073	10.312	13.398
-Özel	16.639	23.289	25.768	24.850
Kısa Vadeli	17.994	21.217	23.472	28.912
-Kamu	0	0	0	1.000
-TCMB	889	905	686	653
-Ticari Bankalar	8.503	11.159	13.172	16.900
-Diğer	8.602	9.153	9.614	10.359
Dış Borç Stoku/GSMH (Yüzde)	**43,9**	**47,3**	**54,6**	**56,6**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2000 yılında iç borç stoku artış hızı yavaşlama göstermiştir. Önceki üç yıl ortalamasına bakıldığında iç borç stoku artış hızı yüzde 96.3 iken, bu oran 2000 yılında yüzde 58.9'a gerilemiştir. İç borç stoku 2000 yılında 54.2 milyar dolar ile (36.4 katrilyon TL) GSMH'nın yüzde 28.9'na, dış borç stoku 114.3 milyar dolar ile GSMH'nın yüzde 56.6'na ulaşmıştır. 2000 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam borç stoku 168.5 milyar dolara ve GSMH'nın yüzde 85.5'ine yükselmiştir.

2000 yılı oluşan bu makroekonomik yapı bankacılık sektörünün bilanço yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir.

2. 2000 YILI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ MALİ ANALİZİ

2.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Türk bankacılık sektörü 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan finansal liberalizasyon politikaları sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğramıştır. Bu değişimler arasında mevduat ve kredi faizlerine serbesti tanınması, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi uygulamaların yanısıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesi için yapılan çalışmalar yer almıştır.

Tablo 28. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar

	1995	1999	2000
Ticaret bankaları	**55**	**62**	**61**
Kamusal sermayeli	5	4	4
Özel sermayeli	32	31	28
Fon'daki bankalar		8	11
Yabancı sermayeli	18	19	18
Kalkınma ve yatırım bankaları	**13**	**19**	**18**
Kamusal sermayeli	3	3	3
Özel sermayeli	7	13	12
Yabancı sermayeli	3	3	3
Toplam	**68**	**81**	**79**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

2000 yılı Aralık ayı itibariyle Türk Bankacılık Sektörü'nde 4 kamu, 28 özel, 11'i TMSF bünyesinde, 18'i yabancı ve 18'ide kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere toplam 79 banka faaliyet göstermiştir. Türkiye'de şubesi bulunan yabancı sermayeli ticaret bankaları grubundan (Kıbrıs Kredi Bankası), diğeri ise özel sermayeli yatırım ve kalkınma bankaları grubundan (Park Yatırım Bankası) olmak üzere iki bankanın faaliyet izinleri kaldırılmış, özel sermayeli ticaret bankaları grubundan üç bankanın (Demirbank, Bank Kapital, Etibank) yönetimi TMSF'ye devredilmiştir. Böylece 1999 yılında 8 olan fondaki banka sayısı 11'e yükselmiştir.

Tablo 29. Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı

	1995	1999	2000
Ticaret bankaları	**6.219**	**7.660**	**7.807**
Kamusal sermayeli	2.875	2.865	2.834
Özel sermayeli	3.240	3.960	3.783
Fon'daki bankalar		714	1.073
Yabancı sermayeli	104	121	117
Kalkınma ve yatırım bankaları	**25**	**31**	**30**
Kamusal sermayeli	9	12	11
Özel sermayeli	12	16	16
Yabancı sermayeli	4	3	3
Toplam	**6.244**	**7.691**	**7.837**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Bankacılık sisteminde şube sayısındaki artış 2000 yılında da devam etmiş ve toplam şube sayısı 146 adet artarak 7.837'e ulaşmıştır. Ancak özel sermayeli ticaret bankalarının şube sayısında azalma yaşanmış, 1999 yılında 3.960 olan şube sayısı 2000 yılında 3.783'e gerilemiştir. Bunda 2000 yılında yaşanan krizin özel bankalar üzerinde daha ağır etkiler yaratması yatmaktadır. Buna karşılık kamusal ve yabancı sermayeli ticaret bankalarının şube sayısındaki azalma sınırlı düzeyde kalmıştır.

Tablo 30. Bankacılık Sektöründe Çalışanlar

	1995	1999	2000
Ticaret bankaları	**138.694**	**168.558**	**164.845**
Kamusal sermayeli	72.699	72.007	70.191
Özel sermayeli	63.010	92.366	70.954
Fon'daki bankalar			19.895
Yabancı sermayeli	2.985	4.185	3.805
Kalkınma ve yatırım bankaları	**6.099**	**5.430**	**5.556**
Kamusal sermayeli	5.245	4.336	4.456
Özel sermayeli	716	1.027	1.021
Yabancı sermayeli	138	67	79
Toplam	**144.793**	**173.988**	**170.401**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Çalışan personel sayısına baktığımızda bir önceki yıla göre toplam 3.587 kişilik bir azalma görülmektedir. Ticaret bankaları grubu içinde en fazla personel çıkarımı 21.412 kişi ile özel bankalarda yaşanmıştır. Kamusal sermayeli bankalarda 1.816, yabancı sermayeli bankalarda ise bu sayı 380'dir.

Tablo 31. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma (yüzde)

	1995	1997	1998	1999	2000
İlk beş banka					
T. aktif	48	44	44	46	48
T. mevduat	53	47	49	50	51
T. krediler	50	46	40	42	42

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Türk bankacılık sektörü göreceli olarak büyük ölçekli bankaların kontrolü altındadır. Her banka kontrol edebileceği piyasa yapısını bilmekte ve her bankanın karlılığı rakip bankanın piyasayı etkileyebilme güçleri ile ters orantılı olmaktadır. Yıllar itibariyle bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranları incelendiğinde gerçekten de Türk bankacılık sektörüne az sayıda bankanın egemen olduğu görülmektedir.[151]

Aktif toplamı bakımından en büyük beş banka sektör içinde yüzde 48'lik bir paya sahiptir. Bununla birlikte toplam mevduatın yüzde 51'i ve toplam kredilerin yüzde 42'sine sahip ilk beş banka sektörün yarsına hakim durumdadır.

2.2. MALİ DURUM ANALİZİ

2.2.1. Aktif Yapısı

1999 yılı sonunda 72.122 trilyon lira olan sektörün aktif büyüklüğü 2000 yılında nominal olarak yüzde 44.5'lik artışla 104.288 trilyon liraya yükselmiştir. Dolar bazında bakıldığında, bankacılık sektörünün 2000 yılı aktif büyüklüğü 155.2 milyar dolara ulaşmıştır. Türk lirası-yabancı para kompozisyonu incelendiğinde, sektörün toplam aktiflerinin yüzde 64,7'sinin Türk lirası cinsinden olduğu görülmektedir. Grup bazında kamu bankalarının toplam aktiflerinin yüzde 81,5'i, TMSF bünyesindeki bankaların yüzde 65,8'i ve özel bankaların yüzde 55,2'si Türk lirası ağırlıklıdır.

Kamu bankalarının aktiflerinin Türk lirası ağırlıklı olması, yoğun olarak ihtisas kredileri kullandırması ve Hazine'den görev zararı alacaklarından kaynaklanmıştır. Bu durum, 2000 yılında söz konusu bankalara 3.1 milyar doları döviz cinsinden ve 3 milyar dolar karşılığı ise Türk lirası cinsinden olmak üzere toplam 6.1 milyar dolar tutarında özel tertip devlet tahvili verilmesinden kaynaklanmıştır.

[151] Oğuz Esen, "Türk Bankacılık Sektörü," **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz** (Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ekim 2001), s.242.

2.2.1.1. Menkul değerler cüzdanı

Uygulanan program neticesinde bütçenin faiz dışı dengesindeki iyileşme, dış borçlanma imkanlarındaki artış, hazinenin yurt içi piyasalardan itfasının altında borçlanması ve faiz oranlarının hızlı düşüşü neticesinde kamu kağıtlarının cazibesinin azalması, bankaların menkul değer cüzdanının toplam aktifler içindeki payının azalmasına neden olmuştur.

Tablo 32. Menkul Kıymet Türlerine Göre Dağılım

(Trilyon TL)	1998	Yüzde Pay	1999	Yüzde Pay	2000	Yüzde Pay
Devlet Tahvili	2.831	54,3	8.787	71,0	8.838	73,7
Hazine Bonosu	1.620	31,1	826	6,7	604	5,0
Hisse Senetleri	98	1,9	989	8,0	670	5,6
Altın	102	2,0	647	5,2	12	0,1
Diğer	560	10,7	1.122	9,1	1.869	15,6
SEKTÖR TOPLAMI	**5.211**	**100,0**	**12.371**	**100,0**	**11.993**	**100,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

1999 yılı sonunda 12.371 trilyon lira olan menkul değerler cüzdanı toplamı yüzde 3,1 azalarak 2000 yılı sonunda 11.993 trilyon liraya, toplam aktifler içindeki payı da yüzde 17,2'den yüzde 11,5'e gerilemiştir. Menkul kıymet türlerinin dağılımına baktığımızda en yüksek payı yüzde 73,7'lik oranıyla devlet tahvili almaktadır. Hazine bonosu, hisse senedi ve altın portföyünde azalma olurken, devlet tahvili portföyünde artış gözlenmiştir. Grup bazında menkul kıymetler portföyünün 2000 yılı toplam aktifler içindeki payı kamu bankalarında yüzde 6,1, özel bankalarda yüzde 9,9, yabancı bankalarda yüzde 16,6 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.1.2. Bankalara yapılan plasmanlar

1999 yılında 9.556 trilyon lira olan bankalara yapılan plasmanlar yüzde 66 oranında artarak 2000 yılında 15.847 trilyon liraya yükselmiştir. 1999 yılı sonunda bankalardan alacaklar kaleminin yüzde 78'i yabancı para iken, bu oran 2000 yılı sonunda yüzde 62,3'e gerilemiştir.

Ayrıca, 2000 yılında Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Alacaklar kalemi 1999 yılı sonuna oranla yüzde 191 artarak 601 trilyon liradan 1.750 trilyon liraya, aktif toplamı içindeki payı ise yüzde 0,8'den yüzde 1,7'ye yükselmiştir. Gruplar itibariyle

incelendiğinde, özellikle yabancı bankaların bankalararası para piyasasında borç verme eğilimini arttırdığı görülmektedir. Diğer yandan, işlem hacmi bakımından TMSF hariç özel bankalar grubu 823 trilyon TL ile en fazla işlem yapan grup iken, bunu 589 trilyon lira ile yabancı bankalar grubu takip etmiştir.

Bankalararası para piyasasında işlem hacminin artmış olmasında, özellikle Ekim ayında TMSF kapsamına 2 yeni bankanın daha alınmasının ardından bankalar hakkında mali piyasalarda oluşan spekülasyonlar sonucu, bankaların kendi aralarındaki işlemleri daha güvenli bulmaları nedeni ile Merkez Bankası üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmeleri rol oynamıştır.

2.2.1.3. Krediler

Ekonomik faaliyetteki genişleme, faiz oranlarının düşmesi, tüketim harcamalarındaki artış, kur politikasının kur riskini azaltması özellikle TL kredi talebini ve kredi arzını artış yönünde etkilemiştir.

Tablo 33. Gruplar İtibariyle Krediler

(Trilyon TL)	1998	Yüzde Pay	1999	Yüzde Pay	2000	Yüzde Pay
Kamu Bankaları	3.816	29,1	5.725	28,7	8.757	27,5
Özel Bankalar	7.944	60,5	11.318	56,8	17.816	56,0
TMSF İdaresindeki Bankalar	132	1,0	737	3,7	2.138	6,7
Yabancı Bankalar	472	3,6	748	3,8	1.110	3,5
Kalkınma ve Yatırım B.	770	5,9	1.396	7,0	2.028	6,3
SEKTÖR TOPLAMI	**13.134**	**100,0**	**19.924**	**100,0**	**31.849**	**100,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Sektörün 1999 yılında kullandırdığı nakdi kredilerin toplamı 19.924 trilyon liradan 2000 yılında yüzde 59.8'lik artışla 31.849 trilyon liraya yükselmiştir. Nakdi kredilerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 27,6'dan 30,5'e çıkmıştır. Sektör toplamında kullandırılan kredilerin Türk Lirası-yabancı para kompozisyonu incelendiğinde kredilerin yüzde 60'nın Türk lirası, yüzde 40'ının yabancı para kredileri olduğu görülmektedir. Ancak gruplar itibariyle bakıldığında kamu, özel ve TMSF bünyesindeki bankaların Türk lirası ağırlıklı, yabancı bankaların ise yabancı para cinsinden kredi kullandırdıkları göze çarpmaktadır. Sektörün toplam kredi hacminde özel bankaların payı yüzde 56 iken kamu bankalarının payı yüzde 27,5'dir.

Tablo 34. Kredilerinin Türlerine Göre Dağılımı

(Trilyon TL)	1998	Yüzde Pay	1999	Yüzde Pay	2000	Yüzde Pay
İskonto ve İştira Senetleri	100	0,8	91	0,5	137	0,4
İhracat Kredileri	3.523	26,8	4.656	23,4	6.049	18,9
İthalat Kredileri	28	0,2	10	0,1	9	0,1
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	404	3,1	567	2,8	692	2,2
Diğer Yatırım Kredileri	311	2,4	856	4,3	1.078	3,4
İşletme Kredileri	195	1,5	443	2,2	1.009	3,1
İhtisas Kredileri	1.448	11,0	2.101	10,5	2.829	8,9
Fon Kaynaklı Krediler	806	6,1	1.647	8,3	2.941	9,2
Tüketici Kredileri	699	5,3	982	4,9	4.633	14,5
Kredi Kartları	642	4,9	1.161	5,8	2.168	6,8
Müşteri Adına Menkul Değ. Alım. K.	1	0,0	6	0,0	7	0,0
Altın Kredileri	35	0,3	36	0,2	56	0,2
Diğer Krediler	4.942	37,6	7.367	37,0	10.421	32,3
SEKTÖR TOPLAMI	**13.133**	**100,0**	**19.925**	**100,0**	**31.849**	**100,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Kredilerin türlerine göre dağılımına bakıldığımızda, 2000 yılında ihracatta yaşanan daralmaya bağlı olarak ihracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı yüzde 23,4'den 18,9'a gerilemiştir. Bunun yanında özel tüketim talebine bağlı olarak tüketici kredileri 1999 yılına göre 4 kat artmış ve toplam krediler içindeki payı 4,9'dan 14,5'e çıkmıştır. Kredi talebindeki artışa paralel olarak 1999 yılında yüzde 45 olan mevduatın krediye dönüşme oranı 2000 yılında yüzde 54'e yükselmiştir.

Kredilerin vade yapısı incelendiğinde, yıllar içerisinde kullandırılan kredilerin daha uzun vadeye kaydığı dikkati çekmektedir. 1999 yılı sonunda açıklanan istikrar programının da etkisi ile beklentiler özellikle yılın ilk yarısında daha uzun vadeli oluşmuştur. 1999 yılı Aralık ayı itibariyle yüzde 77.5 olan kısa vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı Kasım 2000'de yüzde 68.8'e gerilemiştir. Bunun en önemli nedeni orta vadeli krediler olarak sınıflandırılan otomobil ve konut kredilerindeki artıştır.[152]

[152] **http://tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum_IV2000.pdf** s.107. Erişim: 8 Aralık 2003

2.2.1.4. Takipteki alacaklar

Kredi hacmindeki büyüme yanında takipteki alacaklar kaleminde de artış gözlenmiştir. 1999 yılında 2.327 trilyon lira olan brüt takipteki alacaklar 2000 yılında yüzde 69.3 oranında artarak 4 katrilyon liraya yükselmiş ve aktif büyüklüğü içindeki payı 3,2'den 3,8'e çıkmıştır. Takipteki alacaklar için karşılıklar ayrıldıktan sonra net rakam 1.431 trilyon lira olarak şekillenmiştir. Bunun da yüzde 56 gibi büyük bir kısmı kamu bankalarına aittir. TMSF bünyesindeki bankaların payı yüzde 21,6, özel bankaların payı ise yüzde 20'dir.

Tablo 35. Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları

Yüzde	**1998**	**1999**	**2000**
Kamu Bankaları	5,6	9,6	11,6
Özel Bankalar	7,3	3,7	6,0
TMSF İdaresindeki Bankalar	49,8	62,4	41,8
Yabancı Bankalar	1,1	2,2	2,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3,4	3,1	2,5
SEKTÖR	**7,2**	**10,5**	**11,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Kredilerin takibe dönüşme oranı 1998 yılında yüzde 7.2'den, 1999 yılında 10.5'e, 2000 yılında ise yüzde 11'e yükselmiştir. 1999 yılında yaşanan artışın sebebi TMSF bünyesine alınan beş bankanın takipteki alacaklarının yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Bu oran kamu bankalarında yüzde 9,6'dan 11,6'ya özel bankalarda ise yüzde 3,7'den 6,0'a yükselmiştir.

2.2.2. Pasif Yapısı

Türk bankacılık sektörünün 2000 yılı toplam pasiflerinin Türk Lirası-yabancı para kompozisyonu incelendiğinde yüzde 53,3'ünün Türk Lirası yüzde 46,7'sinin de yabancı para olduğu görülmektedir. 1998 ve 1999 yıllarında Türk lirası kalemlerin ağırlığı ortalama yüzde 52.4 iken, 2000 yılında uygulanan programla birlikte TL ağırlık düşüş göstermiş ve Kasım dönemi itibariyle yüzde 49'a gerilemiştir. Bunun nedeni izlenen döviz kuru politikası nedeniyle bankaların pozisyon açmalarıdır. Kasım krizinin etkisi ve bankaların yılsonu pozisyon kapatmaları sonucu ağırlık tekrar Türk Lirasına dönmüştür.

Gruplar bazında toplam pasiflerin Türk Lirası-yabancı para kompozisyonuna bakıldığında yabancı bankalar yüzde 68'lik yabancı para ağırlığı ile ilk sırayı almaktadır. Yabancı bankaları yüzde 64 ile TMSF bünyesindeki bankalar ve yüzde 60'lık yabancı para ağırlığı ile özel bankalar izlemiştir. Kamu bankalarındaki durum ise bunun tam tersine şekillenmiştir. Pasiflerinin yüzde 80'i Türk Lirası kalemlerden oluşmuştur.

2.2.2.1. Mevduat

Türk bankacılık sektörünün temel fon kaynağı olan mevduat, 2000 yılında yüzde 35.8'lik artışla 58.900 trilyon liraya ulaşmış ve toplam pasifler içinde yüzde 56.5'lik payıyla ilk sırayı almıştır. Sektör toplamının mevduat yapısı incelendiğinde yüzde 52,4'ünün Türk Lirası, yüzde 47,6'sı yabancı para olduğu görülmektedir. Ancak gruplar itibariyle baktığımızda kamu bankalarında toplam mevduatın yüzde 77,3'ü Türk Lirası, özel bankalarda ise toplam mevduatın yüzde 67,2'si yabancı para cinsindendir. Sektördeki toplam mevduatın yüzde 44'ü özel bankalarda yüzde 40'ı kamu bankalarına toplanmıştır.

Tablo 36. Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı

(Trilyon TL)	1998	% Pay	1999	% Pay	2000	% Pay
Tasarruf Mevduatı	6.427	29,5	13.356	30,8	17.692	30,0
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	365	1,7	798	1,8	1.328	2,3
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	2.081	9,6	3.544	8,2	5.842	9,9
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	2.071	9,5	4.034	9,3	6.026	10,2
Döviz Tevdiat Hesapları	10.784	49,5	21.207	48,9	27.857	47,3
Altın Depo Hesapları	46	0,2	440	1,0	155	0,3
SEKTÖR TOPLAMI	**21.775**	**100,0**	**43.379**	**100,0**	**58.900**	**100,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Mevduatın türlerine göre dağılımına baktığımızda ilk sırayı yüzde 47.3'lük payıyla Döviz Tevdiat Hesapları, ikinci sırayı yüzde 30 ile Tasarruf Mevduatı almaktadır. Bunun yanında likidite ihtiyaçları nedeniyle Türk Lirası mevduata yüksek faiz veren kamu bankaları TL mevduatın yüzde 58.8'ini, özel bankalar grubu da yabancı para mevduatın yüzde 62.2'sini toplamıştır.

Para programının açıklanmasının ardından faiz oranlarındaki düşüşün beklenenin üzerinde ve çok kısa sürede gerçekleşmesi, tasarrufların Türk lirasına

yönelmemesine neden olmuştur. Nitekim, 2000 yılının son ayına kadar DTH'ları toplam mevduat içindeki ağırlığını (yüzde 51.5) korumuş ancak, Kasım krizinde Türk lirası mevduata verilen faizlerin aşırı yükselmesi nedeniyle DTH'larda kısmi bir çözülme yaşanmıştır. Bankaların DTH'ları, özellikle yurtiçinde yerleşik gerçek kişilerin yüksek faizli Türk lirası mevduata kaymaları sonucu Kasım–Aralık 2000 döneminde yaklaşık 1,5 katrilyon lira tutarında azalmıştır.[153]

Toplam mevduatın vadelere göre dağılımı incelendiğinde, 1999 yılana göre vade yapısının kısaldığı görülmektedir. 2000 yılının Kasım ayı sonuna kadar geçen on bir aylık dönemde Türk lirası mevduatın ortalama vadesi 4.1 aydan 2.8 aya, döviz tevdiat hesaplarının ortalama vadesi ise 3.5 aydan 3 aya düşmüştür. Böylelikle, 1999 yılında 3.8 ay olarak gerçekleşen toplam mevduatın ortalama vadesi, 2000 yılının Kasım ayında 2.9 aya gerilemiştir.[154]

Tablo 37. Mevduatın Vadelerine Göre Dağılımı

(Trilyon TL)	1998	% Pay	1999	% Pay	2000	% Pay
TL Mevduat	**10.945**	**50,3**	**21.731**	**50,1**	**31.042**	**52,7**
- vadesiz – 3 ay vadeli	8.174	37,5	13.884	32,0	27.684	47,0
- 3 aydan uzun vadeli	2.771	12,7	7.847	18,1	3.358	5,7
DTH	**10.830**	**49,7**	**21.647**	**49,9**	**27.858**	**47,3**
- vadesiz - 3 ay vadeli	8.188	37,6	15.943	36,8	22.247	37,8
- 3 aydan uzun vadeli	2.642	12,1	5.705	13,2	5.611	9,5
SEKTÖR TOPLAMI	**21.775**	**100,0**	**43.378**	**100,0**	**58.900**	**100,0**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Kısa vadeli (vadesiz-3 ay vadeli) mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1999 yılında yüzde 69 iken, 2000 yılı sonunda yüzde 85'e yükselmiştir. Kasım 2000 krizi öncesinde Türk lirası mevduatların daha kısa vadede yoğunlaşması, bankaların enflasyondaki düşme beklentisine paralel olarak kısa vadeli mevduata daha yüksek oranda faiz önermeleri, tasarruf sahiplerinin ise faizlerin yükselebileceği beklentisi ile daha kısa vadeyi tercih etmelerinden kaynaklanmıştır. Kriz sonrasında ise, oluşan belirsizlik ortamı mevduatta kısa vade tercihinin devam etmesine sebep olmuştur.

[153] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayınlarveraporlar/rapor/bddk/bddk_yillikrapor_2000.doc** Erişim: 5 Aralık 2003

[154] **http://tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum_IV2000.pdf** s.105. Erişim: 8 Aralık 2003

2.2.2.2. Bankalara borçlar

Sektörün ikinci büyük fon kaynağını oluşturan bankalara borçlar kalemi yüzde 70.4'lük artışla 2000 yılında 14.032 trilyon liradan 23.907 trilyon liraya ulaşmıştır. Bu kalemin toplam pasifler içindeki payı bir önceki yıla göre yüzde 19,5'den yüzde 23'e yükselmiştir. 2000 yılında bankalara borçlar kaleminin Türk lirası-yabancı para kompozisyonuna baktığımızda işlemlerin yüzde 69,3'ünün yabancı para cinsinden yapıldığı görülmektedir. Türk lirası işlemlerin payı da söz konusu dönemde yüzde 25.2'den yüzde 30,7'e yükselmiştir.

2000 yılı sonu itibariyle, Türk lirası cinsinden olan bankalara borçlar kaleminin yüzde 58'i kamu bankalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum özellikle Kasım-Aralık 2000 döneminde kamu bankalarının karşı karşıya kaldıkları likidite sıkışıklığı nedeniyle yurtiçi bankalardan yüksek faizle fon toplamalarından kaynaklanmıştır.

Diğer taraftan, 2000 yılında uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yükseltmelerinin de etkisiyle, yurtdışı piyasalardan borçlanma imkanları artan bankacılık sektörünün yurtdışından kullandığı krediler, Aralık 1999'da 13,4 milyar dolardan Aralık 2000'de 18,7 milyar dolara yükselmiş, bununda 11,5 milyar doları özel bankaların sağladığı yurtdışı kredilerden oluşmuştur.[155]

2.2.2.3. Özkaynaklar

Aralık 1999 itibariyle 4.234 trilyon lira olan bankacılık sektörünün özkaynakları, 2000 yılı sonunda 7.622 trilyon liraya yükselmiştir. 2000 yılının 11 ayında özkaynakları reel olarak yüzde 3 oranında azalan bankacılık sektörünün Kasım krizi sonucu maruz kaldığı zarar nedeniyle özkaynaklarının 2000 yılı sonunda daha da erimesi beklenmiştir. Ancak, Aralık 2000'de TMSF idaresindeki bankalara zararlarının karşılanması amacıyla verilen DİBS'leri karşılığının yedek akçeler hesabında izlenmesi nedeniyle, özkaynaklar reel olarak yüzde 35,7 oranında artmıştır. Dolar bazında bakıldığında, özkaynakların ele alınan dönemde 7.840 milyon dolardan yüzde 44,7 oranında artışla 11.346 milyon dolara ulaştığı görülmektedir.

---

[155] **http://www.bddk.org.tr/turkce/yayınlarveraporlar/rapor/bddk/bddk_yillikrapor_2000.doc** Erişim: 5 Aralık 2003

Tablo 38. Bankacılık Sektörünün 2000 Yılı Özkaynakları

(Trilyon TL)	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Birikmiş Kâr/Zarar	SKYDF+ MDDAF*	Özkaynak Toplamı
Kamu Bankaları	697	214	-177	368	1.102
Özel Bankalar	3.016	810	463	2.440	6.729
TMSF Bankaları	689	3.406	-6.315	170	-2.050
Yabancı Bankalar	440	93	110	67	710
Kalk. Ve Yat. Bankaları	737	99	212	83	1.131
SEKTÖR TOPLAMI	**5.579**	**4.622**	**-5.707**	**3.128**	**7.622**

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

2.2.3. Bilanço Dışı İşlemler

Bankacılık sisteminde gittikçe artan bilanço dışı işlemler 2000 yılında da bu eğilimi sürdürmüştür. Bilanço dışı işlemlerden gayri nakdi kredi-yükümlülükler, repo-ters repo, faiz ve dövizle ilgili işlemlerin toplam bilanço büyüklüğüne oranı 1998'de yüzde 88.7, 1999 yılında yüzde 103 iken 2000 yılı Aralık ayında yüzde 100.7 olarak gerçekleşmiştir. Buradaki azalmanın nedeni Kasım krizini takiben bilanço içi açık pozisyonun azaltılması sonucu bankaların döviz ve faiz haddi ile ilişkili işlemlere başvurma ihtiyacının azalmasıdır. Özel bankalar ile yabancı sermayeli bankaların bilanço dışı işlemlere ağırlık verdikleri görülmektedir. Özel bankalarda 1999 yılında yüzde 120 olan bilanço dışı işlemler 2000 yılında yüzde 139'a yükselmiştir.

Reponun mevduat munzam karşılığına tabi olmaması ve stopaj oranının düşüklüğüne rağmen, yüksek tutarlı güvence nedeniyle Kasım krizine kadar yatırımcıların tercihi mevduat yönünde olmuştur. Ancak, Kasım 2000 likidite krizi nedeniyle bankalar repo işlemlerine daha yoğun olarak başvurmak zorunda kalmışlar, bu nedenle Ekim 2000 döneminde 14.742 trilyon lira olan toplam repo-ters repo tutarı Kasım ayında 15.897 trilyon liraya yükselmiştir. Ancak piyasa faiz oranlarındaki aşırı artış sonucu repoya konu edilebilecek DİBS'lerin azalması ve müşterilerin güvence nedeniyle mevduatı tercih etmeleri üzerine, günlük mevduat toplamaya başlamışlar ve Aralık 2000 döneminde repo-ters repo toplamı tekrar 14.830 trilyon liraya gerilemiştir.[156]

[156] **Aynı**

2.2.4. Karlılık

Bankacılık sektörünün 2000 yılında, geçmiş yıllardaki yüksek karlılık rakamları ile karşılaştırıldığında daha düşük performans gösterdiği, özellikle Kasım 2000'de yaşanan krizin etkisiyle daha da kötüleştiği görülmektedir. 1999 yılının sonunda uygulamaya konulan makroekonomik program sonrasında ekonominin genelinde oluşan olumlu havanın etkisiyle faiz oranlarında gerçekleşen keskin düşüşler banka bilançolarının yapısını da değiştirmiştir. Bu dönemde, bankaların kullandırdıkları kredilerde önemli artışlar olurken, menkul değerler cüzdanının bilanço payı nispeten azalmıştır. Böylece, bankaların yüksek getirili DİBS faiz gelirleri yerine düşük getirili ve uzun vadeli kredi faiz gelirleri ile yetinmek zorunda kalmaları kar marjlarının düşmesine sebep olmuştur. Öte yandan, yılın son çeyreğinde likidite sıkışıklığı nedeniyle yükselen faiz ortamında, bazı bankaların yüksek maliyetlerle fon bulmaları ve kaynak imkanı daralan bazı bankaların da yükümlülüklerini yerine getirmek için yoğun menkul kıymet satışına yönelmeleri bu bankaların büyük zararlara maruz kalmalarına yol açmıştır.

Bankacılık sektörünün geneline baktığımızda, 1999 yılında 305 trilyon lira zarar eden sektör, 2000 yılını 2.7 katrilyon lira zararla kapatmıştır.

Bankacılık sektörünün gelir-gider yapısı incelendiğinde; faiz gelirlerinin 1999 yılına oranla reel olarak yüzde 20,5 azaldığı görülmektedir. Faiz gelirleri içinde bankalardan alınan faiz ve bankalararası para piyasa işlemlerinden alınan faiz kalemlerinde reel olarak sırasıyla yüzde 37 ve yüzde 76,5 artış görülürken, DİBS'nden alınan faiz reel olarak yüzde 37 azalmıştır. Bunun nedeni uygulanan programla beraber faizlerin hızla düşmesi ve bilanço içindeki payının azalmasına paralel olarak elde edilen gelirin düşmesidir. Faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı yüzde 92'den yüzde 86,5'e gerilerken; DİBS'nden elde edilen faizlerin toplam faiz gelirleri içindeki payı yüzde 22,2'den yüzde17,6'ya gerilemiştir.

Faiz giderlerinin dağılımına baktığımızda, bankacılık sektörünün temel fon kaynağı olan mevduata verilen faizler bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 35 azalmıştır. Toplam faiz giderleri içindeki payı, mevduat faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak önemli ölçüde azalmış ve 1999 yılında yüzde 78 iken 2000 yılında bu oran yüzde 63'e gerilemiştir.

Faiz gelirlerinin azalmasına karşın, bankacılık sektörünün faiz dışı gelirleri 2000 yılında reel olarak yüzde 22,4 artış göstermiştir. Uygulanan ekonomik program sonucunda faiz marjlarında daralma yaşayan bankaların operasyonel işlemlere ağırlık vermeleri faiz dışı gelirlerin artmasında etkili olmuştur.

3. 2000 YILI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ÜSTLENDİĞİ RİSKLER

2000 yılında bankacılık sektörünün, nakit değerler, bankalar ve menkul değerler cüzdanından oluşan likit ve likide yakın varlıklarının, toplam aktifler içindeki payı önemli oranda gerilemiştir. Enflasyonla mücadele programından önce getirisi yüksek olan ve risksiz olarak kabul edilen kamu kağıtlarının, 2000 yılında faiz oranlarındaki düşüşe paralel olarak, en çok tercih edilen kıymetler olma özelliğini yitirmeye başlaması ve ortaya çıkan talep artışı sonucunda bankaların özellikle tüketici kredilerine yönelmeleri sektörün aktif kompozisyonunu değiştirmiştir.

Uygulanan programla beraber beklentilerin olumlu hale gelmesi ve bankaların faiz oranlarının daha da düşeceği yönündeki beklentisi sektörde kullanımları sabit getirili ve uzun vadeli yapmaya teşvik ederken, kaynakları da kısa vadede yoğunlaştırmıştır. Faizler düşme eğiliminde iken böyle bir vade yapısı olumlu iken, faizlerin yükselme eğiliminde olması halinde ise olumsuz bir yapıyı işaret etmektedir. Sektördeki bu vade uyumsuzluğu bankaların üzerine likidite ve faiz riskini yüklemiştir. Nitekim 2000 yılının Kasım ayında yaşanan likidite krizinde üstlenilmiş olan faiz ve likidite riski gerçekleşmiştir. Bankaların likidite ihtiyaçlarındaki artış, sektörün kısa vadeli faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden fazla olması bankaların fonlama maliyetlerini yükseltmiştir. Yaşanan likidite krizi pekçok bankanın ciddi kayba uğramasına neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan sabit kur sistemi, bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden kullanmış olduğu krediler için dolaylı bir sigorta fonksiyonu göstermektedir. Döviz kurundaki belirsizliği hükümet politikaları ortadan kaldırdığından, bankacılık sistemine ve yabancı para cinsinden borçlanan birimlere döviz kurundaki değişim için bir taahhütte bulunmaktadır. Bu durum bir taraftan sermaye girişlerini teşvik ederken, diğer taraftan ekonomiyi dış şoklara karşı kırılgan

hale getirmektedir. Ayrıca, sabit kur sisteminde bankacılık sektörü yabancı para cinsinden pozisyon açıklarını riske karşı koruma ihtiyacı duymamaktadır.

Ülkemizde yabancı para pozisyon açığındaki artış, temel olarak bankacılık sisteminin vadeli döviz alım ve satım işlemlerinin 1998 yılı başından itibaren serbest bırakılması nedeniyle bankaların yabancı para pozisyon açığını, bilanço dışı işlemler ile kaçınmaya çalışmalarından kaynaklanmıştır. Böylece, bankalar 1998 yılından itibaren döviz pozisyon açıkları için getirilen yasal üst limiti kolayca aşabilmişlerdir.

2000 yılı başından itibaren uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programının yaratmış olduğu iyimserlik ve döviz kurundaki artış oranının önceden açıklanması ve bir yıllık dönemde belli olması nedeniyle döviz pozisyon açıklarındaki artış eğilimi devam etmiştir. Yüksek reel faizler nedeniyle yurt dışından döviz ile borçlanarak hazineyi finanse etme, bankalara bir yandan yüksek karlar sağlarken diğer yandan açık pozisyonları ve buna bağlı olarak kur risklerini arttırmıştır. Bankacılık sektörünün Ocak 2000'de 14,3 milyar dolar olan bilanço içi pozisyon açığı, Kasım 2000'de en yüksek seviyeye ulaşmış ve 21,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2001 yılının Şubat ayında yaşanan kriz sonucunda dövizin dalgalanmaya bırakılması, yüksek miktarda yabancı para pozisyon açığı taşıyan bankacılık sektörünün mali yapısını önemli ölçüde bozmuştur.

Sonuç olarak, 2000 yılında uygulanan enflasyonu düşürme programına bağlı olarak bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısında önemli değişimler yaşanmış ve risk algılaması azalmıştır. 2000 yılı boyunca bankacılık sektörü likidite, faiz ve kur riskini barındıran bir bilanço yapısına sahip olmuştur. 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan krizlere uygulamada ortaya konan bilanço yapısıyla yakalanmış ve yaşanan krizlerin maliyeti çok daha fazla olmuştur.

Sadece bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmak için harcanan kaynak miktarı 53.8 katrilyon TL olmuştur. Bunun dışında krizlerin Türkiye ekonomisi üzerine getirdiği yük daha da fazladır. Yaşanan krizler sonrası yurt dışına çıkışı önlenemeyen yabancı sermaye ve Merkez Bankası'nın eriyen rezervleri diğer bir maliyet unsurudur.

Döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması ve yaşanan krizler 2001 yılı makroekonomik dengelerini de altüst etmiştir. 2001 yılı için yüzde 4,5'lik bir büyüme öngörülmüş; ancak yüzde 9,4 civarında bir küçülme yaşanmıştır. Bu da GSMH'nın yüzde 13,9'u kadar bir kayıp demektir. 2000 yılı GSMH'nın 126 katrilyon TL olduğu

düşünülürse, potansiyel bir artışından mahrum olunan bu kaybın 17,5 katrilyon TL olduğu görülecektir. Bunun yanında artan faiz oranları, bütçe üzerinde ek faiz gideri yükü doğurmuş; ayrıca tüm ekonomik birimlerin serveti kurda meydana gelen artıştan dolayı azalmış ve Türkiye'nin dış borç stoku dolar bazında artmıştır.

4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Türkiye'de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler bankacılık sektörünün geçmişten gelen sorunlarını daha da ağırlaştırmıştır. Türk Bankacılık Sektörünün yapısal sorunları;

- Özkaynak yetersizliği,
- Yüksek kamu kesimi açıkları ve bunun bankalar kanalıyla finanse edilmesi,
- Küçük ölçekli ve parçalı bir bankacılık sistemi,
- Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği,
- Risklere karşı aşırı duyarlılık ve kırılganlık,
- Yetersiz risk yönetimi,
- Yüksek kaynak maliyetidir.

Yukarıda özetlenen yapısal sorunlar, bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı oldukça kırılgan hale getirmiştir.

Şubat 2001 kriziyle birlikte, uygulanan programın sona erdirilmesi ve döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması, bankacılık sektörünün mevcut bilanço pozisyonunun değişmesine neden olmuştur. Kriz sonrası dönemden günümüze gelindiğinde, 2005 yılına kadar geçen süreyi iki ana döneme ayırarak incelemekte fayda vardır. İlk dönem, krizin ağır etkilerinin yaşandığı ve ekonominin küçüldüğü 2001–2002 yılları arası; ikinci dönem ise krizin piyasalar üzerindeki etkisinin azaldığı ve ülke ekonomisinin yeniden büyüme eğilimine girdiği 2003–2005 yılları arasıdır.

2002 yılına kadar bankacılık sektörü, döviz kurunun sürekli değer kazanması sebebiyle aktif toplamı içinde yabancı para cinsinden kalemlere ağırlık vermiştir. 2000 yılında yüzde 35,3 olan yabancı para ağırlığı 2001 yılında yüzde 48,1'e yükselmiş ve 2002 yılına kadar da bu düzeyini korumuştur. Menkul değerler cüzdanının yüzde

54,2'si, likit varlıkların yüzde 66'sı ve kredilerin yüzde 62'si yabancı para cinsinden oluşmuştur. Bankaların verdikleri kredilerin yabancı para ağırlıklı olması, döviz kurunda yaşanan belirsizlikten kaçınmak istemelerinden kaynaklanmıştır. Ancak böyle bir politika, döviz kuru riskini kredi kullananın üzerine yıktığından kredinin geri ödenmesinde problemlere ve banka açısından kredi riskinin artmasına neden olmuş; kredilerin takibe dönüşme oranı yüzde 23,2'ye yükselmiştir. Bunun yanında ekonomide yaşanan belirsizlik nedeniyle aktiflerin vadesi oldukça kısalmış; kredilerin toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Kriz sonrasında faizlerin hızla yükselmesi, banka kaynaklarının vadelerini de oldukça kısaltmış ve tasarruf sahiplerinin döviz tutma talebi, toplam mevduat içinde yabancı para ağırlığının yüzde 59,7'ye çıkmasına neden olmuştur. Bankacılık sektörü kriz öncesi dönemden farklı olarak, aktif-pasif uyumsuzluğunun azaltılması için kullanımlarını da kısa vadede yoğunlaştırmıştır.

2003 yılından itibaren finansal piyasalarda kriz etkisinin sona ermesi, faizlerin gerilemesi, döviz kurunun durağanlaşması ve TL'nin değer kazanması, ekonomik faaliyetin canlanmasına ve bankaların bilanço yapısının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu dönemde değerlenen TL ve gerileyen faizler bankaların kullanımlarını Türk Lirası cinsinden ve uzun vadede, kaynaklarının ise yine Türk Lirası ancak kısa vadede yoğunlaşmasına yol açmıştır. Mart 2005 itibariyle aktiflerin yüzde 65,3'ü, pasiflerin ise yüzde 61,8'i Türk Lirası cinsinden oluşmuş; 1 yıldan uzun aktif kalemlerin toplam içindeki payı yüzde 40'a, 1 aya kadar olan pasif kalemlerin toplam içindeki payı yüzde 32,8' yükselmiştir.

Ekonomik gelişmeye bağlı olarak kredilerin toplam aktif içindeki payı 2001 yılında yüzde 24,6 seviyesinden 2005 yılında yüzde 35,5'e yükselmiş ve Türk Lirası cinsinden krediler yüzde 64,2 ile ağırlık kazanmıştır. Menkul değerler cüzdanın aktifler içindeki payı korunurken, döviz cinsinden kıymetlerin payının azaldığı ve Türk Lirası menkul kıymetlerin payının arttığı görülmektedir. Buna karşın döviz kuru artışının sınırlı olması tasarruf sahiplerini TL mevduata yöneltmiş ve mevduatların vadesi de kısalmıştır.

2005 yılı bankacılık sektörünün bilanço yapısı, kriz öncesi dönemle karşılaştırıldığında benzerlikler dikkati çekmektedir. 2000 yılında olduğu gibi 2005 yılında da bankacılık sektörünün kaynaklarının kısa vadede, kullanımlarının ise uzun vadede oluşması bankacılık sektörünün aktif-pasif uyumsuzluğunu arttırmış, sektör

üzerine likidite ve faiz riskini yüklemiştir. Bunun yanında bankalar arası yaşanan rekabet sonucu bankaların kredi plasmanına ağırlık vermiş olmaları, ekonomik daralmanın yaşanması durumunda bu kredilerin takibe dönüşmesine ve bankaların mali bünyelerinin önemli ölçüde bozulabilmesine yol açabilecektir. Yine aynı şekilde kriz öncesi dönemle benzerlik gösteren ithalat artışı ve cari işlemler açığının büyümesi, yeni bir döviz krizi yaşanması olasılığını arttırmaktadır. Ancak buradaki olumlu nokta bankacılık sektörünün yabancı para pozisyon açığının kriz dönemindeki gibi çok yüksek olmayışıdır. Mart 2005 itibariyle bankacılık sektörünün bilanço içi yabancı para pozisyon açığı 1,5 milyar dolardır. Kriz döneminde bu rakam 21,5 milyar dolara yükselmiştir. Diğer bir olumlu nokta ise Merkez Bankası'nın bağımsız bir para politikası uyguluyor olmasıdır. 2000 yılı uygulanan para politikası, piyasadaki likidite artışını yabancı sermaye girişlerine bağımlı hale getirmiştir. Böyle bir politikanın 2005 yılında uygulanmıyor olması, kriz dönemindeki gibi bir likidite sıkışıklığı olasılığını azaltmaktadır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte bankacılık sektörünün aldığı pozisyon incelendiğinde, bankaların risk alma eğiliminin devam ettiği görülmektedir. Ekonominin temelini bankacılık sisteminin oluşturduğu ülkemizde bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, bankacılık krizlerinin önlenmesi ve istikrarlı bir ekonomik ortam yaratılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu amaçla ülkemizde sağlıklı bir bankacılık sisteminin kurulabilmesi için;[157]

- Risk yönetimi faaliyetlerinin iyileştirilmesi,
- Aktif kalitesinde iyileşme,
- Mevduat sigorta sisteminin gözden geçirilmesi,
- Etkin gözetim ve denetim,
- Özsermaye artışının sağlanması,
- Karlılığın arttırılması ve sürdürülmesi,
- Kamu bankalarının sistemdeki ağırlığının azaltılması,
- Yabancı bankaların sistemdeki payının arttırılması,
- Faaliyet masraflarının düşürülmesi gerekmektedir.

---

[157] Sayılgan, **a.g.e.,** s.75.; Koray Duman, "Türkiye'de Finansal Krizler ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması." (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.211.

Risk yönetim sistemine sahip olmak ve etkin bir şekilde uygulamak bankaların gelişen piyasa koşullarına ve yasal düzenlemeler çerçevesinde varlıklarını sürdürebilmeleri için zorunlu hale gelmiştir. Bankalar tüm işlem ve faaliyetlerinde karşılaştıkları riskleri tanımlamalı ve ölçmeli, risk ile karlılık arasındaki optimum dengeyi sağlamalıdırlar. Ayrıca risk yönetimiyle eşanlı olarak makroekonomik göstergelerden daha çok yararlanmalı, ekonomik gidişat öngörülmeli ve risk yönetim tekniklerini riski minimize edecek şekilde uygulamalıdırlar. Öte yandan, yüksek bir risk profili altında çalışmak isteyen bankalar için daha yüksek bir sermaye zorunluluğunun getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Risk yönetiminde kullanılan forward, futures, opsiyon ve swap gibi türev ürünler finansal sistemde etkin risk yönetimi imkanı ve piyasada gerçekleşen olaylar karşısında yeni yatırım stratejisi sunmak yoluyla bir yandan spot piyasaya derinlik kazandırmakta ve işlem hacmini arttırmakta bir yandan da piyasaların etkin işleyişine olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Ancak bu tür bankacılık işlemleri genelde uluslararası piyasalarda, büyük bankaların kendi aralarında ya da gelişmiş ve organize olmuş finans merkezlerinin bu amaçla kurulmuş borsalarında gerçekleşmektedir. Ülkemizde bankaların vadeli işlem yapacakları, döviz ve faiz riskine karşı kendilerini koruyabilecekleri, riskten kaçınma tekniklerini uygulayabilecekleri borsaların gelişmemiş olması bankacılıkta riski arttırmaktadır. Uluslar arası piyasalarda yaygın biçimde kullanılan türev ürünlerin ülkemizde yaygınlaşması, bu piyasaların gelişmesi ve derinlik kazanmasıyla mümkün olacaktır.

Bununla birlikte bankacılık sektörünün likidite, vade ve para uyumsuzluklarının azaltılması yönünde alınabilecek bir tedbir bankaların ayıracakları karşılık oranlarını arttırmak ve mümkün olduğunca açık pozisyon yaratılmasını engellemek olmalıdır. Ayrıca bankaların kısa vadeli döviz cinsinden borçlanmaları yakından izlenmeli ve sınırlandırılmalıdır.

Kredilerin çok sayıda kişiye kullandırılarak kredi müşterisi üzerindeki riskin azaltılması sağlanmalıdır. Kredinin nitelik ve miktar olarak farklı bölge ve sektörlere yayılması, kredi riskinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Kredi genişlemesine karşı uygulanabilecek denetim ve gözetim tedbirleri doğrultusunda zayıf bankaların kredi genişlemesi yakından takip edilmelidir. Ayrıca menkul kıymet portföyünde iştirak ve

bağlı ortaklık gibi bankanın ana faaliyet konusunu oluşturmayan yatırımlara ayrılan fonların azaltılması likidite yönetimi açısından önem arz etmektedir.

Bankaların sorunlu alacakları için takip ve sonuçlandırma ile ilgili hukuksal altyapının iyileştirilmesi gerekmektedir. Etkin çalışan bir alacak takip hukuku sadece bankalar açısından değil ekonomideki tüm alacaklılar açısından önemlidir.

Bankacılık sistemine duyulan güvenin artması finansal istikrarın sağlanmasının ön koşuludur. Bu amaçla bankalara yönelik mevduat çekilişlerini önlemek için mevduat sigorta sistemi uygulamaya konulmuştur. Ancak bu tür uygulamalar ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bu uygulamaların olumsuz yanını ortadan kaldırmak ve amacına uygun hizmet etmesi için bazı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Mevduata verilen güvencenin, ekonominin gidişine paralel olarak zaman içinde kademeli olarak azaltılması ve riskle doğru orantılı bir prim sisteminin benimsenmesi, sistemin etkin çalışması açısından önemlidir.

Banka içi ve dışı kaynaklardan yararlanılarak risk doğduğunda riski karşılayacak mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu mekanizma bankanın özsermayesidir. Sermaye maliyetinin üzerinde bir karlılık riskin birinci derecede karşılığıdır. Karlılığın arttırılması ve sürdürülmesi özsermaye artışını desteklemekte; bu da ekonomik istikrarın sürdürülmesiyle mümkün olmaktadır. Sahip olunan sermayenin büyüklüğü genellikle finansal gücün bir ölçütü olarak görülmektedir. Sıkı para politikasının uygulandığı dönemlerde banka sermayesi önemli bir fon kaynağıdır. Özellikle küçük ölçekli bankaların özkaynak yeterliliğini sağlamada zorlanmaları dolayısıyla banka birleşmelerinin özendirilmesi gerekmektedir.

Hükümet'in kamu bankaları ile ilişkisinin mümkün olduğunca şeffaflaştırılması ve kamu bankalarının özel ticari banka zihniyetiyle çalışma koşullarının yaratılması sağlanmalıdır. Kamu bankalarının kötü yönetim sonucu artan fon ihtiyacı fon piyasalarında faiz oranlarının yükselmesine ve finansal sistem içinde istikrarsızlık unsuru olmalarına neden olmuştur. Ayrıca kamu bankaları bütçe disiplininin sağlanmasını güçleştiren kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bankaların sistemi çarpıtıcı etkileri önlenmeli ve finansal sistem içindeki ağırlığı zaman içinde azaltılmalıdır. Mart 2005 itibariyle Türk bankacılık sektörünün toplam aktifleri içinde kamu bankalarının yüzde 33,9'dur. Bunun yanında bankacılık sektörünün toplam şube ve personel sayısının üçte biri yine kamu bankaları tarafından kullanılmaktadır.

Yabancı bankaların sektör içindeki ağırlığının artması finansal sistemin kırılganlığını azaltan bir unsur olacaktır. Kredilemede ev sahibi ülkedeki firmalara göre daha az yoğunlaşmış portföyleri olduğu ve genellikle (dışarıdaki merkezden) dışsal likidite ve döviz kaynaklarına ulaştıkları için yabancı bankalar yerel ekonomideki bir şoku yerli bankalardan daha iyi atlatabilme gücüne sahiptir. Mart 2005 itibariyle yabancı bankalar toplam bankacılık aktiflerinin sadece yüzde 3,5'lik kısmına sahiptir. Kredilerde bu oran yüzde 4,7, mevduatta ise yüzde 3'dür. Diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde yabancı banka payının çok düşük olduğu görülmektedir.

Belirli bir ölçeğin altındaki bankaların çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya gitmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde birçok bankacılık hizmetini tek çatı altında sunmanın getireceği maliyet avantajlarından yararlanılması zorlaşacak ve rakip bankalara göre faaliyet maliyetleri nispeten yüksek olacaktır. Bu anlamda bu tür bankaların "şubesiz bankacılık" işlemlerine ağırlık vermeleri, faaliyet masraflarının azaltılması yönünde olumlu katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler, bu ülke ekonomilerinin düzenli ve istikrarlı bir şekilde büyümelerini engellemiştir. Finansal kriz yaşayan gelişmekte olan ülke ekonomilerinin hepsinde görülen ortak nokta yüksek seyreden enflasyon oranını düşürmek ve ekonomik istikrarı sağlamak için sabit döviz kuruna dayalı ekonomik istikrar programlarını uygulamış olmalıdır.

Bu ekonomik istikrar programlarının gelişmekte olan ülke ekonomilerinde nasıl sonuçlar verdiği, seçilen ülke örneklerindeki uygulamalara ve sonrasında ülkelerin yaşadığı deneyimlere bakılarak ortaya konmuştur. Sabit döviz kuru politikasının uygulanma sürecinde genel olarak; ülke parasının reel olarak değerlendiği, ekonominin hızlı bir canlanma süreci yaşadıktan sonra daralma eğilimine girdiği ve dış dengelerin bozulmasıyla birlikte uygulanan programın bir finansal krizle son bulduğu görülmüştür.

Bu krizlerin her birinin kendine has bazı özellikleri olmakla birlikte ortak dört faktörün belirleyiciliği dikkati çekmektedir; makroekonomik dengelerin bozulması, risk algılaması zayıflayan bir bankacılık kesimi ve buna bağlı olarak finansal sistemin kırılgan yapısı, gözetim ve denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilememesi. Ayrıca kısa vadeli uluslar arası sermaye akımlarının artan hareketliliği (sıcak para olgusu) bu krizlerde süreci başlatan ve/veya hızlandıran bir faktör olmuştur. Bunun yanında hepsi de değişen derecelerde de olsa önemli maliyetler yaratmış; kırılgan hale gelen finansal yapıyı yeniden inşa etmek için harcanan kaynaklar ülke ekonomisine büyük yük getirmiştir.

Uygulamada Türkiye'de uygulanan 2000 yılı ekonomik istikrar programının makroekonomik etkileri ve bunun bankacılık sektörü üzerine yansımaları tespit edilerek; Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesinde bankacılık sektörünün aldığı pozisyon seçilmiş bilanço kalemlerinin analiz edilmesiyle ortaya konmuştur. 2000 yılı boyunca bankacılık sektörü makroekonomik beklentileri doğrultusunda likidite, faiz ve

döviz kuru riskini barından ve risk yönetiminden uzak bir bilanço yapısıyla faaliyet göstermiş; Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerindeki rolleri büyük olmuştur.

2000 yılında Türkiye ekonomisindeki başarısız uygulamalar, yapısal reformlarda gecikme, bankacılık sektörünün kırılgan yapısı ve dışsal faktörler sonucu ekonomik istikrar programı istenilen başarı ve istikrarı sağlayamamıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'de ve diğer gelişmekte olan ülkelerde uygulanan benzer programlar dikkate alındığında, sabit döviz kuruna dayalı ekonomik istikrar programlarının sürdürülmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Sabit döviz kuru sistemi döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranda döviz kuru riski almayı teşvik etmektedir. Uluslar arası sermaye akımlarına açık bir ekonomide yetersiz rezervlerle birlikte yatırımcı algılaması negatife dönüştüğünde dövize karşı büyük bir atak başlamaktadır. Faiz oranlarını sürekli yükselterek döviz talebini bastırma çabaları finansal sisteme çok büyük zararlar vermekte ve krizle sonuçlanmaktadır.

Kısa vadeli ve yabancı para cinsinden borçların kısıtlanması, istikrarlı bir bankacılık sistemi için önceliğe sahip bir uygulama olarak görülmelidir. Gelişmekte olan ülkelerde para ve düzenleyici otoriteler bankaların kısa vadeli ve döviz cinsinden borçlarının artışını yakından izlemeli, hızlı bir biçimde büyüyen likidite, vade ve yabancı para uyumsuzluklarını sınırlamaya hazır olmaları gerekmektedir.

Önemli düzeyde uluslar arası rezerve sahip olan bir ülkenin spekülatif bir saldırının hedefi olması daha az olasıdır. Bir ülkeye yönelik sermaye akımları eğer bir finansal krize neden olacak boyutlarda ise uluslar arası sermaye akımlarının stabilize edilmesi gerekliliği gündeme gelebilir. Bu çerçevede spekülatif sermaye akımlarını azaltmak için önerilen tedbir, ya sermaye girişlerini azaltmaya ya da sermaye akımlarının vadelerini uzatmaya yönelik olmalıdır. Bunun yanında sermaye girişlerine açık bir vergi uygulamak da başka bir seçenek olarak görülebilir. Özellikle finansal işlemler üzerine konulacak vergilerin, ülkeye giren uluslar arası fonların vadesini uzatacağı ve spekülatif işlemler yerine daha verimli yatırımlara yöneleceği öne sürülmektedir. Ancak uzun dönemde önemli olan sağlam bir finansal sisteme sahip olmaktır.

İster sabit ister esnek döviz kuru sistemi benimsensin, hiçbir döviz kuru sistemi sağlıklı makroekonomik politikalarla desteklenmedikçe istikrarlı olamaz. Ancak esnek

döviz kurları genellikle para politikasının daha bağımsız olarak yürütülmesini ve şoklara karşı tepkide daha esnek olunmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizlerinin önlenmesi ülkedeki makroekonomik istikrarın yanında;

- Döviz kurunun sabitlenmesi şeklindeki politikalardan kaçınmak,
- Banka problemlerinin hızlı ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması,
- Mali bünyesi zayıf bankaların sistemden çıkarılması,
- Uzun vadeli sermaye hareketlerini ülkeye çekmek için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- Bankacılık sektörünün risk algılamasını zayıflatacak düzenleme ve uygulamalara son vermek,
- Bankaların yüksek sermaye yeterliliği altında çalışmasını sağlamak,
- Etkin gözetim ve denetim sağlamak yoluyla finansal istikrarın oluşturulmasından geçmektedir.

EKLER

EK **Sayfa**

Ek 1. Türk Bankacılık Sistemi Aktif Yapısı (Aralık 2000 İtibariyle) 107
Ek 2. Türk Bankacılık Sistemi Pasif Yapısı (Aralık 2000 İtibariyle)..... 108
Ek 3. Bankacılık Sistemi Analitik Bilançosu (Milyar TL) 109
Ek 4. Bankacılık Sistemi Analitik Bilançosu (Milyon Dolar) 110
Ek 5. Türk Bankacılık Sistemi Aktif Yapısı (Mart 2005 İtibariyle) 111
Ek 6. Türk Bankacılık Sistemi Pasif Yapısı (Mart 2005 İtibariyle)..... 112
Ek 7. Türk Bankacılık Sistemi Aktif ve Pasif Kalemlerinin Kalan Vadelerine Göre Gösterimi (Mart 2005 İtibariyle) 113

Ek 1. Türk Bankacılık Sistemi Aktif Yapısı (Aralık 2000 İtibariyle)

		Sektör Toplamı	Sektör Toplamı (TMSF Hariç)	Kamu Bankaları	Özel Bankalar (TMSF Hariç)	TMSF Kapsamındaki Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Toplam Aktif	Toplam	104.287	95.425	35.705	48.193	8.862	6.887	4.640
	TL	67.462	61.628	29.094	26.592	5.834	3.576	2.366
	YP	36.825	33.797	6.611	21.601	3.028	3.311	2.274
Toplam Aktif Yüzde Dağılım	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	TL	64,7	64,6	81,5	55,2	65,8	51,9	51,0
	YP	35,3	35,4	18,5	44,8	34,2	48,1	49,0
Krediler	Toplam	31.848	29.710	8.757	17.815	2.138	1.110	2.028
	TL	18.932	17.518	6.839	9.300	1.414	440	939
	YP	12.916	12.192	1.918	8.515	724	670	1.089
Kredilerin Yüzde Dağılımı	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	TL	59,4	59,0	78,1	52,2	66,1	39,6	46,3
	YP	40,6	41,0	21,9	47,8	33,9	60,4	53,7
Toplam Kredi/T. Aktifler	Toplam	30,5	31,1	24,5	37,0	24,1	16,1	43,7
	TL	18,2	18,4	19,2	19,3	16,0	6,4	20,2
	YP	12,4	12,8	5,4	17,7	8,2	9,7	23,5
Tahsili Gecikmiş Alacaklar (net)	Toplam	1.431	1.122	803	286	309	6	27
	TL	1.158	865	620	225	293	5	15
	YP	273	257	183	61	16	1	12
TGA/Krediler	Toplam	4,5	3,8	9,2	1,6	14,5	0,5	1,3
	TL	3,6	2,9	7,1	1,3	13,7	0,5	0,7
	YP	0,9	0,9	2,1	0,3	0,7	0,1	0,6
Menkul Kıymetler Portföyü	Toplam	11.992	8.241	2.195	4.765	3.751	1.140	141
	TL	7.228	4.495	994	2.564	2.733	805	132
	YP	4.764	3.746	1.201	2.201	1.018	335	9
Menkul Kıymetler Portföyü/T.Akti	Toplam	11,5	8,6	6,1	9,9	42,3	16,6	3,0
	TL	10,7	7,3	3,4	9,6	46,8	22,5	5,6
	YP	12,9	11,1	18,2	10,2	33,6	10,1	0,4

Kaynak: BDDK

Ek 2. Türk Bankacılık Sistemi Pasif Yapısı (Aralık 2000 İtibariyle)

		Sektör Toplamı	Sektör Toplamı (TMSF Hariç)	Kamu Bankaları	Özel Bankalar (TMSF Hariç)	TMSF Kapsamındaki Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Toplam Pasifler	Toplam	104.288	95.426	35.705	48.194	8.862	6.887	4.640
	TL	55.605	52.431	28.656	19.281	3.174	2.212	2.282
	YP	48.683	42.995	7.049	28.913	5.688	4.675	2.358
Toplam Pasif Yüzde Dağılım	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	TL	53,3	54,9	80,3	40,0	35,8	32,1	49,2
	YP	46,7	45,1	19,7	60,0	64,2	67,9	50,8
Mevduat	Toplam	58.899	51.003	23.483	26.021	7.896	1.499	0
	TL	30.837	27.098	18.152	8.544	3.739	402	0
	YP	28.062	23.905	5.331	17.477	4.157	1.097	0
Mevduatın Yüzde Dağılımı	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
	TL	52,4	53,1	77,3	32,8	47,4	26,8	0,0
	YP	47,6	46,9	22,7	67,2	52,6	73,2	0,0
Toplam Mevduat/T. Pasifler	Toplam	56,5	53,4	65,8	54,0	89,1	21,8	0,0
	TL	29,6	28,4	50,8	17,7	42,2	5,8	0,0
	YP	26,9	25,1	14,9	36,3	46,9	15,9	0,0
Özkaynaklar	Toplam	7.622	9.673	1.101	6.729	-2.051	711	1.132
	TL	7.557	9.613	1.041	6.729	-2.056	711	1.132
	YP	65	60	60	0	5	0	0
Özkaynaklar/Toplam Pasifler	Toplam	7,3	10,1	3,1	14,0	-23,1	10,3	24,4
	TL	7,2	10,1	2,9	14,0	-23,2	10,3	24,4
	YP	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0

Kaynak: BDDK

Ek 3. Bankacılık Sistemi Analitik Bilançosu (Milyar TL)

		ARALIK 1999			ARALIK 2000		
	AKTİF HESAPLAR	**TP**	**YP**	**TOPLAM**	**TP**	**YP**	**TOPLAM**
1-	NAKİT DEĞERLER	530.995	533.154	1.064.149	616.278	421.611	1.037.889
2-	MERKEZ BANKA ALACAKLAR	478.521	485.362	963.883	618.654	644.463	1.263.117
3-	BANKALAR.PARA PİYASA İŞL.ALACAKLAR	130.170	470.572	600.742	645.600	1.104.547	1.750.147
4-	BANKALARDAN ALACAKLAR	2.081.838	7.474.497	9.556.335	5.963.900	9.882.850	15.846.750
5-	MENKUL DEĞERLER CÜZDANI (6+7)NET	8.028.340	4.342.557	12.370.897	7.228.730	4.764.416	11.993.146
6-	a)Devlet İç Borçlanma Senetleri	7.483.933	2.131.791	9.615.724	6.625.534	2.813.938	9.439.472
7-	b)Diğer Menkul Kıymetler	544.407	2.210.766	2.755.173	603.196	1.950.478	2.553.674
8-	MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI	1.024.159	2.045.275	3.069.434	1.413.680	2.535.741	3.949.421
9-	KREDİLER	10.340.195	9.584.367	19.924.562	18.932.200	12.917.149	31.849.349
10-	TAKİPTEKİ ALACAK.(NET) (11-12)	801.384	84.646	886.030	1.157.669	273.562	1.431.231
11-	a) Takipteki Alacaklar	2.146.331	180.963	2.327.294	3.580.162	360.194	3.940.356
12-	b) Takipteki Alacaklar Karşılığı(-)	1.344.947	96.317	1.441.264	2.422.493	86.632	2.509.125
13-	FAİZ GELİR TAH.REESKONTLARI	5.535.367	786.839	6.322.206	3.264.255	944.644	4.208.899
14-	FİNANSAL KİRALAMA ALACAKLARI	0	0	0	0	0	0
15-	İŞTİRAK VE BAĞLI ORTAKLIKLAR	1.149.334	525.932	1.675.266	3.360.685	851.718	4.212.403
16-	BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)	1.106.021	918.273	2.024.294	4.296.963	2.170.765	6.467.728
17-	ELDEN ÇIKARILICAK KIYMETLER	614.163	0	614.163	791.994	0	791.994
18-	SABİT KIYMET (NET)	1.560.635	14.587	1.575.222	2.465.692	23.389	2.489.081
19-	DİĞER AKTİFLER	11.280.230	194.663	11.474.893	16.705.679	291.491	16.997.170
20-	**TOPLAM AKTİFLER**	**44.661.352**	**27.460.724**	**72.122.076**	**67.461.979**	**36.826.346**	**104.288.325**
	PASİF HESAPLAR						
21-	MEVDUAT	21.731.497	21.646.947	43.378.444	30.837.145	28.062.916	58.900.061
22-	MERKEZ BANKASINA BORÇLAR	24.476	377.552	402.028	9.794	678.167	687.961
23-	BANKALAR.PARA PİYASASI İŞLEM.BORÇLARI	524.725	401.070	925.795	756.600	865.062	1.621.662
24-	BANKALARA BORÇLAR	3.545.455	10.486.908	14.032.363	7.338.432	16.568.853	23.907.285
25-	FONLAR	1.483.913	2.935	1.486.848	2.628.770	3.265	2.632.035
26-	ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMET (NET)	47	472.330	472.377	46	646.578	646.624
27-	a) Tahviller ve Bonolar	29	472.330	472.359	28	646.578	646.606
28-	b) V.D.M.K.ve Diğer Çıkarılmış Menkuller	18	0	18	18	0	18
29-	FİNANSAL KİRALAMA BORÇLARI	14.743	12.845	27.588	14.845	27.827	42.672
30-	ÖDENECEK VERGİ RESİM HARÇLAR	482.208	204	482.412	815.147	971	816.118
31-	SERMAYE BENZERİ KREDİLER	1.325	1.084	2.409	1.325	1.341	2.666
32-	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	2.141.921	588.113	2.730.034	2.267.635	735.746	3.003.381
33-	KARŞILIKLAR	2.261.922	10.920	2.272.842	1.842.809	42.831	1.885.640
34-	DİĞER PASİFLER	1.136.692	538.094	1.674.786	1.535.623	985.014	2.520.637
35-	**TOPLAM (21+..+34)-(27+28)**	**33.348.924**	**34.539.002**	**67.887.926**	**48.048.171**	**48.618.571**	**96.666.742**
	ÖZKAYNAKLAR						
36-	ÖDENMİŞ SERMAYE	3.129.773	56.734	3.186.507	5.530.185	48.756	5.578.941
37-	YEDEK AKÇELER	630.209	0	630.209	4.622.602	0	4.622.602
38-	SABİT KIYMET YENİDEN DEĞERLEME FONU	744.690	10	744.700	1.295.710	25	1.295.735
39-	MENKUL DEĞER DEĞER ARTIŞ FONU	488.465	4.312	492.777	1.816.750	15.552	1.832.302
40-	DÖNEM KARI (ZARARI)	-305.755	0	-305.755	-2.725.476	0	-2.725.476
41-	GEÇMİŞ YILLAR KARI (ZARARI)	-514.288	0	-514.288	-2.982.521	0	-2.982.521
42-	**TOPLAM ÖZKAYNAK(36+..+41)**	**4.173.094**	**61.056**	**4.234.150**	**7.557.250**	**64.333**	**7.621.583**
43-	**TOPLAM PASİFLER**	**37.522.018**	**34.600.058**	**72.122.076**	**55.605.421**	**48.682.904**	**104.288.325**
44-	**G.NAKDİ KREDİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER**	**4.408.190**	**12.906.038**	**17.314.228**	**6.958.152**	**17.951.421**	**24.909.573**
45-	**TAAHHÜTLER (46+47+48)**	**24.210.675**	**32.860.786**	**57.071.461**	**32.685.421**	**47.376.764**	**80.062.185**
46-	a) Repo ve Ters Pepo İşlemleri	10.188.860	59.590	10.248.450	14.501.286	329.138	14.830.424
47-	b) Faiz Oranı ve Döviz Kuruna İlişkin İşlemler	11.738.950	30.503.170	42.242.120	14.680.908	45.344.940	60.025.848
48-	c) Diğer Taahhütler	2.282.865	2.298.026	4.580.891	3.503.227	1.702.686	5.205.913
49-	**TOPLAM BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER**	**28.618.865**	**45.766.824**	**74.385.689**	**39.643.573**	**65.328.185**	**104.971.758**

Kaynak: BDDK

Ek 4. Bankacılık Sistemi Analitik Bilançosu (Milyon Dolar)

		ARALIK 1999			ARALIK 2000		
	AKTİF HESAPLAR	**TP**	**YP**	**TOPLAM**	**TP**	**YP**	**TOPLAM**
1-	NAKİT DEĞERLER	983	987	1.970	917	628	1.545
2-	MERKEZ BANKA.ALACAKLAR	886	899	1.785	921	959	1.880
3-	BANKALAR.PARA PİYASA İŞL.ALACAKLAR	241	871	1.112	961	1.644	2.605
4-	BANKALARDAN ALACAKLAR	3.855	13.839	17.694	8.878	14.712	23.590
5-	MENKUL DEĞERLER CÜZDANI (6+7)NET	14.865	8.040	22.905	10.761	7.092	17.853
6-	a)Devlet İç Borçlanma Senetleri	13.857	3.947	17.804	9.863	4.189	14.052
7-	b)Diğer Menkul Kıymetler	1.008	4.093	5.101	898	2.904	3.801
8-	MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI	1.896	3.787	5.683	2.104	3.775	5.879
9-	KREDİLER	19.145	17.746	36.891	28.183	19.229	47.412
10-	TAKİPTEKİ ALACAK.(NET) (11-12)	1.484	157	1.640	1.723	407	2.131
11-	a) Takipteki Alacaklar	3.974	335	4.309	5.330	536	5.866
12-	b) Takipteki Alacaklar Karşılığı(-)	2.490	178	2.669	3.606	129	3.735
13-	FAİZ GELİR TAH.REESKONTLARI	10.249	1.457	11.706	4.859	1.406	6.265
14-	FİNANSAL KİRALAMA ALACAKLARI	0	0	0	0	0	0
15-	İŞTİRAK VE BAĞLI ORTAKLIKLAR	2.128	974	3.102	5.003	1.268	6.271
16-	BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)	2.048	1.700	3.748	6.397	3.231	9.628
17-	ELDEN ÇIKARILICAK KIYMETLER	1.137	0	1.137	1.179	0	1.179
18-	SABİT KIYMET (NET)	2.890	27	2.917	3.670	35	3.705
19-	DİĞER AKTİFLER	20.886	360	21.246	24.869	434	25.302
20-	**TOPLAM AKTİFLER**	**82.691**	**50.844**	**133.535**	**100.426**	**54.821**	**155.246**
	PASİF HESAPLAR						
21-	MEVDUAT	40.236	40.080	80.316	45.905	41.775	87.680
22-	MERKEZ BANKASINA BORÇLAR	45	699	744	15	1.010	1.024
23-	BANKALAR.PARA PİYASASI İŞLEM.BORÇLARI	972	743	1.714	1.126	1.288	2.414
24-	BANKALARA BORÇLAR	6.564	19.417	25.981	10.924	24.665	35.589
25-	FONLAR	2.747	5	2.753	3.913	5	3.918
26-	ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMET (NET)	0	875	875	0	963	963
27-	a) Tahviller ve Bonolar	0	875	875	0	963	963
28-	b) V.D.M.K.ve Diğer Çıkarılmış Menkuller	0	0	0	0	0	0
29-	FİNANSAL KİRALAMA BORÇLARI	27	24	51	22	41	64
30-	ÖDENECEK VERGİ RESİM HARÇLAR	893	0	893	1.213	1	1.215
31-	SERMAYE BENZERİ KREDİLER	2	2	4	2	2	4
32-	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	3.966	1.089	5.055	3.376	1.095	4.471
33-	KARŞILIKLAR	4.188	20	4.208	2.743	64	2.807
34-	DİĞER PASİFLER	2.105	996	3.101	2.286	1.466	3.752
35-	**TOPLAM (21+..+34)-(27+28)**	**61.746**	**63.950**	**125.696**	**71.526**	**72.375**	**143.901**
	ÖZKAYNAKLAR				0	0	0
36-	ÖDENMİŞ SERMAYE	5.795	105	5.900	8.232	73	8.305
37-	YEDEK AKÇELER	1.167	0	1.167	6.881	0	6.881
38-	SABİT KIYMET YENİDEN DEĞERLEME FONU	1.379	0	1.379	1.929	0	1.929
39-	MENKUL DEĞER DEĞER ARTIŞ FONU	904	8	912	2.704	23	2.728
40-	DÖNEM KARI (ZARARI)	-566	0	-566	-4.057	0	-4.057
41-	GEÇMİŞ YILLAR KARI (ZARARI)	-952	0	-952	-4.440	0	-4.440
42-	**TOPLAM ÖZKAYNAK(36+..+41)**	**7.727**	**113**	**7.840**	**11.250**	**96**	**11.346**
43-	**TOPLAM PASİFLER**	**69.473**	**64.063**	**133.535**	**82.776**	**72.471**	**155.246**
44-	**G.NAKDİ KREDİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER**	**8.162**	**23.896**	**32.058**	**10.358**	**26.723**	**37.081**
45-	**TAAHHÜTLER (46+47+48)**	**44.826**	**60.842**	**105.669**	**48.656**	**70.526**	**119.183**
46-	a) Repo ve Ters Pepo İşlemleri	18.865	110	18.975	21.587	490	22.077
47-	b) Faiz Oranı ve Döviz Kuruna İlişkin İşlemler	21.735	56.477	78.212	21.854	67.502	89.356
48-	c) Diğer Taahhütler	4.227	4.255	8.482	5.215	2.535	7.750
49-	**TOPLAM BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER**	**52.988**	**84.738**	**137.726**	**59.014**	**97.249**	**156.264**

Kaynak: BDDK

Ek 5. Türk Bankacılık Sistemi Aktif Yapısı (Mart 2005 İtibariyle) (Milyon YTL)

		Likit Aktifler									Krediler					Duran Aktifler								Diğer Aktifler			
					Menkul Değerler Cüzdanı											İştirakler		Bağlı Ortak.		Maddi Duran Varlıklar							
Yıllar	Dönem	Nakit değerler ve TCMB	Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	Para Piyasaları	Alım Satım Amaçlı	Satılmaya Hazır	Vadeye Kadar Elde Tutulacak	Toplam	Zorunlu Karşılıklar	Toplam	Kısa	Orta ve Uzun	Takipteki Krediler	Özel Karşılıklar (-)	Toplam	Mali	Mali Olmayan	Mali	Mali Olmayan	Defter Değeri	Net	Maddi Olmayan Duran Varlıklar (net)	Toplam	Faiz ve Gelir Tahak. ve Reeskontlar	Sınıflandırılmayan Aktifler	Toplam	Toplam Aktifler
2005	TP	3.325	3.146	3.134	9.616	35.078	40.740	85.433	6.197	101.235	45.805	25.146	6.497	5.846	71.601	186	3.217	2.868	3.139	20.775	10.155	353	19.919	7.954	4.297	12.251	205.006
Mart	YP	3.207	9.041	505	8.009	24.838	10.916	43.763	8.259	64.776	16.698	23.109	177	109	39.875	153	7	1.463	7	36	18	1	1.649	1.771	659	2.430	108.730
	Toplam	**6.532**	**12.187**	**3.639**	**17.625**	**59.915**	**51.656**	**129.196**	**14.457**	**166.011**	**62.503**	**48.254**	**6.674**	**5.955**	**111.476**	**340**	**3.225**	**4.331**	**3.146**	**20.810**	**10.173**	**354**	**21.568**	**9.725**	**4.956**	**14.681**	**313.736**
2004	TP	3.027	3.642	3.578	10.252	28.874	41.947	81.073	4.670	95.989	44.216	20.628	6.139	5.432	65.551	260	3.297	2.702	3.250	20.893	10.360	392	20.262	8.113	3.745	11.859	193.661
Aralık	YP	4.634	14.260	720	8.834	23.702	10.070	42.607	8.490	70.711	16.248	21.389	217	164	37.690	168	7	1.490	7	37	19	1	1.692	2.154	544	2.698	112.791
	Toplam	**7.661**	**17.902**	**4.297**	**19.086**	**52.576**	**52.015**	**123.680**	**13.160**	**166.700**	**60.464**	**42.017**	**6.356**	**5.596**	**103.241**	**428**	**3.305**	**4.192**	**3.257**	**20.931**	**10.379**	**393**	**21.954**	**10.267**	**4.289**	**14.557**	**306.452**
2004	TP	2.661	1.520	6.061	15.230	23.466	38.758	77.454	3.579	91.276	28.373	13.768	7.854	7.117	42.878	231	3.117	2.347	2.867	20.432	10.650	401	19.613	8.517	4.710	13.227	166.994
Mart	YP	2.139	8.121	727	10.906	14.259	10.542	35.708	6.560	53.256	13.880	18.080	301	209	32.051	150	6	1.331	8	33	18	1	1.515	1.743	453	2.196	89.018
	Toplam	**4.800**	**9.642**	**6.788**	**26.136**	**37.726**	**49.300**	**113.162**	**10.140**	**144.532**	**42.253**	**31.848**	**8.155**	**7.326**	**74.929**	**381**	**3.124**	**3.679**	**2.875**	**20.465**	**10.669**	**402**	**21.128**	**10.260**	**5.163**	**15.423**	**256.012**
2003	TP	2.320	1.663	7.879	16.697	16.049	34.423	67.169	2.887	81.918	25.478	11.173	8.379	7.458	37.573	214	2.007	2.067	2.745	20.088	10.177	406	17.616	10.580	3.975	14.556	151.663
Aralık	YP	2.638	10.697	1.093	13.329	14.619	11.793	39.741	7.116	61.285	14.134	18.216	250	183	32.417	158	7	1.432	9	35	19	1	1.625	2.103	656	2.759	98.086
	Toplam	**4.958**	**12.360**	**8.972**	**30.026**	**30.668**	**46.217**	**106.910**	**10.003**	**143.204**	**39.613**	**29.389**	**8.629**	**7.641**	**69.990**	**372**	**2.014**	**3.498**	**2.754**	**20.123**	**10.196**	**407**	**19.242**	**12.683**	**4.631**	**17.315**	**249.750**
2003	TP	2.217	1.414	8.435	7.613	9.994	33.957	51.563	2.593	66.223	16.109	6.123	9.068	6.251	25.049	278	1.638	1.670	2.494	20.442	10.617	388	17.085	10.717	4.083	14.799	123.156
Mart	YP	2.657	6.507	2.088	12.062	10.728	16.358	39.148	7.233	57.632	14.466	19.782	477	201	34.525	237	7	1.492	10	63	44	1	1.792	2.380	708	3.088	97.037
	Toplam	**4.874**	**7.921**	**10.523**	**19.675**	**20.721**	**50.315**	**90.712**	**9.826**	**123.855**	**30.575**	**25.906**	**9.544**	**6.452**	**59.574**	**515**	**1.645**	**3.163**	**2.504**	**20.505**	**10.661**	**389**	**15.577**	**13.097**	**4.791**	**17.887**	**220.193**
2002	TP	2.054	1.064	6.861	9.614	5.757	31.626	46.997	2.191	59.166	14.593	5.908	9.804	6.381	23.924	552	2.214	1.611	2.281	18.180	9.511	330	16.499	11.139	3.349	14.487	114.076
Aralık	YP	2.467	10.894	1.668	11.214	11.911	15.989	39.115	7.160	61.303	13.357	18.774	625	310	32.446	229	7	1.360	10	58	40	0	1.646	2.343	861	3.204	98.599
	Toplam	**4.521**	**11.957**	**8.525**	**20.825**	**17.669**	**47.615**	**86.112**	**9.350**	**120.469**	**27.950**	**24.682**	**10.430**	**6.691**	**56.370**	**781**	**2.221**	**2.971**	**2.291**	**15.235**	**9.551**	**330**	**18.145**	**13.482**	**4.209**	**17.691**	**212.675**

(Milyar TL)

		Likit Aktifler									Krediler					Duran Aktifler								Diğer Aktifler			
					Menkul Değerler Cüzdanı						İhtisas Dışı Krediler					Takipteki Alacaklar		İştirakler(net)		Bağlı Değerler							
		Nakit Değerler ve TCMB	Bankalar ve Diğer Mali Kurumlar	Inter bank	Hazine Plasman Bonoları	Devlet İç Borçlanma Tahvilleri	Diğer	Toplam	Zorunlu Karşılık.	Toplam	Kısa	Uzun	Toplam	İhtisas Kredileri	Toplam	Takipteki Krediler	Net	Mali	Diğer	Bağlı Menkul Kıymet.	Bağlı Ortaklık.	Sabit Kıymetler (net)	Toplam	Rees-kontlar	Sınıflandı-rılamayan Aktifler	Toplam	Toplam Aktifler
2001	TL	1.610.879	1.637.409	6.134.350	1.663.022	5.982.796	99.293	7.745.111	1.641.445	18.769.194	8.979.822	2.522.813	11.502.635	4.110.871	15.613.506	7.802.094	3.495.246	175.769	1.534.378	29.242.358	2.086.814	3.804.991	40.339.556	8.924.083	2.650.671	11.574.754	86.297.010
	YP	3.202.142	15.736.754	2.396.884	224.616	6.091.539	2.868.828	9.184.983	6.103.175	36.623.938	13.116.357	11.679.711	24.796.068	572.924	25.368.992	1.719.331	805.710	139.311	95.943	13.440.832	1.056.810	12.896	15.551.502	1.720.514	830.961	2.551.475	80.095.907
	Toplam	**4.813.021**	**17.374.163**	**8.531.234**	**1.887.638**	**12.074.335**	**2.968.121**	**16.930.094**	**7.744.620**	**55.393.132**	**22.096.179**	**14.202.524**	**36.298.703**	**4.683.795**	**40.982.498**	**9.521.425**	**4.300.956**	**315.080**	**1.630.321**	**42.683.190**	**3.143.624**	**3.817.887**	**55.891.058**	**10.644.597**	**3.481.632**	**14.126.229**	**166.392.917**

Kaynak: TBB

Ek 6. Türk Bankacılık Sistemi Pasif Yapısı (Mart 2005 İtibariyle) (Milyon YTL)

		Mevduat								Mevduat Dışı Kaynaklar								Diğer Pasifler					Özkaynaklar							
											Alınan Krediler															Kar (Zarar)				
Yıllar	Dönem	Banka-lararası Mevduat	Tasarruf Mevduatı	Resmi Kuruluş. Mevduatı	Ticari Kuruluş. Mevduatı	Diğer Kuruluş. Mevduatı	Döviz Tevdiat Hesabı	Kıymetli Maden. Depo Hesabı	Toplam	Para Piyasaları	TCMB	Yurtiçi	Yurtdışı	Toplam	Fonlar	İhraç Edilen Menkul Kıymet (net)	Toplam	Faiz ve Gider Rees-kontları	Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	Karşılıklar	Sınıflandı-rılmayan Pasifler	Toplam	Ödenmiş Sermaye	Sermaye Yedekleri	Kar Yedekleri	Geçmiş Yıl Karı (Zararı)	Dönem Net Karı (Zararı)	Toplam	Toplam	Toplam Pasifler
2005	TP	3.173	65.474	7.233	23.238	15.672	0	0	114.789	10.275	0	947	1.220	2.167	4.829	0	17.270	2.057	498	5.458	7.030	15.043	14.943	18.358	27.039	-15.506	2.184	-13.322	47.018	194.120
Mart	YP	2.899	0	0	0	0	80.771	165	83.835	4.447	42	1.954	24.570	26.566	7	0	31.020	731	1	298	3.426	4.455	0	292	14	0	0	0	306	119.616
	Toplam	**6.072**	**65.474**	**7.233**	**23.238**	**15.672**	**80.771**	**165**	**198.624**	**14.721**	**42**	**2.901**	**25.790**	**28.733**	**4.836**	**0**	**48.290**	**2.788**	**498**	**5.756**	**10.456**	**19.498**	**14.943**	**18.651**	**27.052**	**-15.506**	**2.184**	**-13.322**	**47.324**	**313.736**
2004	TP	3.186	62.523	6.397	22.905	13.880	0	0	108.892	9.035	0	953	459	1.412	4.763	0	15.209	1.759	600	4.575	6.780	13.714	14.824	22.488	23.454	-21.612	6.456	-15.156	45.610	183.425
Aralık	YP	3.142	0	0	0	0	85.203	157	88.502	3.474	72	2.016	24.014	26.102	8	468	30.052	647	1	310	3.162	4.120	0	347	6	0	0	0	353	123.026
	Toplam	**6.328**	**62.523**	**6.397**	**22.905**	**13.880**	**85.203**	**157**	**197.394**	**12.509**	**72**	**2.970**	**24.473**	**27.514**	**4.770**	**468**	**45.261**	**2.406**	**600**	**4.886**	**9.942**	**17.834**	**14.824**	**22.835**	**23.460**	**-21.612**	**6.456**	**-15.156**	**45.963**	**306.452**
2004	TP	1.732	55.044	5.911	17.410	11.877	0	0	91.975	8.238	0	688	1.443	2.132	4.772	0	15.142	2.070	519	3.866	4.817	11.272	13.465	23.644	25.631	-25.336	921	-24.415	38.326	156.715
Mart	YP	3.237	0	0	0	0	68.468	47	71.753	4.355	95	1.755	16.661	18.511	8	460	23.334	640	1	317	2.701	3.658	100	453	-1	0	0	0	553	99.297
	Toplam	**4.970**	**55.044**	**5.911**	**17.410**	**11.877**	**68.468**	**47**	**163.727**	**12.593**	**95**	**2.444**	**18.104**	**20.643**	**4.780**	**460**	**38.476**	**2.710**	**520**	**4.182**	**7.518**	**14.930**	**13.565**	**24.097**	**25.631**	**-25.336**	**921**	**-24.415**	**38.879**	**256.012**
2003	TP	1.748	45.368	4.499	17.714	12.263	0	0	81.592	8.146	0	836	698	1.535	4.617	0	14.298	1.805	591	3.912	4.429	10.738	13.345	22.366	21.125	-27.424	5.610	-21.814	35.022	141.650
Aralık	YP	3.753	0	0	0	0	75.413	54	79.220	5.252	118	1.919	17.000	19.037	9	489	24.787	659	1	368	2.548	3.577	100	416	0	0	0	0	516	108.100
	Toplam	**5.501**	**45.368**	**4.499**	**17.714**	**12.263**	**75.413**	**54**	**160.812**	**13.398**	**118**	**2.756**	**17.698**	**20.572**	**4.626**	**489**	**39.085**	**2.465**	**592**	**4.280**	**6.977**	**14.315**	**13.445**	**22.782**	**21.125**	**-27.424**	**5.610**	**-21.814**	**35.538**	**249.750**
2003	TP	1.401	37.494	3.605	12.116	7.630	0	0	62.246	7.223	0	550	916	1.466	3.720	0	12.410	2.009	553	3.285	3.880	9.727	12.096	24.706	24.794	-34.094	652	-33.442	28.154	112.537
Mart	YP	3.448	0	0	0	0	76.038	99	79.586	4.653	170	2.069	16.324	18.564	9	947	24.173	828	1	450	2.679	3.958	99	-161	0	0	0	0	-62	107.655
	Toplam	**4.849**	**37.494**	**3.605**	**12.116**	**7.630**	**76.038**	**99**	**141.833**	**11.876**	**170**	**2.619**	**17.241**	**20.030**	**3.730**	**947**	**36.582**	**2.837**	**554**	**3.736**	**6.559**	**13.685**	**12.195**	**24.545**	**24.794**	**-34.094**	**652**	**-33.442**	**28.092**	**220.193**
2002	TP	1.096	34.851	2.921	13.503	7.641	0	0	60.012	5.321	0	597	874	1.471	3.624	0	10.416	1.693	533	2.992	4.180	9.397	11.915	28.051	23.630	-40.871	2.882	-37.988	25.607	105.431
Aralık	YP	3.318	0	0	0	0	78.964	94	82.376	3.732	196	2.251	13.961	16.408	10	938	21.088	683	2	472	2.532	3.688	97	-5	0	0	0	0	92	107.245
	Toplam	**4.415**	**34.851**	**2.921**	**13.503**	**7.641**	**78.964**	**94**	**142.388**	**9.053**	**196**	**2.847**	**14.835**	**17.879**	**3.634**	**938**	**31.503**	**2.376**	**534**	**3.463**	**6.712**	**13.085**	**12.012**	**28.046**	**23.630**	**-40.871**	**2.882**	**-37.988**	**25.699**	**212.675**

(Milyar TL)

		Mevduat			Mevduat Dışı Kaynaklar									Diğer Pasifler					Özkaynaklar							Toplam Kar				
						Alınan Krediler																Zarar								
		Vadesiz	Vadeli	Toplam	Inter-bank	TCMB	Yurtiçi Bankalar	Yurtdışı Bankalar	Diğer	Toplam	Fonlar	Menkul Kıymetler	Toplam	Faiz ve Gider Reeskont.	Vergi ve Harçlar	Karşı-lıklar	Sınıflandı-rılamayan Pasifler	Toplam	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değerleme Fonları	Dönem Zararı	Geçmiş Yıl Zararı	Toplam	Dönem Karı	Geçmiş Yıl Karı	Toplam	Toplam Pasifler
2001	TL	8.857.189	38.337.200	47.194.389	480.550	0	418.133	75.477	48.418	542.028	3.353.830	24	4.376.432	1.736.399	554.769	2.149.941	2.769.228	7.210.337	10.652.270	3.234.443	3.475.016	7.326.726	368.305	9.666.698	2.162.852	40.974	2.203.826	70.651.682
	YP	11.304.797	58.621.999	69.926.796	3.563.621	381.364	1.802.657	12.110.810	2.918.813	17.213.644	7.313	1.482.514	22.267.092	933.663	512	63.100	2.485.686	3.482.961	50.592	378	13.416	0	0	64.386	0	0	0	95.741.235
	Toplam	**20.161.986**	**96.959.199**	**117.121.185**	**4.044.171**	**381.364**	**2.220.790**	**12.186.287**	**2.967.231**	**17.755.672**	**3.361.143**	**1.482.538**	**26.643.524**	**2.670.062**	**555.281**	**2.213.041**	**5.254.914**	**10.693.298**	**10.702.862**	**3.234.821**	**3.488.432**	**7.326.726**	**368.305**	**9.731.084**	**2.162.852**	**40.974**	**2.203.826**	**166.392.917**

Kaynak: TBB

Ek 7. Türk Bankacılık Sistemi Aktif ve Pasif Kalemlerinin Kalan Vadelerine Göre Gösterimi (Mart 2005 İtibariyle) (Bin YTL)

	Vadesiz	1 Aya Kadar	1-3- Ay	3-6- Ay	6-12 Ay	1 Yıl ve Üzeri	Dağıtılamayan	Toplam
Varlıklar								
Nakit Değerler ve TCMB	5.468.775	1.279.617	12.582	1.277	1.145	0	0	**6.763.396**
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlardan Alacaklar	1.356.319	9.914.284	262.161	208.867	220.063	225.013	0	**12.186.707**
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler	330.059	864.705	2.628.250	3.152.696	3.372.362	7.276.520	450	**17.625.042**
Para Piyasalarından Alacaklar	675.700	2.938.884	24.448	0	0	0	0	**3.639.032**
Satılmaya Hazır Menkul Değerler	1.545.999	166.600	3.265.331	4.321.341	12.974.351	37.603.734	38.035	**59.915.391**
Verilen Krediler	1.803.684	24.512.371	16.666.284	13.142.537	19.946.935	34.688.298	562.745	**111.322.854**
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler	449	134.488	1.518.330	1.535.977	8.099.084	40.367.649	0	**51.655.977**
Diğer Varlıklar*	8.039.256	8.350.665	1.750.173	894.887	2.612.042	4.724.158	24.254.645	**50.625.826**
Toplam Varlıklar	**19.220.241**	**48.161.614**	**26.127.559**	**23.257.582**	**47.225.982**	**124.885.372**	**24.855.875**	**313.734.225**
Yükümlülükler								
Bankalararası Mevduat	544.553	4.627.112	647.432	76.725	70.743	105.055	0	**6.071.620**
Diğer Mevduat	37.957.603	75.972.310	56.214.402	11.557.050	5.859.559	4.991.419	0	**192.552.343**
Diğer Mali Kuruluşlar. Sağl. Fonlar	21.917	3.613.054	3.877.767	5.285.338	6.982.615	9.068.917	704	**28.850.312**
Para Piyasalarına Borçlar	195.960	11.030.954	1.290.089	1.147.233	991.643	517.932	0	**15.173.811**
İhraç Edilen Menkul Değerler	1	0	0	0	0	0	0	**1**
Muhtelif Borçlar	1.348.522	2.514.440	44.717	19.244	597.519	776.053	218.251	**5.518.746**
Diğer Yükümlülükler	3.072.895	4.185.767	1.951.397	818.624	2.868.631	7.327.614	41.947.541	**62.172.469**
Toplam Yükümlülükler	**43.141.451**	**101.943.637**	**64.025.804**	**18.904.214**	**17.370.710**	**22.786.990**	**42.166.496**	**310.339.302**
Net Likidite Açığı	**-23.921.210**	**-53.782.023**	**-37.898.245**	**4.353.368**	**29.855.272**	**102.098.382**	**-17.310.621**	**3.394.923**

Kaynak: TBB

KAYNAKÇA

"Kitaplar"

Afşar, Muharrem. **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi.** Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.

Akman, Vedat. **Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz: Asya Krizi Sonrası ve Muhtemel Etkileri.** İstanbul: Rota Yayınları, 1998.

Çolak, Ö. Faruk ve Aslan Yiğidim. **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Esen, Oğuz. "Türk Bankacılık Sektörü," **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz.** Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ekim 2001.

Goldstein, Morris ve Philip Turner. **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri.** İngilizceden çeviren: Ali İhsan Karacan. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1999.

Karabulut, Gökhan. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri.** İstanbul: DER Yayınevi, 2002.

Özer, Mustafa. **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar.** Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999.

Parasız, İlker. **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar: Dünya'da ve Türkiye'de Kalkınma Makro Ekonomi Sorunları.** Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2001.

_____. **Para Banka ve Finansal Piyasalar.** Yedinci basım. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000.

Şişman, Mehmet. **Mali Sermayenin Küreselleşmesi: Tarihselliği ve Problemleri Üzerine Değerlendirmeler.** İstanbul: Set Yayınları, 2003.

Yay, Turan, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz. **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler.** İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2001.

Yıldırım, Oğuz. **Kura Dayalı İstikrar Politikalarının Etkinliği 1990–2000 Türkiye Örneği.** Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

"Dergiler"

Akyüz, Yılmaz ve Korkut Boratav. "Türkiye'de Finansal Krizin Oluşumu," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** 197: 14–45, Ağustos 2002.

Al, Erol. "Ekonomik Krizin Temelleri ve Çözüm", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 81–93, Eylül-Ekim 2001.

Alp, Ali. "Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 675–687, Eylül-Ekim 2001.

Çarıkçı, Emin. "2000–2001 Yılı Ekonomik Krizlerin Sebepleri ve Sonuçları", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 475–490, Eylül-Ekim 2001.

Çelik, Faik ve Mehmet Behzat Ekinci. "Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği, Stratejik Bir Yaklaşım", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi,** 23: 1–8, Mart-Nisan 2002.

Delice, Güven. "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 20: 57–81, Ocak-Haziran 2003.

Demir, Osman. "Türkiye Ekonomisi Sorunlar, Hatalar ve Krizler", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi** 202: 84–99, Ocak 2003.

Duman, Koray. "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 4: 132–145, 2002.

Erçel, Gazi. "Türk Ekonomisinin Makroekonomik Özellikleri ve Beklentiler," **İMKB Dergisi** 3, 12: 145–158, Ocak 2001.

_____. "Türkiye'nin Enflasyonla Mücadele Programı," **İMKB Dergisi** 3, 12: 37–44, Ocak 2001.

_____. "IMF ile Yapılan Stand-By Anlaşması Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün 1999–2000 Yılına Dönük Değerlendirilmesi," **İMKB Dergisi** 3, 12: 65–78, Ocak 2001.

Erdönmez, Pelin Ataman. "Finansal Yeniden Yapılandırma Programı", **Bankacılar Dergisi** 41: 9–20, 2002.

_____. "Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci", **Bankacılar Dergisi** 43: 67–81, 2002.

Frenkel, Roberto. "Arjantin: On-Yıllık Bir Konvertbilite Rejiminin Hikayesi", İngilizceden Çeviren: Kemal Çakman, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi** 195: 13–28, Haziran 2002.

Güloğlu, Bülent. "İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 524–530, Eylül-Ekim 2001.

İnan, Emre Alpan. "Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri", **Bankacılar Dergisi** 32: 1–17, 2000.

——— . "Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi", **Bankacılar Dergisi** 42: 57–74, 2002.

Kahraman, Abdülkadir. "Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi** 15: 1–7, Ekim-Kasım 2000.

Keskin, Ekrem. "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi", **Bankacılar Dergisi** 37: 3–43, 2001.

Mandacı, Pınar Evrim. "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** 5, 1: 67–84, 2003.

Özgüven, Ali. "İktisadi Krizler", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 56–63, Eylül-Ekim 2001.

Sayılgan, Şevket. "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi** 210: 63–76, Eylül 2003.

Serin, Vildan ve Eyüp Bastı. "Gelişmekte Olan Ülkelerde Görülen Finansal Krizler ve Getirilen Teorik Açıklamalar ve Türkiye Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi** 42: 1214–1224, Kasım-Aralık 2001.

Togan, Sübiday. "Kasım ve Şubat Krizleri Üzerine", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 511–517, Eylül-Ekim 2001.

Toprak, Metin. "Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz", **Yeni Türkiye Dergisi.** 42: 854–889, Kasım-Aralık 2001a.

——— . "Türkiye'nin Ekonomi Politiği ve Mali Krizler", **Yeni Türkiye Dergisi** 42: 1423–1479, Kasım-Aralık 2001b.

Tunca, Zafer ve Gökhan Karabulut. "Küreselleşme, Kriz ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi** 42: 932–938, Kasım-Aralık 2001.

Turan, İbrahim. "Bankacılık Krizleri", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi.** 4: 1–8, Aralık 1998-Ocak 1999.

Türkan, Erdal. "Türkiye'de 2001 Ekonomik Krizi ve Güven Faktörü", **Yeni Türkiye Dergisi** 41: 150–165, Eylül-Ekim 2001.

Yentürk, Nurhan. "Arjantin Krizi: Dış Borç İle Tango", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi** 193: 51–61, Nisan 2002.

Yücel, Sibel. "Meksika Bankacılık Sistemi 1995 Krizi ve Krizde Yapılanlar", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi** 28: 1–8, Ocak-Şubat 2003.

Zelka, Mehmet. "Kriz, Ekonomik Gelişme ve Dış Ticaret", **Yeni Türkiye Dergisi** 42: 973–984, Kasım-Aralık 2001.

"Web Kaynakları"

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayınlarveraporlar/rapor/bddk/bddk_yillikrapor_2000.doc Erişim: 5 Aralık 2003

http://tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum_IV2000.pdf Erişim: 8 Aralık 2003

http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/tr2000.htm Erişim: 10 Aralık 2003

http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/BrezilyaBankacilikSistemi.doc Erişim: 16 Aralık 2003

http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc Erişim: 16 Aralık 2003

http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Mexico.doc Erişim: 16 Aralık 2003

http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/MeksikaKore.pdf Erişim: 16 Aralık 2003

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/mspd/2001–2.pdf Erişim: 16 Aralık 2003

http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/SonDonemdekiEknomoikProgramlar.doc Erişim: 16 Aralık 2003

http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3204.pdf. Erişim: 3 Ocak 2004

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html Erişim: 12 Şubat 2004

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html Erişim: 12 Şubat 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Ekim 2002/akdis.htm Erişim: 20 Şubat 2004

http://www.makalem.com/konukyazar Erişim: 21 Şubat 2004

http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=758029502_1934_pdf.zip&oid=1&oid=1934 Erişim: 26 Şubat 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayfa9/arjant%DDn.htm Erişim: 2 Mart 2004

http://www.aso.org.tr/asomedya/mayıs2001-ft.htm/#buyutec. Erişim: 4 Mart 2004

http://idari.cu.edu.tr/mahir/mahir_dosyalar/kim.htm Erişim: 11 Mayıs 2004

http://idari.cu.edu.tr/mahir/Şubat2001.htm Erişim: 11 Mayıs 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/OCAK2003/istikrar.htm Erişim: 14 Mayıs: 2004

http://www.aso.org.tr/asomedya/mart2001-ft.html.#dosya Erişim: 24 Mayıs 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Ekim98/dunyaeko.htm Erişim: 28 Mayıs 2004

http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf Erişim: 2 Haziran 2004

http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf Erişim: 2 Haziran 2004

http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Diger/somcagAgu02.doc Erişim: 2 Haziran 2004

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=232&id Erişim: 24 Eylül 2004

http://dergi.iibfi.gazi.edu.tr/pdf/3202.pdf Erişim: 28 Eylül 2004

http://195.155.145.1/turkce/yayinlar/kitaplar/TURK_BANKACILIK.zip Erişim: 6 Ekim 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/ocak%202004/turk.htm Erişim: 6 Ekim 2004

http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/111.pdf Erişim: 8 Ekim 2004

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf Erişim: 14 Ekim 2004

http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/tam2001/ekonomi.htm Erişim: 16 Ekim 2004

http://www.chicagofed.org/publications/economicperspectives/1998/ep3Q98_2.pdf Erişim: 8 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/Bankacilik_%20sektoru_reformu.doc Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/tmsf/tmsfrapor/tmsf rapor.doc Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/bsyyp_gelisme2.doc Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_GR_0602.doc Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_GR_Tem2002.pdf Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_112002.pdf Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_042003.pdf Erişim: 24 Aralık 2004

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_102003.pdf Erişim: 24 Aralık 2004

"Diğer"

Duman, Koray. "Türkiye'de Finansal Krizler ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi SBE, 2003.

Ekren, Nazım. "Ekonomik/Finansal Kriz Riski," **Activeline Gazetesi.** 1 Nisan 2004.

Akyol, Saim. "Arjantin ve Türkiye Krizlerine Bakış," **Activeline Gazetesi.** 1 Haziran 2002.

Bankacılıkta Likidite Krizi Var mı?, **Activeline Gazetesi** Ocak 2001.